

The Ohio State University

3 2435 07215902 3

גבולות

דברי-ספרות

יוצאים בכל חודש ע"י

ג. שופמן, צ. דיזנר רוק

נבחרה מהעיתון הלאומי לשמוע ולחלוקה

בירחון קטן זה אנו אומרים לכפר משהו את החטא הגדול, שחטאנו להמלה העברית, בתתנו לה להאָלם כאן, במטרפולין לאוכלוסי היהודים שבאירופה התיכונה, מימות השחרי של סמולנסקי. משהו — לפי שבתנאים הקשים של שעת תהרובהו זו ובאין לנו עוד מנע־ומשא נורמלי עם סופרינו המפוזרים בכל המדינות, הרבה אי־ אפשר. מנמה? דברים ראויים להשמע ותו לא. בימי בראשית השניים הללה ימים, שצורת־תבל חדשה, אולי נחה מהראשונה, מבצבצת ועולה לעינינו מבין המשואות, יהא נֶשֶׁא גם קולנו העברי מסביב להמושג השליש עכשיו ברומו של עולם, זה המושג ספוג־הדמים, שעליו הרגנו על כל שדות־הקטל — גבולות, לקראת גבולות־עמים אחרים וגבולות אחרים באדם.

החפש האמתי.

בו ברנע שתקוותינו הלאומיות התהילו להתקרב אל התגשמותן, נשמעו גם במחננו הקולות הראשונים נגד ישוב הגוסד על יסודות הקפיטליות והמקנטיליות. ישוב עברי — השמיעו צעירינו — אינו יכול להתבסס על סדרי כלכלה המתנגדים נגד נמור לרוח היהדות. אבל כבר הם באים הספקנים. אנשי המעשה וטוענים: כיצד? הנוכל לדרוש דרישות כאלה דוקא ברנע כזה? המפעל הציוני, שכלאו הכי עמוס הוא כבר תלי תלים של הומרות ועכובים, היוכל הוא דוקא לקבל על עצמו טרח התפקיד של נשום סדר כלכלי חדש? היכולים אנחנו ליצור אי סוציאליסטי בתוך ים הקפיטליות, מבלי שיקלע אי בודד זה בים הגדול והרועש? הקפיטליות היא חוק כל יעבור בסדרי החיים הנוכחיים, שגם אנחנו מחויבים לבון את מעשינו על פיו. ועל כן כל אותם הנמוקים כנגד הקפיטליות אינם אלא דברי ספרות ריקים או יותר נכון, הטא ופשע למנהיגינו ומנשימי הלומותינו.

אלה הם הדברים שבהם יקרא השכל הבריאי לעזרה נגד דרישות צעירינו. לשוא! צעירינו אינם שמים להם לב ואינם חפצים להכיר בזכותו של אותו שכל בריא. רואים הם בציוניות עצמה, שהאוטופיה מאתמול הגה הממשיות של היום. והלא זה הוא מולנו ההיסטורי מאו, שרק הרצון הכביר והאמצעים הגדולים יכולים לעזור לנו. האנחות לשם הגנה מפני האנטישמיות היו לצחוק — ואולם רעיון המדינה היהודית היה לכח ממשי ומעשי. וכך גם בבחינה זו. רעיון התגשמות הציונות עיי ישוב קפיטליסטי, זה רעיון אנשי המעשה, הוא באמת בלתי מעשי. אבל הלום החולמים על רוח כלכלי חדש הוא יוציא את האידיאה אל הפועל. אי אפשר לבסס את הציונות אך ורק על יסודות ממשיים וכלכליים. אם נבוא לדון רק מנקודת ראותה של הקפיטליות, הרי הפועל הערבי משכיר את עצמו במחיר פחות מן הפועל העברי והישוב באי ימשוך אהריו הגירה של זרים לארץ. והלא עוד לפני המלחמה

היו באים הערבים הנוצריים מסוריה להתישב בארץ. אם כן על הקפיטליות העברית
אם רק תהיה קפיטליות אמתית, יהיה לסגור לפנינו את הארץ בפתחה אותה. המעשיות
תוכל להיות אי-מעשית...

ומצד שני: איזה כח מושך יהיה לארץ-ישראל בצורה כזאת? אל לנו לשכוח
שקשי עמדתנו בהתחרותנו הלאומית גדל ע"י המלחמה. נפלו ההגבלות, כל ארץ
וארץ מתחילה לבנות את הריסותיה, בכל מקום דרושים כחות חדשים. היפלא, אם
היהודים לא יעמדו מרחוק לראות במפעלים האלה אלא אדרכא, יתבוללו בבקשם
לעצמם אפקי פעולה רחבים? ורק אם ישים הישוב העברי תפקידים נבונים לפנינו
רק אז ימשוך אליו את טובי העם.

באמרי, שהישוב לא יוכל להבנות על יסודות הקפיטליות, לא התכונתי להניד,
שאנחנו לא נשתמש באמצעי הקפיטליות. אין צורך לאמר, שמחויבים אנו לפתח
כל אפשרויות החרושת בארץ-ישראל. למותר להרבות דברים אודות זה. אנשי הממשות
הננו, אבל דוקא ממשות זו דורשת מאתנו כתנאי ראשון לשחרורנו האמתי: כלכלת
א"י צריכה להיות, עד כמה שאפשר, בלתי תלויה בהון לארץ. ארץ-
ישראל שלנו לא תהיה כל גשר לדרכים קפיטליסטיות, אנחנו חפצים להיות חיים
שלנו ואין ברצוננו לתת כל אפשרות לחוץ-לארץ להתערב בעניינינו. רבים הם היום
הודשי טובתנו, המקוים למצא בא"י חוגי-השפעה בשביל ממלכותיהם ע"י ההסתדרויות
העבריות שבנלות. את כל התקוות האלה צריכים לבטל מעיקרא, אם רוצים אנו לתת
לארצנו חופש אמתי.

החופש הזה הוא אמתי משום שיסודותיו מונחים בתוכנו עצמנו, ברוחנו וברצוננו.
כי רק באופן הזה אפשר לנו להשתחרר במדה ידועה מהשפעת חוץ-לארץ, וכבר
הגיע הפרופסור הגרמני קרל בללוד מתוך נמוקים כלכליים לידי המסקנה, שהתנאי
הראשון לישוב עברי בא"י הוא, שישוב זה יהא בכחו להספיק לעצמו את כל צרכיו,
לאוכל ולהלבשה, מתוכו הוא.

ולידי חופש-הכלכלה נוכל רק להגיע או, אם כל הישוב יתבסס על עבודת
האדמה. בהרמת עבודת האדמה וברכוי תבואתה תלוי קיומנו הלאומי. ברנע ההיסטורי
הזה נזכור נא את דברי אחד-העם, שבהם הראה על הסכנה הנשקפת לישובנו, אם
אכרינו יהיו כורמים ומשום כך תלויים בשוק העולמי. המטרה בעבודת אכרינו צריכה
להיות התבואה, ולא הכסף שאפשר להשיג מחירה.

נמצא, שאין אנו חפצים להלחם בדרכי העבודה של הקפיטליות, אלא נגד
הרוח הקפיטליסטית, לא בתי החרושת ולא המכונות הם כשלעצמם אפיה המיוחד
של הקפיטליות, אלא הרוח הממלא את הפועל ואת בעל החרושת וגם את יושבי
הארץ הנהנים מפרי עבודתם. גם הפועל יוכל להיות קפיטליסט, כשאין לו כל קשר
פנימי עם עבודתו, אם אחת היא לו, מה הוא עושה, מכונות חקלאיות או כלי תותח.

קפיטליסט הוא אותו הפועל, הנכון למשל להקריב את תועלת האכרות בארצו בכדי להשיג לחם בזול מחוץ-לארץ.

וכשם שהקפיטליות מרחיקה את האדם הפנימי מעבודת הידים ועושתו למכונה, כך היא מרחיקה איש מרעהו. במקום העם — אותה החברה שהיא טבעית ושהקשר בתוכה היא חאהבה הטבעית — יבא אז המעמד, זו החברה המיוסדת בתועלת חבריה. הקפיטליות מודדת כל פרוצס כלכלי רק במדה אחת: בכסף, שהוא מסקנתו של פרוצס זה. גם הזמן אינו אלא ממוץ. בעוד שבאמת, כמו שהעיר רסקין, אין הכסף אלא זמן, כלומר כל ערכו של הכסף הוא רק בפנאי המושג על ידו. אך האדם בתארתו לכסף שכח, שהמזון הוא רק אמצעי והוא נהיה לעבד המכונה, העובד בלי סוף ובלי מרגוע; שכח את כונת העבודה ומנמתה האמתית. תאוד זאת הוא הפחם, שבו מוסקים מעשנות בתי החרושת. טעות היא לחשוב, כי הקפיטליות היא גורדין מוטל על האנושיות, שאין להמלט ממנו. גם הסדר הקפיטליסטי הוא מעשה בני-אדם, של אותם בני האדם שהקריבו את ערכי חייהם לערכי התועלת ושלגביהם אין הכסף נקודת מעבר בפרוצס הכלכלה, אלא מטרתו. טפוס זה בבני האדם אפשר שהיה מאז, אבל רק הזמן הקפיטליסטי הוא שעשהו לארון המין האנושי; מה שהיום, מובן מאליו נחשב בעתים אחרות לעוון או לשגעון. מעיד על זה למשל התלמוד בכל דף ודף. והקפיטליות תוכל להיות מנוצחת רק ע"י אנשים שהם ראשית מסתפקים במועמ, ושנית רואים בעבודתם מלבד מקור-פרנסה גם חלק של יצירת עמם. עבודתם תהא להם יצירה, וביצורם בעצמם ישיגו יחד עם זה גם את האמצעים — הפנאי והמנוחה — ליהנות מיצירותיהם של אחרים. החנוך הוא הדרך אל טפוס חדש זה באנושיות, אבל מהי הציונות אם לא דוקא חנוך זה של העם? מנמת הציונות היא ליצור טפוס חדש של יהודים. במקום היהודים עובדי החומר יקומו יהודים שחייהם מושרשים ברוח, יהודים הנכונים להקריב קרבנות, המלאים אהבה והתלהבות והחפשים מן ההיפנחה של הקפיטליות. ועל כן צריכים אנו לזכור ולהזכור ולהטעים בכל ועד ובכל אספה אשר בתנועתנו, כי אמנם יש רוח כלכלי ציוני ושאפשר להעמיד דרישות בשמו. תשים נא הציונות את לבה להמלה, עבודה, שעלתה בלשוננו לסמן לא רק עבודה סתם אלא גם עבודת האלהים. אין אנו רשאים להכניס לתוך חיינו אותה השניות של הומר ורוח, שהיא סמן מובהק לחיי אירופה. אין אנו יכולים לעשות שקר כנפשנו באופן כזה. עבודתנו צריכה להיות עבודת הגוף ועבודת האלהים כאחת. יפה העיר א"ד גורדון על העובדא, שבאירופה לא היו, גם לפני המלחמה, כל שביתות של פועלים מתוך התנגדותם של אלה לעבודת כלי התותה או שאר כלי ההשתתה המחריבים את העולם. והרי הפועלים יכולים היו להשתכר די צרכם גם בלי עבודה זו — אפשר ששכרם לא היה מרובה כל כך, אבל כד"מחיה היו משיגים — ואם בכל זאת עשו מה שעשו, הרי זה סמן, שאין להם ענינים אחרים מלבד החמריים ושאין דעתם מכוונת ליצור

ערכים בעבודתם. היש תקוה, כי נזכה בא"י לטפוס חדש של פועלים? של פועלים שיסרבו להתנועע בזה מעגל הקסם: ליצור דברים שאין בהם תועלת ולמכרם באמצעים מלאכותיים (מודה, רקלמה וכ'). באופן שחלק גדול של האנושיות עובר עבודה מיכנית ללא-מנמה וללא תועלת.

רוח כלכלי חדש, רוח עברי אמתי, ישהרר אותנו גם מאותו ההשד הטבוע כל כך באפים של היחסים הכלכליים באירופה. העיקר הראשון ברוח הכלכלי באירופה הוא: כל האנשים אויבים הם איש לרעהו ואינם מבקשים אלא תועלת עצמם. עיקר-ראשון לחיים כלכליים יהודיים יהיה: כל האנשים מקושרים ומשותפים במנמתם הראשית, לבקש את תועלת עמם וארצם. כל ישראל ערבים זה בזה... הסולידריות היא חוק הויתנו ההסטורית.

אין צריך לומר שהחיים בערים הגדולות הם המסיעים לרוח-ההשד הזה. השאלה הסוציאלית — אומר סטרינדברג — היא מחלה מדבקת היוצאת ממקור מנפת-התאווה שבכרך. ישוב הנוסד בעיקרו על החרושת והמקח-וממכר יפתח בעמנו את היצר הרע, אנשינו יהיו דחופים, נחפזים ומחוסרי מנוחה. רק בעבודה החקלאית יש לנו פתח תקוה. אל נא נשמע לעצת החברים האומרים להרבות את מספר היהודים בארץ-ישראל ע"י ישוב מהיר, מבלי שים-לב לאיכותה. אנחנו איננו רוצים להיות מושלים בא"י. לא המספר אלא התשוקה החיה בעמנו היא תתן לנו את זכות-האזרה בארצנו. משיריו של יהודה הלוי זכיות עולות לעמנו, שמאות אלפי יהודים בא"י לא יוכלו לתת לנו. אמת היא, שאנחנו הפצים להטביע את חותמנו על הארץ — אבל זה לא יעשה ע"י הכמות — אם נמדה ביישוב ונסהב אתנו את נגד המעמדים מאירופה, אם נעלה לא"י צעקנים ובהולים, מנהיגי תיידים וכדומה, או בקרוב נשיג את הרוב הכמותי, אבל ארץ-ישראל תהיה ארץ זרה לנפשנו וכל קלוז של חסידים בקרן זוית נדחת תהא בו יותר יהדות מאשר בכל בנינינו הלאומיים הנשאים. יחסנו אל הערביים יהיה מעין אבן-בוחן לאפיו העברי של ישובנו. בתי הספר שלנו צריכים להיות פתוחים לפניהם, עלינו לדבר אליהם בלשונם בעתונים; הברה עברית-ערבית צריכה לחקור ולדרוש אחרי כל הקנינים המשותפים בדברי-ימיהם הם ובהסטוריה שלנו למען השתמש בהם לשם יצירת ערכי רוח משותפים חדשים.

אלפים שנה חי עמנו רק בכח תקותו למצא בארצו חיים חדשים, חיים המתאימים לרוחו ולתורת נביאיו ומוריו. כל עוד שאין לנו ארץ-ישראל עוד לא אבדה תקותנו, כחוטא זה המקוה להתחיל חיים חדשים בהיותו עוד משוקע בין הטאיו. ועל כן התגשמות תקותנו הקרובה היא סוף התקוה הציונית: אם לנצחון היהדות או לכליונה.

שְׁבוּיָהּ.

... אי לך בת־מלך, השְׁבוּיָהּ
בהרמון השְׁלֵטוֹן!
מרבדי העריץ הרבים
יבאיבו בחציץ את בשרך;
נאבניו הטובות תשקפנה,
בעיני חרטמים, לכשפה
לבלתי תברחי.
וכי יקרב המושל אל ערשך
בלילות־לבנה עצובים,
ונוצות צפרי־העדן
מסמרות בתרבוש הירק,
והשלח העלם מזהיב
במגל־ירח באזור
והוד־פרא על פניו ושלטן...
ונדעת להתעמר בך גנש;
יבכית אל שערך הפזור
ואל חיקך הרועד אז תבכי.
וזכרת, כי רק שְׁבוּיָהּ את, שְׁבוּיָהּ,
ובת־ליר־ההרמון מוצקים,
יצללים וכישים גשענים
על פידונים ארבים בשערים.
והחרשת ונשאת את עלבונך.

ביאות לבת־מלך מתענה:
פוך סגור וגלויזת עינך
מביטות במנוחת אצילים
אל חמדת הזר האוכלתך
וסובאה ממקורך החתום:
עד צמאך גם את בדמי לולה...
ושתיית און־הפרא בקדחך
במ־אגם דלוחים במדבר
ועל כרחך אהבתו תשבעי.
והויתם כגמר ונמרה —
שני מורפים בצללי ליל־מזרה
והם שזממים וחומדים כאחד;
הם נושכים וניצוצות ירוקים
מתזים עיניהם ושערם.
ואור־סהר מסתגן על שניכם
בעד משיר־קמתים בתקרה —
אור כהול, ערפלי ומשבר,
בעשן קמרת־סמים של מעלה.

* * *

ובצאתו את הדרך וצחקה
וידעת אשר אם את לעתיד...
באין אהבה למושלך העריץ
אהבת־משנה בנך תאהבי.
ובהאסוף אל עמך בשבנה
כלי אהבת־בעל תגועי
שבעת אגם ויפעת ההרמון.
הזי חרפה לגשרה לגוע
בכלוב צידיה המזקבי
אך את... שפתותיך הגוססות --
שחוק־אשר ממנן לא ימוש.

כי מפתח הגדולה יסבנו
 בגוף הרבים ונאווים, —
 רמי-קומה וכפופים ראשיהם,
 קנופי הדקלים בגשם.
 והם עושפים את גלימות-האכל
 עם מגלי-הירח לבגים,
 ושוליהם על אדרות הרצפה,
 כגלי-היגון ישטפו;
 וחרים פניהם הנעלים,
 באותות הצחורים על בגדם;
 ודמעות ארפות תשרנה
 על לחים — בשהמים משיש.
 געצבים למותך יכרעו
 ואשר-החיים בלבכם;
 מתאבלים על ערשך יפלו
 ותודה עמקה באבלם,
 והם לא ידעו.
 רק את השומעת ורואה
 כרגע תינוך האחרון, —
 התענוג המספרם בבקום,
 ובצפנם חדותם בעוזן...
 כי לקחת לך הבאב והזקנה
 ואותם הזרשת העלומים;
 ובהיות כל תינוך משטמה —
 הם תמיד אהבתך ידעו.
 וכמו מעבר עשית להם צערך,
 הקרבת חמדת בשורך ונפשך
 ותבני להם את הגשר
 בין שעבוד לבתר-המלוכה...

ברלין, 1914.

בין לילה ויום.

מדרכת האספלט האפורה קבלה נון של שיש טהור לרוח הערב. שעה שאפשר היה לפגוש שם את סופרה בת השש-עשרה. בלכתה אל הביבליותיקה להחליף את ספרה. את הספר נשאת היתה. כדרכה. דרך זלזול – ידעה. ידעה הקטנת שהגבורה שבו. עם כל הרעש העוטר אותה שם. אינה מגיעה לקרסוליה.

— למה את אצה כל כך?

— אין לי פנאי. אם אני באה הביתה שלא בשעה הקבועה. אמא תיכף:

היכן היית?!

היא מתחילה נדהמת דרך הלוכה-דריצתה את קטעי המילודיות הפתוקות. שזה אך תמול שלשום הובאו הלום ממרחקים על ידי בנות הוריקה החדשות. קוצר הספיקו נגונים אלה להגיע בינתיים עדיה. היא שמעודה לא ראתה את הלילה בחוץ אחרי נעילת השער? מעין טלגרף בלי-חושים בינה ובין אותו העולם.

הרחובות הידועים נעשים זרים לפתע ושעונות-תעיה. רהוקים ופנומי-דמות מרפרפים המכרים והידידים, שמזדמנים בדרך. בי זו היתה הנערה-האושר, נשמת-העיה, ששמה רעד בצלילי-המסגדים וקבוצת-השקיעה שבחלונות העליונים.

ופעם אחת הרהר: היום אני מוכרח לנשקה. יהי מה! בחורה אלונה עד ביתה. ושם בפרחודה, ליד המעלות...

אך בקרבם אל המישעול שלה. הושיטה לו את ידה:

— להתראות! מכאן ואילך אני הולכת לבדי. אמא מביטה בחלק.

הביט אחריה עד שהפליגה בעלמט הערב. באותה שעה החלקו הפנסים ברחוב. ואור נפל עליה בטרם נעלמה מעיניה.

עף, באחרית הימים, פגש אותה בליל קיץ חם על הבולווד הראשי שבכרך-הבירה. לא נודעו. כהרף-עין השיג את כל הנלגולים מראש ועד סוף. הוא הלא צפה את הדבר עוד אז.

כתולעת-יוחנא זו שנתפסה בכף... מדרכת האספלט היתה כאן מלאה אשפה
ונירות-דקלמה, ואת קטעי המילודיות המתוקות והשגורות נגנו עכשיו מאליהם בתוך
ה"אבטומטים" הכנורות ההפוכים.

— ... למה את אצה כל כך?

— אין לי פנאי. מהכים לי...

יחרה עליגה הוטלה בעיניה, והן כבר לא ראו את האחה, אלא שוטטו
פזורות בהמונים, בהמונים — ושוב רחוקה ובלתי-מושגת, כמו תחת כנף אמה לפנים.
— להתראות! — הושיטה לו את ידה האודירית — מכאן ואילך אני הולכת לבדי...
הביט אחריה עד שהפליגה בינות לאורי הלילה. באותה שעה כבו הפנסים
ברחוב — והיא הבהיקה לבגת-שמלה מתוך עלטת השחר.

צער בעלי חיים.

מעונת-רחמים היא העלמה פוליאק, אחת הבנות העשירות והמיחסות שבכרך.
שעליה להקיץ בבוקר-בבוקר בעיניה הירוקות והמשעממות ובחוטמה הארוך והבחלהל.
את כיעודה היא מרגישה בעצמה בלי הרף, ובשל-כך אולי מדברת היא תמיד
בהתלהבות יתרה על הציוה, על המוסיקה ועל יפי הטבע. אבל במחיאון, כשהיא
אתנו האויר כבד ומטיל שינה, הסומפוניות של בטהובן באולם הגדול אינן נותנות
כנפים עוד, וגם הנוף היותר יפה בשעת טיול עמה קסמו פג. היא עושה שמות בכל.
— כמה יופי! — מפלבלת היא בעיניה הצנועות, חוטמה המשורבב ולהוט-
ההנאה מפרכם כחוטס-הפיל, שטודח לקלוט את הפרור הנזרק אליו ואינו יכול. צער
בעלי חיים!

ורחמים, רחמים גדולים, מעוררת גם כן מיצי הקטנה והיפה, בת-הורישה. אלמלא
נפנוף שמלתה האדומה, הקצרה והמפלאה, היו הכל כבר מתים כאן, בטרקלין-לילה
זה, מחוסר-אויר, כובד יין והשעה המאחרת. אבל מדוע אין היא יכולה לשבת בין
המסובים עמה אף רגע אחד כהוגן? הרי היא מתעקמת בלי הרף בכל מיני העויות
משונות ומתעללת בלי רחם בחוטמה המחוטב והחי. מתכוונת היא, כביכול, לנול את
עצמה בידים, כאילו צרה עינה בהנאה זו שנהנין ממנה. כשבוית-חרב בין עונבים
במחנה האויב.

— כמה כיעור! — מתקלסת היא מתוך עקימת-פרצוף, ואינה יכולה עם כל זה
לדכא את יפיה האיתני, המפולש. צער בלתי-שכיה מתנגב או מתוך סדקי עיניה
האפורים והצרים — שני זבובי-לילה ענונים, שמוכעים בשמפניה... צער בעלי חיים!

עַל שִׁדְּהַת הַתְּעוּפָה.

זה לא כבר נתהווה הדבר, שההמון הרב מִכֹּן את הבינוקלים לא נכה, כמו שהיה רגיל תמיד, אלא לאותו הצד, שלשם לא הביט מעולם — כלפי מעלה. האוירופלנים, כעשרה במספר, נסרו ברקיע מעל לראשים, נראו כחיים ועשו בלהטיהם מתחרים זה בזה, אילך ואילך; וביניהם, בצרות-עין של אורחים ביחס אל הירוקים, התעופפו הצפרים. האבטומובילים, שעמדו כאן בשורה ארוכה על גבי דשא הכבד, התבטלו בפני בני מינם בעלי הכנף.

— הביטו הביטו! הצרפתי יעברנו, יעברנו...

קריאות מעין זו קרא תכופות נער קטן יהף ונלוי ראשו, יליד הפרור הזה, בניכר. בעיניו המפליגות-ראות רדף כל טיסה וטיסה, וכשכלי-הפריחה גם הגביה עוף כל כך, עד שהתחיל משתמט מעיני הגדולים, הוא הקטן, ראהו!

— שם, שם... — הראה באצבע קטנה להמטרוניתה, שעמדה על ידו, ושלא ידעה להיכן תבון את האספקלריה שלה.

הוא עמד על טיבם של כל המכסיסים השונים וידע את המעופפים בשמותיהם. לרגעים היה מסביר דבר-מה לאחד המסתכלים, מבלי דעת כלל, שהלה נתן בינתים לא לדבריו, אלא לעיניו הנפלאות, שנראו עכשיו מביטות השמימה, כמוקרצות מחומר אחד עם הללו.

באותה שעה עמדה מאחוריה שוממה ונגוה, בת המטרוניתה, ילדה כבת עשר. ההבטה למרום הלאה אותה במשך רגעי מספר, והיא התחילה מושכת בשמלת אמה: — אני רוצה הביתה!

ומאחר שלא נענתה תיכף, ודרדור המוטורים מעל לראשה התגבר פתאום, לא יכלה להתאפק עוד — ותבך.

הַקְּמִינִים.

המגל הגדול, שהונף על הזכרים, עושה את שלו באמונה. תכופות נתקלת העין בכפות רגלי-ברזל מוחלדות, בשרוולים נבובים, בפרצנפים-שלדים, שכמו נחפרו מגטן האדמה, צלבי-האומץ על החזה ההרום נראה כצלב שעל גבי הקבר. אך לא נחת גם בכל השרידים המעטים הללו, שהצבא בחל בהם והשאינם חפשים לנפשם. הגה הם נגררים על גבי אבני המפסעות — חורים, אחווי-עִינִית, מדברים אל עצמם, ואזניהם פקוקות במוך. על כל מדרך כף רגל אנשים, שתבלולים בעיניהם.

בקפה או בעגלת-הטרם אתה עוזב את מושבך כפעם בפעם — כל כך קשה לסבול את הפרצוף שמנגד.

כאחראי וטעון-עול הנך נדחק בינות לנישים הרבות והבריאות, ששפעת לישון חומרת עכשיו כנהר זה, שהוטל בו שָׁכר, העינים לחות והצחוק אינו טבעי. הנה מביטות הן העלמות שבגרו ביותר, אל הנערים עולי הימים, מביטות ותהות, כאילו גלו לפתע מין חדש, שלא ראוהו עד עתה.

מבלי הרגיש בזה כלל, עומדים הם, הקטנים, כנופיות-כנופיות, לפני האסכולות ובננים — בגלוי ראש, במכנסי-ספורט קצרים, וספרי הלמוד תחת בית-שחים. הבלודיות החזקות והזכות, מעל לפנים הישחרחרים והמפוקסים, מתנשבות ברוח ומבהיקות בזיר היום, שעם פרוץ-המלחמה קבל איזה גון חדש, מבעית משהו — כמו בשעת לקוי-המה קסן...

דבר-מה מרעיד חמלה שודה עליהם עכשיו, כאילו סבל העולם כלו עמוסות כתפייה-בוסר שלהם. יתומים קטנים, שעליהם לשאת לבדם את היררשה הגדולה וכבדת-האחריות כל כך, מבלי להפסידה.

שחוקם ולהגם, משובתם ותעלזליהם, כל אלה כמעט שאינם מובנים לנו הגדולים. כי כאן תוסס החומר הריחני של האדם הבא, ובעינים היפות הללה, הנוגות קצת והמפליגות-דאות, יש לקרות: אנהננו נעשה כל זאת באופן אחר לנמרי!

אבל כבר מביט אליהם — באותה התהיה התאונת של העלמות — עוד מי. הוא מביט מאחורי הדגלים המתנשבים בעצלתים, מהאווירופלן המנסר ברקיע, נראה כעוף דודס חדש, מאבטמוזבילייה-משא האפורים והענקיים, שהאדמה מזדעזעת תחתיהם ואשר עוד מעט, עוד מעט, והרכב החלש שלהם יצנח מעל דוכנו, ועודים ובלתי-נעצרים, ישוטטו ברחובות לבדם.

דוד פוגל

זהב צהרי מדבר מקביר שותם
על שדות החול.

שמים גללים
זעים חורים על השתיקה.

פעם שמש
צועדה חרש תוף געל זהב.

עקבות גמל עוזרים אל המרחק.
ועקבות אדם:

ינעוה השאית
הזמה גבאה בעקבות.

עם פנות היום
יגלש אדם השמש אל האפק.

יגל אפור ורעד
קאצבע פחה ארקה.
תוף המרחק. —

י"ג. 1916.

* * *

הגני שב אלוקי אמי.

דמדומים חרדים
אמ יאפילו בעינך.

מטפחת ראשך הלבנה
יחידה לי תהל
תוך מרחקים פהים.

על סדורך הנך שחה.
דמעתך נופלה בהירה
אל דמדומי.

הגני שב אלוקי אמי.

על ידך אשבה בערבים.
ידך תקמוטה הרפה.
אחלק דומם בנך הגדול.

ואת תשקיני חרדה
על מצחי
ותבכי חרש.

וינה. 1918.

דבר-הגרוטסקה.

לזכרו של מנדלי -
הרחום, המקדים החמים להתיל.

I.

אסופים יש בממלכת המושגים, שתעודת-לידה אין אתם או נששטשה בנלנולי שמוש, ועלוב הוא קיומם; תלויים הם כשלפוחית זו באוויר, מתנפחים פעם עד לכדי התפקעות-הקורים ופעם מצטמקים ונדים חלשים לכל רוח מצויה. מצפים הם לנאולת העיון המפרה, ואמנם גדול הוא שכרו של העיון לגבי המושגים האלה ומשנה-תפקיד לו בהם: לפים את היקפם, שלא תהא בו במזיד ובשונג, יד כל עובר - זהו עבודת המחשבה המגדרת; וגם למלאותם בתוכן מוחשי, שלא תשרק בהם הריקניות - זהו מעשה-המחשבה המוסרי.

על אלה המושגים האסופים תחשב הגרוטסקה. עמדה ערשילאית לה בסיסמטיקה של תורת הספרות ואפילו בלקסיקון שלשלת יחסה מדולדלת למאד. מהי בתור סוג ספרותי? מין אופן-תאור משונה, פרום, הצי התול ורצי רפלקסיה. בכל אופן, תריסר תארים שליליים בהגדרתה ואף לא אחד חיובי. ואם לשרשה תחקרו תמצאו בלקסיקון ראשית-מצא רחוק, במאה החמש-עשרה, ויותר פילולוגי מתכני: מקשוטי המעירות, הגרוטות, משוני-הגדל ומזורי-הדמות, נתפרד ונשתלשל התואר גרוטסקי לעצמי ונתן, לאחר שורת התפתחות, ליצירה פרוצת הדופן בנדר הקימת, לצורה שנסתרסה, מעין עוות הפנים בראי חמבלט. וגם לחיים חדר התואר, נערה שהרכבת צבעי שמתה פונמת בטעם הנהוג, התנהגות שלא כדרך המקום ומבלי שתוכל לָננות באחד מתארי הנמוסים המקובלים, שיטואציה המהממת באותו רגע בחדוש התערובת שבה, באחת כל הקם ומתחדד ופוצע בחודו איזה צד מהקבוע ומסור הרי זה, לכשתעלה המלה בלשון המדבר, גרוטסקי.

ועל כן יש צורך להתחקות על שרשי הנרוטסקה בנפשי; להמציא לו למיזג זה, שהרבה-הרבה הזיונות חסרי-שם נכונים להקרא עליו, את התכן המתאים לו לפי מקור מחצבתו ולתת להתגלותו הצורתית, בספרות — והתגלות זו היא נקודת-המוצא כאן — סמך בתכניות, בחיים, בחיי היחס.

II.

דבר-סתר זה דברו אלי החיים בעצם
פיהם, וזה אשר אמרו לי: "ראה, הגה זה
אנחנו, אשר שוקה עליהם להתגבר על
עצמם בפעם בפעם".
ניצשה.

שלוש הן הדרגות, זו על גבי זו, ביחס; בראות-הפנים אשר לאדם בעצמו ובהשקיפו על הויקה באשר מחוצה לו וליכלתו — בגורל: דרגות — לא בהוראה ההיסטורית של מוקדם ומאוחר בזמן, של עבר ומה שלא-חריו, אלא בהוראה הגיניטית, שבה הגצן עם השרש יחד וזה אצל זה קימים והאחד מהשני יונק תזומה. ועל כן הרבה יותר מבהיסטוריה אפשרית ונחוצה כאן תעופת-העין על שלשתן גם יחד, הסוקרת בהיקף את השתים בכדי להגיע, כלומר לתפוס, מהן את תוצאתן-שכנתן הדרגה השלישית.

ראשונה, כבסים, יעמוד הפתוס, זוהי הרגשת הקיום באדם, שנודככה ועלתה ליחס בידועים; אדו המשכר-מלהיב עולה מתוך שמרי ההויה הרבצים ביסוד נפש; תתם בו האחרות הראשונה, אחרות-ההויה הבלתי אמצעית, ותוציא את פרותיה, והפתוס עדין ביחסו נשאר, אם גם מתחילים נראים הבקעים והרגשת ההויה נעשית קרועה; כי לא בנקל ינתק האדם מאס-קיומו, מרוית הבטחון אשר בהרגשה הראשונה, החיוכית, ומכאן שתי צורותיו של הפתוס: התמים, זה המקשיב להד הלך-החיים והוא מעולף רגנתי-הככים הקוסמית — זהו הפתוס האחרותי לגמרי, האפי; ויש פתוס שהגיע לבקרת, שהשלמות שנקרעה היא המפרתו, הוא שעינו הוארה לראות בהתקשרותו ושעבודו של האדם באותם איתני-הקוסמוס עצמם, שזה אך שר עליהם בשמחת ילדותו התמימה, הוא הרואה בהחלטיות שהיא כבל, בגבורה שאינה אלא אכזריות, בחסות שאינה אלא חסרי-מנוס — זהו הפתוס הטרגי, בעל השניות, אבל בשתי צורותיו אלה דרכו של הפתוס אהת נשארה, הדרך אל הדברים עצמם, מהם עצמם; המרו הוא היש — אהת, אם בצורת הטבע, באפוס, או בדמות הגורל, בטרנדידה, ואולם אותה הכרה עצמה, שנהצתה מאת ההויה האחרותית והיתה, בהכירה, טרגית, הכרה זו דיה שתפנה את מבטה כלפי פנים, אל תוכה והיא מתעלית תצופה

מעמדתה הנשאת באילחיוניות הדברים, בחלומיותם — ועצבה הראשון יתגלה לשוא והטרנידיה למחלת ילדות. זוהי מדרגת היהם השניה, הקומיקה. אין היא אלא הפתוס שהעמד לפני הראי. מעמיקה היא בקר איזמל את הקרע שנתגלה לו לפתוס לאחר אכזר לו התמימות, מורידה היא את ההתך עד לשורש השניות בהויה, עד לאותה נקודת-העינים אשר ביסוד, שבה כלזה שהתלהבה מרה עליו הטרנידיה בעל עורל מחלט אינו אלא תרכבת יחסית, ואשר לזיקה נחשב יתגלה להסתבכות, וחוסר-המפלט לתעית תם. ובמדתה של העמקה זו בהדירה אל תוכם ההכרתי של הדברים תגבה ההכרה החדשה מאליה: אם כה אילחיונית היא ההויה וכה מדומה היש — הרי גבוהה-מעל-גבוהה רק זו ההכרה יכולה להיות הסוקרת ממעל על כל המתרחש והנופל שם למטה בעמק ההשלאה, סוקרת וצוחקת בצחוק ההבנה. הילד יראה שד בעל קרנים מתנועע על הקיר לאור המנורה והוא יפחד מהממשות המבעיתה הזאת וייהם כח מחלט לשד זה — אבל המגודל היודע במשחק צל האצבעות, אצבעותיו שלו, שגרם לאילחיה זו, הוא יצחק לתמימות הילד הנפחד, ומתוך ההבנה הזאת תארב הקומידיה להתגליותיו של הפתוס התמימות ביותר, בכדי להבליש לו את ילדותיותו — המרה אינה היש שבעולם אלא השתקפותו של יש זה באדם.

ילדת הקומיקה ובת-בתו של הפתוס היא הגרוטסקה. ואלמלא היה שם זה, נהוין היה להמציאו בכדי לצין בו את דרך היחס החדשה, את זו התהיה החדשה הבאה לאחר הצחוק, כשהקומיקה עצמה תגלה בראי את בבואתה המעוותה, בשעה זו הרהורים מבצבים בה ועולים וראשה יכבד. שניות זו שהקומיקה מצתה את טפת תנחומיה האחרונה תגדף ובמקומה תתגבר ותעלה מחדש הרגשת אחדות — אבל נעדרת שלות התמימות שבפתוס הבלתי-אמצעי, הראשון, אלא מלובנת ומזוקקת. בכור הקומיקה; אחדות רועדת, גרוזוית, שהרי מה תנחמנו הידיעה מהאילחיה? אם גם טעות-ראיה הוא רק השעבוד והגורל רק פטה מורגנה — מה ירניענו זה, אם בעצם עומדים אנו בתוך השממה עם משחקיה האופטיים והגנו נעוצים לבלי-צאת בתוך המעגל המכביד והגנו מין תוצאה-אחרונה מהתרכבותן של אותן המהיות האילחיוניות והגנו עצמנו סוף-סוף חלק האילחיה. הכרה זו של אחדות, אידנטיות, לא עוד כבפתוס תצעד בטוהות על השדמה הרחבה ולא גם כבקומיקה תרחיב את פיה לצחוק אלא תעוה לחיוך נואש, מחודד, של הרואה את תהומו פעורה והוא מטיל על שפתה: נגינת התזמרת באניה הטובעת, וכלי הזמרה הולכים ומתמלאים מים.

בדמה של הגרוטסקה מפעפע היאוש. הפתוס הפותה באמונה מסיס בספק, הקומיקה מתגברת על הספק בהתעלותה לידי ותור — הגרוטסקה היא המאספת לשתייה, רואה היא על הותור ומכירה בענייה-מותר ובהסר-הפתרון לספק ובאפס הבסיס לאמונה. היהוסיות, זו התרופה הכוללת לכל החולים בשניות ההויה, זו המשמשת יסוד ראשי בקומיקה, אינה מקררת את דעת הגרוטסקה הסולדת. היהוסיות, היא מכירה, בלתי

2 גבולת

אפשרית היתה אילו היה יסוד הוה ממשי מתחת ליחסי, שהרי אין יחוסיות בפנים הקים: הבריה אפילו באלף לא תבטל, ואין לך חי שיודה על חי עצמו שהם פעוטים לגבי איזו חיים אחרים. (המקרים של קרבן עצמו אינם סותרים להשקפה זו, כי בהם לא השואה בין חיים לחיים נעשית ע"י המקריב את עצמו אלא מעין התעלות מעל להופעת החיים בפרטותם, מעין הכללה והשוואת כלל זה של החיים בכל היקפו עם ערכים אחרים, מולדת או אמונה או רעיון). יחוסיות זו איפא, שבסיס מוחלט אין ביסודה, הריהי נעשית עצמה החלט; והיא מובילה לידי הכרת אפסות ביסודה, לידי משחקיות, ליאוש. וכך לוקחת הגרוטסקה את חמרה מן היהוסיות הקומית, אבל אין היא מסתפקת ברקוד שלל תנועותיה אלא היא מאלצתה ומקשרתה קשר-הכרה אכזרי עם ההחלט הפתטי — מקישה ודנה מזו על זה, ושניהם בהרכבתם נאכלים. ואם להזור למשל שלמעלה, הרי יראתו של הילד מפני השד שבקיר אינה נפטרת לחלוטין ע"י הפתרון הסבתי הידוע לנו, שמאת משחק האצבעות יצא דמיון השד — פחד הילד עצמו מבעיתנו רנע אחרי פריץ-צחוקנו הראשון, זה הפחד המדבק, הבלתי הנינוני שאפשר ששרשיו ממונים באיזה הרהור נוגה הנם מאחורי ההכרה ופועל תדיר במסתרים: מי יודע משחק אצבעות-מי הוא ההולך לפני עינינו גם אנו תמיה, שלעתים ישעשענו ועתים יאימנו בהרקדת שעיריו?

עם הערב היום ישקע השמש לאטו בכבוד פתום טרני, ענני האופק הקלים יצחקו בזהב הרפלקסיה, ואולם בחלל העולם ישתפך אותו האור המזוה, השופע משניהם, המסונן ובהיר ומעציב מאד.

הגרוטסקה, אשר לאור זה תחזה, תטעים הליפות אחד משני יסודות הרכבתה ועושתו למוטיב הניכר. מהיסוד הקומי יצא ויץ פויל, זה המשורר כביר ההכרה, שהיסטוריוני הספרות עדיין נבוכים בו וברובריקה שתתאים לו — רואים הם אדיר ראשו שכלו מבצבץ, ויוצא מתוך חוג ההומוריות שעמלו להקיפו בו. משתאים הם על פרח-פרא זה שעם כל "חוסר שלמות הצורה" נמישכים אליו בעלי הריח האמתיים משיכה מגית. נוכדאי גם להזכיר כאן, ולא בלי ענין, הקורבה שהרגיש משורר גרוטסקי זה לבן דורו הפתטי עד לשיר העם, להרדר. הרי אפשר ללמוד ראייה על קשרי אידיאות משיכות הדדית שבנושאייהן.

ולעומתו יצוין המשורר הגרוטסקי השני, זה המחריד ומן האלמנט הטרני יצא — אדגר אלן פו. חוסר המנוס אינו מתבטא אצלו במחאת הטרנידיה הנלהבת, אלא נותן הוא את עשת ההכרה ושלדי המתים להשתקשק באזנינו בקולות קרים וחסרי-הרמוניה, בשריטה מרוסקת. אין הוא, כבטרנידיה, מגלה טפח ונבהל, אלא רוכב לבלי-יחת אל תוך שחור מרכז-המוראות, אל האיום, ובפיו ישרק שירתם הקלה של אמיצי רוכבי אמיריקה.

III.

עֲדֵנִי נַעַר צְהִלְתִּי עִם הַבָּקָר,
בְּעֶרְבִי בְּקִיטִי; עֵתָהּ, בָּבוֹאִי בְּשָׁנִים,
בְּהַרְהוּרֵי סָפֵק יוֹמֵי יָחַל
;אֵילָם קָצוּ קָדוּשׁ וְנָדָה.
הַלְבְּרֵלִין.

איך שיהיה, עומדת היא הגרוטסקה באנף השמאלי של שורת היחס, מעבר לאחרונה בנקודות האחדות; מתוך הרהורי הספק, הבקרת וותור היחסיות היא צומחת וגדלה. ואולם עדיין מפשטים למדי הם הסמנים האלה ובתוך ההוגו הרחב הזה, יחסיות-ספק-בקורת, אשר בתכונת הסתכלותה בעולם, עוד היבים אנו להוסיף פֶּמֶן את תויה הנפשיים והיצריים של הגרוטסקה, בכדי להבליטה בתוך חוגה עצמה, לשם יחודה. כי הקומיקה, שממנה פרשה וצצה, זמורה לעצמה, הגרוטסקה, מגוננת גם היא נואנסים, לפי מוטיבי יצר, מזג ואופי. אם טובת-לב היא, הריהי ישמחה שמחת-ילד על משחק השניות אשר בדבר וצלו; אידיאלית היא, הזמורה, קרה חוד הקוץ שבהכרה. הנה צל, יקרא ההומור ממלא לבו התמים, ודמות ממשות לו לצל זה ואולם כפות הוא בי, ובעל כרחו לצית לי בכל נדנד; תשמחהו המדת המראה והרגשת ממשיות-עצמו תתחזק ונאמנם בבחינה זו גם קודם הוא ההומור, בזמן, לפתום — כהקדם החוש שגם הוא בעל-רבו הוא לכשעצמו, להרגשה שכמנה האחדות. ואם רעת-לב היא הקומיקה, צחוקה מה שמחה לאד העולם השסוע, תאוה סדיסטית אל הקלול בפרינציפ עיי הוכחת המקרי והיחסי והעובר שבקודש; פולמית היא אה התול, אפילו פמליה של מעלה אינה עומדת בפני הליצנות, הנגודה, הטבעי או ההיסטורי, יגרנה ולא כהומור תצחק על המשעשע שבמראה אלא תרגל המושת-הגיון אחרי האבסורדום העולה בסופה של כל הכרת הויה ותסתער על המוחשי בנשקה של אידיאליות המושג. היא היא מחריבת הפתום.

הגרוטסקה, הנובעת גם היא ממקור ההכרה המושגית, היא אין בה ממתק ההומור ומרעל ההתול אבל יש בה הכנעת ההכרה. זו אשר מבעד לפרוד הדברים היא צופה אל היסוד ורואה בממשות שגם היא צל הנה של ממשות צללית אחרת וכן הלאה — עד תם השורה בערפל. האירוגיה שבה הדימקמקים כבד לה, מהתלת היא וצר לה בצרת עני בריתה. זהו ההיך הנואש שוויקטור הוגו, איש הפתום, ידע, בנאומו על וולטיר, להגיד עליו: היך זה הוא החכמה. היך זה לפעמים עד לידי צחוק יניע ואולם העצב הפלוסופי מרפהו, לחזקים ילעג ואת החלשים ידבר חלקות. הוא המפריע מנוחת הנוגש ונותן סעד לדרך.

כי אחרון-יסוד נפשי יש לה לגרוטסקה — הבושה. אף היא, הבושה, אינה אלא הברקת-פתע של דמות-מעשה רוחנית, דמות ההכרה, ועמידתה לפני עין האני המעריך

שבאדם — והעין תשפל מפני המראה. עולה היא הבושה לאחר העברתו של המעשה העשוי דרך משקף מושגי. האדם שטעם מעץ הדעת טוב ורע התבושש על מערומיו, מן ההכרה הבושה צומחת, כספיה, אחרון שאין צפיה לפרות ממנו. ובאחרונותה זו יסוד הבדלה מן החרטה, שכנתה הקרובה לכאורה. החרטה יש לה מעין תקוה לתקן, משרשת היא לפחות מהותה באמונה הפרינציפאלות, כי את הנעשה יש להשיב — לפניה, כתוכחה מעורר לתשובה, עומד המעשה. בעוד אשר בבושה יצטרף להכרה רגש, רגש ההחלטיות; ואחרי שההחלטיות אינה נתנת להיות מיוחסת למעשה המבדל, האוביקטיבי, הריהי מוסבת וקפנה מאליה כלפי העושה, זה שהמצב שנמצא בו פעם אין השנות וגם לא חזרה אפשרית אצלו, זה שכל עשייה הרייץ-עולם היא משאיר בו אשר לא ימחה: הסוביקט החפשי הוא העומד לפני עיניה, ולעולם אין הבישן למה, אחרי שאין כל דרך-תקן שתהא פתוחה לפניו, סתום הוא רגש הבושה חסר כל מטרה: הגנב, שכבר השיב את גנבתו, ועשה בזה איפא די ספוקה של חרטה המעשה, עדין ברשת פנים לו על העשייה, זו העומדת ביחידיותה — לבלתי השב, וגנב זה, שבעל כרחו להכיר ביחוסיות המעשה — שהרי אין החלט במה שנתן להיות מתוקן מעיקרו, מושב כלא-יהיה — על מה הוא בוש? הלא על הגנבה במושג בלבד, זו שממעל לכל ריאליות יחסית היא משומרת חנוטה-מהלכת בהכרה: אחדות-הפשטה השבה ונעשית מוטיב מכריע באחדות הרגש.

הבלטריסטים היטיבו לתאר את האדם חבלתי-בטוח, הנפגע מכל מבט היצוני, בשעה שהוא מרגיש את עצמו נתפס באיזו חולשה מדומה וקורט-אודם עולה בפניו — מין רפלקסיה פיזיולוגית; ואולם באותה רגע, כשהוא חש בנצנוץ-התאדמות זה וטכיר בהרף-העין בחולשתו זה, הידועה לו, הרי פניו מסמיקים בהתאדמות שניה, חדשה, זו המשתפכת על כל הפנים ומסביעה את המתביש לאי-מפלט. קודטוב ההתאדמות הראשונה בלא-כוון ובאופן פיזיולוגי-מיכני נולד; אולם מקור-האודם הפורץ מאותו קודט ראשון, זה כבר עבר בצנור ההכרה והוא משתפך בידעים, לעיני הפנימית של האדם — והוא הבושה.

ספיח-התאדמות זה, ואולם הדוק בהכרה ומבלי פרוץ לעצמו חלוץ פיזיולוגי, משנה-הבושה הזאת על החולשה שנעשתה מוכרה — זהו היסוד הפסיכולוגי של הגרוטסקה. אבל כאן הבושה מן הכלליות העולמית יש בה, בושה כאן ההויה הערומה באילחיוניותה אחרי שהסירה הימנה הקומיקה את מכסה המרוקם אמונה-יראה-תם. בושים הפנים מפני הבבואה, וכך היא הגרוטסקה בושה אשר היוך פרוש עליה כלפי חוץ ואבדן-המסתר בתוכה: ההכרה שנתאדמה.

אופי זה של בושה לאחר הגלוי הוא הנותן לגרוטסקה את הגון הסמבולי שלה. אין היא אחוזה לטפוס אלא עד כמה שעלול הוא להעלות לסמל — ואולם אין היא גם בחרת בסמלים בדויים שאין להם בטוי עראי בטפוסים החיים, וכך יוצאת

אצלה ריאליסטיקה מרהיבה בפנטסיה ורמזים מתוך המוחשי. שהרי גם הסמבול תפקידו כפול: לנלות ולהסתיר כאחת. מעלה הוא נסתרות ממחבואי השתקפיות היש ברגש ובהכרה ואולם גרתע הוא תוך כדי גלוי והוא חוזר ומאפיל על גלוי בסתרי דמויות: שם הויה שיצא מפורש ונתחלל. וסמבוליות זו פרייהבושה היא הנותנת לגרוטסקה את כבד החן המזהר, הרחוק: כי אין היא, מעמדת סמלים מהוקצעים-ענולים, עשויים בכון ומפולשים, אלא הסמל משגשג ועולה לעבריה של דרך היצירה, ממילא, מתוך אופן ההשקפה הראשונה, מן היסוד.

יצירת הבושה הזאת ודרך המשל-הסמל שנכבש על ידה אין הם מצטמצמים רק בסוג הבלטריסטי של הגרוטסקה. ילידת ההכרה יש וגם צורת-בטוי מחשבתית תסגל לעצמה. יבין את זאת מי שקרא, אל השלום הנצחי של קנט, שארית-התמימות שלפני החטא באדם מרצה כאן ישר את הראוי והנכון ואולם ההוגה ידע את המצוי ואת שלטון החומר והמשפט הקדום והעצלות העורז — ומתרכבות הן דרישת-הראוי והכרה המצוי לאירוניה דקה, אשר אמנם תציג צוויים קטגוריים, אבל תראה בהם מין משל: דומה לכח קיטור שהעיון את היקף פעולתו כבר הוכיח ואולם את המכונה, שבה יצא הכח לאותן הפעולות, לא ידע לברא עדיין. בושה כאן ההכרה עם פנותה אל דרישתה עצמה, ועם בטויה יתעות גם פיה לזה חיוך היאוש על אמתיותה ותמימותה כאחת, לחיוך כבד-הלב, המבין הותך ואולם גם טוב הוא וסלה. זוהי האירוניה המלאה רחמים כים. זה דבר-הגרוטסקה.

משירות-הלוחמים.

I.

מה נשבי, חברים, על כוסות השמפוס
ונשבר חושינו במסכה בזקנים,
עד יצנח ראשנו כבה על החזה
מהמם וכבד.

נקומה, חברים, ונשבר הכוסות
אל שלחן השיש ונשפך השמפוס,
ובקול ננצח המנונים להפקר,
לבתולות עירמות!

רק שעות יחידות עד זריחת השחר,
וגזפר מרחוק אהלינו בשדות
מלבנים ורומזים... דוהרים הפוסים
ימלבין המחר...

ואולי עוד תמישך הקרן לפתע
בהצות זה הלילה: תילים, האסף!
ומה עם הבתולות חכלילות-הפנים,
ולב פי ופסק?

II.

סך עוגבים צעירים מתנים אלמות
לנשים עירמות במירת הלילה.
הייה: הקנקנים מתגוללים רסיסים,
ושמפוס רותח על רצפת השיש.

הייה: סך העוגבים למחול משתלב
בגופים חסוגים; מתלפדים להמים.
שא קול! והדם שתזית כי צבע
וריעת אתמולך הלבנה — אל תזכר!

שכח: נפש שבקשה לרגלך רחמים
ושפוד בזה תקעתי כי רתתה ערן —
שבה, שכח! והתעלזו: מי אתה הלילה:
וקולות בפיה וקסמים ללילה.

דיצה 1616.

••

בתוך הערפל הקרים הסובבים עירי.
וראי ראי נפשי בעינך הגדולה וצנועה.
סגורים מרחקים עלי ביתמותם הרחבה —
וטוב לי לבדי!

אין קשר עם רעי שידע שפת שירך הנפה.
וקץ לכל ספקות וכמיהה אל גערה רחוקה.
בתוך המרחקים חיי את תיך הסגורים
בלי האהבה!

וידעתי כי קנית לך עולמו ועמקו בדרך.
וקנה כל חלק פתנים לדבר שלך הוא:
לבדי נשאתי על פתפי היגון הגדול.
זר לאחרים הויתי וגרוב אך לי!

יניצה. 1916.

• •

אין זה אביב, אין זה סתו
אין זה שחק, אין זה עב,
יש רק אמצע אחד פה —
לך בגדודים פה נכה!

תנה חניקה בלי כל שיר
ובלי רגש — תנה כפקה!
מן שזרום דם מלב, תנה
ושבח הפאב!

ואם יצלצל פעמון-דביר —
קום בצחוקה אז ורעודה:
מת האל בשחק בקרה,
ומה יצלצל עוד? ...

יציאה, 1916.

הַעֲרֹת

בעניני השעה והספרות.

מתוך ההפכה

(על הפרוסיות, הפקחות והפריניציפ).

השעה נבוכה. זה הגלגל הירוע לשם, גלגל ההיסטוריה העצל, שהיה מצפה עד שיתרכבו "הכחות הפועלים" בו ויזוהו. משהו ושאר-כך היה נח לו ומשאר שהות למעמיקי החקר לדרוש תנועת-כל-שהיא-זו כמין חומר ולבאר בה "בקי" אפנייה-התקחות-הנה שובבות-הפיון נורקה בו והוא התחיל לפתע רץ ונמהר ועובר ברגעים דרכי-דורות. גדל החשש, כי מרוב הסבוב לא יראה הגלגל, מרוב התנועה יעלם העצם-הנושא. ומי יעצור בו, ולהיכן יגיע? המחשבה אי-אפשר לה לקרוב יותר מדאי — סולדת היא ברותחי ההתהוות ועל נקלה תקלט. על כרחנו איפא להסתפק בנקיפת אצבע קטנה מבעד למסתובב, שאולי תגיע ותגע בממשי שבתוך, בקים אשר בערכובית השנויים. בכל אופן: בלי קביעת מסמרות.

קשה להפתיחה; כבפקעת מושלבים כאן סבה ומסובב, ראשית ואחרית והריני מרשה לעצמי להוציא גם את הפרדוקס: ימינו הם עניי-מאורעות למאוד. שהרי אין המאורע אלא תחנה במהלך המתהווה, סיום שנעשה מוצא לאשר יבוא אחריו. ואולם מי יכול להציב גבולות תנועה ומנוחה בטם ומעצור לא ידע? יש מנוצחים ויש מנוצחים. ואולם נצחון המנצח חים יתגבר ויתפרץ בשטף גלים מסוכן ומעורר פחד, שלא יבלעו הם עצמם בהמון שאון אשרם. והמנוצחים — אים? אלה שהוכו נעלמו מעל השטח והנכנעים קבוצי יוריסטי אחר הם, אישיות

איפא אחרות לגמרי. אותו הסמל הציורי של החרב השבורה אינו מתאים כעת ויותר דומה הדבר לשלג-אחרון זה בתקופת הבינים — לאחר עז החורף ולפני נעם האביב — שהוא נמס ומתמוזז ומתערב עם האדמה המרוככה.

ומכון אנכי בזה לא רק לסוכת-קרל הנופלת, לזו דירת הארעי, שנעשתה קבע בתוך אירוסיה, שתמיד צלתה היה מרובה מחמתה ודי היה לנשיבת רוח כל-שהיא שתחדור לתוך פרציה הפעורים ותחריב את כל אותה "ההרמוניה" המשונה שבה. אך נתפרדה החבילה וכבר אין גבול לצחוק, המר, היוצא מחלש בדמדומי הצער מלבית כל אלה הלאומים שנשתחררו, בהשקיפם עתה לאחוריהם על הסרום והעקום שבאידיאת ה"אחדות" ועל הסמל המינסטרווי של הנשר בעל שני הראשים, שבשבילו יצאו להורג. לא לזה אתכון; המכנים ראו תמיד את הגחוך בדבר ואין גלויו הפתעה לגביהם. צר לי רק על — הפרוסיות. שוב נתוספה טעות הדמיון, מעין תוחלת נכזבה. הפרוסיות שחרבה — מניח אני לגרף וסטארפ שיבכנה וללוציה דורה פרוסט שתספידנה. אני על דא קא בכינא — על הפרוסיות שלא היתה כלל. צר מאד על תו זה בפני העולם, שאיומו לא מש מנגד עינינו, ושיראנו מפניו כמפני אות הזעם של שלטן העריצות — והנה נתגלה בריקנותו והכרנו, כי רק העויות-מקרה מטעה היתה זאת. זהו חלל בתמונת העולם, שאינו נתן להתמלאות, אחרי שנגלה, כי מעיקרא רק מסוה-משלה הטענו להאמין בריאליות אשר מאחוריו. שהרי כל חי דרך מות מיוחדת לו; מוכן אחר, למשל, יש

למות אשר בפרט ולמות התנועה. המות במדה ידועה תוצאה אחרונה של הגיון החיים הספציפי הנהגה, מסקנה שממנה אפשר לחזור ולהקיש על החיים עצמם. והנה בא מות הפרוסיות ומן את חייה...

הפרוסיות המיליטריות מה היה בה, שהטיל את מוראו על כל? הלא רק זו החלטיות המשמעת העזרת, זה אסור ההרהור אחרי הגזרה. סמנה המובהק של הפרוסיות היתה חד-הצדדיות אשר בקשר בין המפקד והמצית; אין המפקד זקוק למציות כלל וכלל, אפילו לא בכחינה המוסרית. לא כבענול היה כאן המצוה רק מרכז קישר-מתנה של היקף הנשמעים לפקודה, שהוא גם ניוון מהם וקיומו במ תלוי, אלא צורת הקו הישר היתה לסובאורדינציה הפרוסית, שהחוליה התחתונה רתוקה בהחלט לזו אשר למעלה הימנה ושיצויה, בעיון, כי תאבדנה החוליות האחרונות, או גם כלן, והעליונה במקומה תשאר. ומשום זה היתה הטעמת המשמעת היפה שבה ואולם נוראה היתה החלטיותה, כלומר חוסר האחריות הנמור של המצוה כלפי המצווה. והרי על כן היה וילהלם מכריו על עצמו, כי כלי הוא בידי האלהים; לא יהירות אלא אקט של ענותנות היתה הכרזה זו שהרי הוא, העליון, עדין מתקשר לחוליה אחת עוד גבוהה ממנו (ואמנם השכיל לבחור לו את האלהים ולא למשל, את האנושיות או חברת העמים או הצדק העולמי, שאך בו, באלהיו, בטוח היה שלא ישרח ויתגלה וישמיע את פקודותיו; באופן שעליון, בעצם, נשאר סוף-סוף הוא). והמות היוצא כמסקנה מפרניציפ-היה זה על כרחו להיות מוחלט כחיים: שינתקו בכח פנימי או חיצוני, באחד הימים מוסרות האסורים ויהפך סדר השלשלת, עליונים למטה ותחתונים למעלה. וכל זה, כך היינו מצייירים לעצמנו, צריך לפרוץ באותו מסף הפתאומיות, שגם הוא אינו אלא ההחלטיות ביחס לזמן. חיים של החלט (זה היה יפס מהצד הפורמלי) אינם גומרים, כשישאר הסוביקט נאמן לעצמו, במות על-תנאי, הזרוע או שהיא נטויה או שתשבר.

ואולם הדברים שנעשו לעינינו בברלין באלה שבועות „המהפכה“ אינם אלא שקלא-טריא ארוכה, יגעה ומנוונת. הבהבה עוד שארית של פרוסיות בהודאתו של בְּטֶמְן-הולבג על העול שנעשה לבלגיה בראשית המלחמה — „בצרה אין נשמעים לכל חוק“ — עדיין הצורה המיליטרית מופיעה בשלמותה בדמות דיוקנו של היגד-נבורג, שעד הרגע האחרון אין לו בחייו אלא הצו, ואולם כבר מטושטשת למאד היתה צורה זו אפילו בדיקטטור-גרמניה של שתי השנים האחרונות, בניגוד-הפוליטיקן לודנרופ (להבדיל מהפוליטיקן-הגנרל, שפרוסיה האמתית הוציאתו, קפריבי, זה שהעמד במקום ביסמרק שנעשה מסוכן ושאת תעורתו, להגביר את המיליטריות על שקול-הדעה, מלא בנעצו את חרבו החדה בדיפלומטיה „והפסיק את החוט עם רוסיה“. בעוד שלודנרופ הפך את הסדר: ערך אופנויבות מתוך נמוקים פוליטיים). ולבסוף זו הקומדיה של הורדת וילהלם מכסאו; ירד סוף-סוף — אבל היכן רעם-הנפילה של פטיש-הברזל הזה, שעשרות בשנים הלם על גורל מיליונים? מדרגה אחר מדרגה נסחב, ויתר אחרי כל נוטה וילסונית יותר ויותר, הסכים גם להשאר כמין בובה-של-קיסר חסרת אונים, ולסוף עוד נסה לברוח ממקום הסכנה אל ראשי הטבחים הנאמנים לו ולאחוז שם בקרנות המזבח. ואף ככלות הכל: הטון של הודעת הממשלה על ירידתו, חסרו בה רק עוד המלים הנהוגות „הוד מלכותו הואיל...“ ואם כך הוא הדבר, אז הלא רק טעות טעינו — הפיקלהובה זה כבר נשבר חוד-הגולה שעליה, ווילהלם עצמו אינו אלא כן-אדם מסכן; שנסה בכל מאמצי כחו להחזיק ב„עמוד“ שלו ולכשאי-אפשר אחרת גם להסתגל לתנאים (אשר היה מסכים גם לבולשבינות), לא יותר מדילטנט בפרוסיותו של פרידריך הגדול — זו שנשמטה בחשאי יצאה ונשארה רק מורשת-אבות מדולדלת, מיכניקה שנתרוקנה מכחה. הסתערו הטנקים ואולם, לאסונה, לא נבקעה החזית אלא נטתה לאחור, פשרה, הפשירה, נמוגה בלחץ האטמוספירה

לאטרלאט — בדונג, ואל נא נטעה לחשוב את הפרוסיות לקרבן הריבולוציה שהתלקחה באחרונה. הריבולוציה בערי ההגנה החפשיות ובביארן חמת-הדם הוצתה, לאחר שכבר תמה הפרוסיות לנוע-ונשאה לקבר תחת השם היפה מהפכה. אם תנשא השלהבת האמתית גם לברלין ותשוב ותתנשא, אז לא ריבולוציה נגד וילהלם תהיה זאת, הוא הלא וְתָר, אלא נגד ממשלת-הפשרה החדשה — שיידמך אַברטו!

נבא ולא ידע מה נבא וילהלם כשנזרקה מפיו לפני שנתיים/בין יתר דבוריו המפוצצים גם הפרוזה: „בני היום פתחתם דף חדש בהיסטוריה!” היה זה לאחר המלחמה על-ידי סקנרק והדף החדש פירושו נצחון הצי הגרמני על האנגלי-„נצחון”, שחדש אחר לגמרי מתגלה בו עכשיו. מה היה? צי גרמניה יצא להתגרות בחלקים נפוצים של הצי האנגלי ולאחר התחלת הקרב והזקת אי-אלו מאניות האויב וטרם שהספיק צי האויב הראשי להתקרב — נמלטו הגרמנים בחכמה והכריזו על הנצחון. הבלט כאן, כמדומה בפעם הראשונה, זה היסוד החדש, שנדבקה בו הפרו-סיות באחרית ימיה, ושהרס, כשחפתה את שירי עצמותה: הפקחות. למה זה ברחו המנצחים בקרב ולא עשו כתורה הפרוסית המסורה בנגרל-שטב הגרמני מיסודם של קלֶוֶן־בֶּיֶן־שְׁלִיֶפֶן, המצוה כחוק בל יעבור כי „על המנצח לדלוך אחרי האויב ולבלי ותר אף כל שהיא על היתרונות שאפשר להשיג ע”י הנצחון”? ואם באמת יתרונות כאלה לא היו והרדיפה מסוכנת היתה — היכן הנצחון? הלא רק נצחון הפקחות, הפרוש, היה כאן ולא נצחון-חיל.

מצינת היא אפיזודה קטנה זו, שהרי עמה-בסתיו של 1916 — התחילה מושלת בגרמניה תערובת זו של כחֶקוֹט־בינציה, פרוסיות-פקחות שאת נקודת-גבהה השיגה בטרמין-הממזר „אופט-זיבת-השלום”, זה שעל הישבנו יש לזקוף את שתי השנים הנוראות של המשכת השחיטה העולמית, ושמציאיו, ה„דיפלומטים” הזרזים, בודאי עוד יעמדו, ולא רחוק היום, לפני כס

דינם של מיליוני היתומים ושברי-הגופים ומוזעזע, הרוח, שעוד נשארו לפליטה ושירעו לתבוע את עלבונם לא רק מעורכי המלחמה אלא גם מטאריכיה. היתה זאת נקודת-המשבר, הפרו-פטיה בטרנידיה, שפרוסיה, בהכירה את חוסר היכולת לנצח במערכה בריש גלי, פנים אל פנים (הנצחון היחיד לפי המסורת שלה), יצאה לחפש לה דרכי-נצחון עקלקלות מחוכמות: בגזים, בסנוציות טכניות, בהתנפלות מאחורי האויב מן המחותרת שבים-ורכשה לה בזה את אויבה האחרון, הראוי להתכבד — ובהנחה, בבריסק-דליטא, מתוך המארב „הרוחני” הדיפלומטי — והשיגה בזה, כי אותו אויב חדש שהיה מיועד להכרעה, התגבר על פקסוקיו ויצא לשדה הקרב. כך הרכבה כאן, כבמשל הידוע הפקחות החגרת על גבי הכח הסומא והתאחדו — עד שבא בעל הכרם...

שהרי אין זה מקרה בלבד כי באותה שעה עלתה לה להשיג מקום בראש הדיפלומטיה של „ממשלות-המרכז” דוקא לזו המדינה שכפילותה-החציאית עשוה מניאו למין בריה חסרת-אחידה, מכרכת לכאן ולכאן, עריצה ומתוקה כאחת: אוסטריה, ולאשרה מצאה ברנע הנכון גם האיש הנכון, זה היחיד, ש„זה כבר לא זכתה אוסטריה לשכמותו”, הזרז והמחודר, האיש שפסקדינו הבא בודאי לא יסתפק בזה, שכתבי החוזה מבריסק ובוקרסט משמשים עכשו רק לצנור את פיו הוא: צירנין. כבר הוא נשכה מלב ואלמלא המטרוניתא שלו „נייע פרייע פרסה” — שמים „שמצאו” את עצמם הם מפרכסים וא”ז — מי היה מעלה את קיומו על זכרוננו; חורו גם הכתמים השחורים של בריסק דליטא; זמן כל-כך רב כחצי שנה עבר בינתיים והצרות למרו לבני האדם את השכחה, ואולם הרי בנגלגל אנו עוסקים הסובב, ואשר זה אך מעבר השני של ההיקף היה, מתקרב אלינו ושב וחי ונעשה הוה-וכך גם היא, בריסק-דליטא, צועדת אלינו באקטואליות חדשה והטפל שבה אולי יותר מעיקריה רוצה להיות גרדש.

עכשו כאלו נראים לנו רשומיה של המלחמה

והכרעתה מותניים בכריסק זו ושמשכיבה, וכדאי להסתכל בזה כבתכנית מיניטורה. צמצום במקום יבזמן: סטוכיטאורעות יש מסביב למשאד ומתן של בריסק, שיפליאנו עכשו אחרי רואנו, כי ההתפתחות הארוכה — במשך חצי שנה! — כבר היתה באיזה מובן מקופלת, כפרי בגרעין, בבימתזויות דיפלומטיות זו. כאן עמדו זה מול זה החרוד הדיפלומטי, האוחז עינים ומשתמש גם בהכאות חרב על השלחן לתכליתו, והפרינר ציפ, זה אשר רק דרך אחת לפניו, צרה אבל ישרה. וכדאי לציין פה את העובדא (שמשום מה לא העירו עליה עד עכשו: יש משנאה ויש מפחד) כי זו הפקחות החנותנית, המבטיחה הכל בכדי למוץ את הכל, בצדס של אצילי המערב, הגרף האוסטרי ופון קיהלמן, היתה, בעוד אשר דוקא היהודי הרוסי את הישרות ואת הקנאות ואי־הוטרון אף על קוץ מהפרינציפ שלו — אם תרצו: את היחס הפרוסי לפרינציפ — לא עזב גם הנע. תהא אמתו של טרוצקי מה שתהיה, אין אנו מחויבים עוד להודות בתורת הקומוניזם שלו, יהא גם קשרו התיאורי, ביודעים, ליהדות איזה שיהיה — באופן היחס לאמת שלו יש משארית הקנאות, העוצמת עיניה לשני הצדדים ורואה רק נכחה, שבערה בנביא שלנו. והם "רמו את היהודי". הניחגלו ולקיהלמן (שהקריב את עצמו לשם זה) לנגח זה את זה בהלכות סוציאליזם ובין־לאומיות — ובה בשעה, בחשאי ובאמתלא מחוכמת, פרש לו צירנין והתיחד במלוגו עם אורחי אוקריינה החשובים והבקיע מאחורי האויב, בעזרת הבוגדים, את חזיתו הדיפלומטית, הקיפו את טרוצקי ונצחוהו. ברם לא שער האי שיננא את כח אמרתיו של טרוצקי זה — שֶׁשָׁמְעוּ באזני כל העולם ושהיו מטולאים באותו עז ההתמרמרות של האיש היודע למה שמתנכלים הבוגדים מאחורי הכותל — לפוצץ את כל קימבינציות־ה־separée שלו הנהדרות, מן היסוד. אלמלי כך, מי יודע אם לא היה מר צירנין עצמו מבכר לדבר את טרוצקי ובכבד־ראש ובהכנעת החריפות מפני האמת, ואז אולי היה מגיע גם לירי שלום, שלום בלי

תוספת, לא שלום־הלחם שהיה לאמתו שלום הלחם, ושהביא עד לירי שלום־בקשת־החמלה. אבל הפקחות הרי אין לה בעולמה דבר מלבד שמחתה, על יפי ברכוריה — ומה לה ולעצם. ואם אסורה־רתוקה היתה הפרוסיות, בכח משמעתה, לאיזה עצם, לאיזו Sache, אמנם בלתי נראה, הנה, ההיפך־ממנה, חפשית היא הפקחות, אותו החופש שאינו מכיר בשום קשר ואפילו בקשר למועיל — הפקרות. וזווג זה בין האנטיפודים ברוח — כיצד יכול היה לעלות יפה? ואם יפסיד האחד את השני הרי ברוח, כי לא הפקחות תהא הנפסדת — אורירית היא, חסרת ממשות ואפילו לכליון אין בה שליטה — אלא היסוד המוצק: שהתרכב עמה והפרדה נוהגת בו, ובעניננו כאן: שִׁיר־הפרוסיות. בצילום זה, מבפנים, הוכיש לשרה עוד בטים התפרץ אליה הבולשביות מבחוץ.

אוכיר נא, למין סמל, אחד מאותם סטוכי הזמן, שרמזתי עליהם למעלה. באותה שעה שקנאי המולדת באוקריינה מחצו בבומבה שנקלעה ללב הברית הבריסקית, את חוזהו של אייכהורן, החיל הפרוסי הזקן, שאחרי גמרו את צבא־עבודת־מלכו עדיין צית לקבל על עצמו אחריות כבדה זו, שתחתה כרע — בשעה זו עמד צירנין מחולל ברית־אסון זו, שלו בוינה, והוא, שבינתים הסתבך במאורע של מכתב־המלך (שגם בו חשב כי תוכל הפקחות לתרצם בשלשת טעמי הסיר הידועים) והוצא כדימוס עדין הויל כטל אמרתו והבטיח כי, בענין־קרל חדש, הוא היינו מי שאחריות היתה שומה עליו ונטלה הימנו "נכון לקבל על עצמו" את כל האחריות!

והרשוני נא: עוד רמינצינצה־אחת, מענינת גם היא. היה זה בהפסקה שבין ישיבות בריסקי דליטא. צירנין נתקבל בדלגציה האוסטרית (המקום היחירי שמיניסטרי־החיצון נתן בו דו"ח) כגבור היום; לאחר הוכוח נשא נאום־תשובה שהיה מלא קפריזיות ילדותית, יוהרא ודעה זחוהה וכו עסק בשני דברים; ראשית כלפי

מטה: לענן לאלה הרוסים הבלתי מנוסים כלל
בחכמת הדיפלומטיה וביחוד לטרוצקי (ואסתייע
ליה, שאחד המתוכחים טעה וקרא לו פון
טרוצקי); ושנית כלפי מעלה: בן־סט של מושיע
עולם פנה אל נשיא ארצות־הברית שבאמריקה
בהצעה, שיתאחדו לתוך בשלום העולם —
ורמו דרך־אנב ובהטעמה, כי „הדבר ידוע כבר
לנשיא” ונתן מקום להשערה, שהסכמתו כבר
בטוחה. וילסון (נ”ב אפילו לא „פון”) ענה לבאיר
בח העתונים ש”אין הוא רואה בזה הזדמנות
לעצמו” לבוא במשא־ומתן ישר עם מר צ’רנין
וכי מסתפק הוא להיות משומעיו החפשיים —
ואולם באותה שעה עצמה הלכו ונוצרו אצלו —
בכח השפעתם של דברי טרוצקי ודרישותיו
והתמרמרותו — אלה י”ד העקרים שהנם עכשו
אבן־הפנה, ושלעזרת נצחונם הגמור עדין צריכים
היו הסנקים לבוא ולהרוס רבבות של חיים והון,
כי, מלבד הקורבה בזמן שאינה צריכה להשכח,
מה הם הצירים שעליהם סובבים עיקריו של
וילסון, הלא אותם „שלטון העצמי ללאומים”,
„בטול הדיפלומטיה החשאית”, „שלום בלי
אנקסיות וקונטריבוציות”, „יסוד אנודת־עמים
אינטרנציונלית” — אלה הדברים שהובעו ונומקו
בראשונה ע”י הצירים הרוסיים בבריסק־דליטא;
וכך היה נצחונה של הפקחות על הפרינציפ
רק מעין, להברגע, נחוץ להלהיב את הנצחון
האחרון של הפרינציפ, מאז נתמלאה מלחמת
העולם תוכן, הנקמה, ההתחרות הכלכלית,
הלהיטות אחרי כבוד הנצחון, הפרסטיגיה, הם
נדרקו לשורה השניה מאחורי אותם העיקרים
שהיו למטרות המלחמה, רק הברל אחד היה,
שטרוצקי את עיקריו הכריז וכה לא היה לו
לנקוב בהם את ההר, מאחוריו עמד עם עיף
ורצון ושסוע — בעוד שוילסון עם העיקרים את
מלחמתו התחיל, כחות עם וטכניקה רעננים
לימינו עמדו, וכשקרא הוא את הקריאה
המשולשת: „אלמות עד לאין גבול” הד־מרעים
היה לה לקריאה זו ועצמה — והברעה.
ועל כן משובשת הוא במקצת צורת הנצחון
הנוכחי, כפי שהיא מצטירת במוחות האנשים

הרוסי המלחמה ומשוללי הנשימה עד עתה.
וילסון הפרופיסור נעשה לשופט על העריצות
הגרמנית, איש־הציביל נצח את המיליטריות —
כך יראה לכאורה, והאנשים, שהם ציביליים
מעיקרם ושהמיליטריות הסתמלה אצלם כדמות
הקפירל או הקפיטן המפקד — ישמחו על התרת
הרצועה. ציור זה טעון הגהה, לא זו הציביליות
חסרת הדיסציפלינה, זו שהכל שרי לה, נצחה,
אלא הפרינציפאליות, שהיא לגבי חוץ דומה
לפרוסיות העריצה ושונה הימנה רק בתוך.
יסוד הפרוסיות היא המשמעת, העורת; יסוד
הפרינציפאליות היא האחריות, המלאה
בקורת עצמה, ולמען צאת לפועל בעולם החמרי
יכולה ומוכרחת גם היא להשתמש באלמות
ואולם לא כבפרוסיות לאינסטינקט ומטרה
לעצמה היא נעשית אצלה, אלא לאמצעי: החיל
והכח לשם הרוח.

ועם כל זה עדיין לא הגיעה השעה לחוג
את נצחון הרוח על הבח. עדיין עלינו להיות
זהירים; אנחנו שכבר נכוינו ברותחים, שהיו
ימים והאמנו גם ב”רוח־אירופה”, בשאיפות
השלום של קיסר־אשכנז וציר־רוסיה ועוד —
אנחנו אל נא נהיה מהיר־אמנה גם לנאולה
הבאה מהתם, מעבר ליב, מודה ומתודה אני,
כי יש רנעים ולבי מהסס, וחששים וצללי־חשד
מניחים ממחבואיהם ומתפשטים גם על
ה”בשורות” הושינגטוניות היפות המבשרות
צדק ואושר־העתיד ושלות נצח לבני האדם,
אפשר שגורם לכך הסגנון: „הנשיא רואה חלבה
לעצמו, להודיע גלוי בפני כל העולם”, „הצדק
דורש”, „חובת האמת”, מלים רמות ובלוטות
יתר מדאי וחשודות איפא על דיפלומטיות
שהסתתרה בתוכן, אפשר משום זה ואולי גם
משום שמהר כל־כך הנשיא לותר על הסעיף
בנוגע לחופש הימים, אחרי שהיא נוגע באינטר
ריסים של אחד מראשי בעלי בריתו — וזה אינו
מתאים לגמרי לאוביכטיביות של הרישת הצדק.
אבל ההשערות למה הן, הרי רגע רגע
וברורו עמו, לפירגע דיו המחזה המרהיב, כי
הקומין של קנאיי־הפרינציפ במוסקבה כמו בנס

נשאר עומד לכל הפערות שקמו כנגדו — ולרגלי
מכוננו מתגוללים לעשרות כתרי מלכים, ומי יודע,
אם לגל הנצחון שבכח החיל נשא ממערב
למזרח, לא התחיל כבר, בכח הרוח, לנסר מן
המזרח אל המערב —

לאחר כל הדברים, נדמה, עדיין בראשית
אננו עומדים.

10 לניבמבר.

צ. ד.

פְּנֵטָה, דברי ספרות, העורך ח. נ. ביאליק.

המאסף שלפנינו מתחיל בדברו האחרון של מגדלי
מזכרספרים, מספר הזכרונות. כאן מעביר לפנינו הסבא
דל קטע מחייו בימי המלחמה הרוסית-יפנית, מה שנכתב,
כנראה, תחת השפעת המלחמה הנוכחית, זה שאת אחריתה
ותוצאותיה לא זכה לראות. בעלים הללו, כמו בשאר כתבי
מגדלי וכמו אצל כל הקליסקנים הגדולים בכלל, הקטנות
והגדולות משמשות בערבוביה: מהאי ניבא משכילי-מתפלסף
(כזה הוא גם נטה ב.פויסטי שלוו), ומשוררי-רואה ענק
מאידך ניבא. עילסה-האידיאות יונק עדיין מהאטמוספירה
המשכילית, שלתוך הללה נקר את קליפת-ביצתו לפני
ששים והמש שנה, ושבה עמד על דעתו, בעוד
שבמקומות הבודדים, ששם יש לו עסק עם הפואזיה
הטהורה בלבד, מקימות, ששם הוא מתיחד עם ההויה בלי
שום חציצה ספלה בינתים, הריהו משאיר את כל המספרים
הידיקדנטיים תיך פרסה מאחריו. קטעי-שירה אלה, שבאמת
אינם אלא הניביות מבני עצמן, אנו מחפשים תמיד בשלשת
הכריכים ואתם אנו מלקטים שם להוסות כנגד-ראדמה
בתוך יעד שימם. כן גם כאן, בזכרונותי שלפנינו, בצד
הפלספנות הישנה על כרך וכפר וכיצא בה, אני נתקלים
פתאם בוו ההבטה, למשל, שהפרה האם, הביטה בי
בשעה שהייתי מחליק את העגל ומעביר אצבעותי על
חלקת צואתי, או בציוור-הנקה המנדלאי אחרי הקציר —
כזה האילן הוקן, שנשאר בדרך באמצע השדה, הומה
ומתנדוד וכוסף את כפוי, ובאלו, פרה-שדה קטנים,
שירידי חורב, שמתכמשים ונובלים ונוסלים על פניהם...
לכבי האילן הוקן, שסוף כל סוף נתכמש ונפל על פניו
אף הוא, בלנו ננסיס בעינינו.

בין שאר הספרים שבקובץ האיום לשבח: החציצה
שנתבישה של ביאליק ובחזירתו של א. שטיינמן, ספרו
של שטיינמן הוא הראשון, כמדומה, שמסב על מחברו את
תשומת-הלב.

אפריו נמטי לדוד פרישמן על שנתן לנו כאן בתרגומו
המצויין את הספר הפלאי של רבינדרנאט-טגורי, נישניאלי.
האהבה לאלהים, תמצית הספר, מקבלת לפעמים בתרגומו
ארוזיות, מעין זו של הנגן, טוהר שמימי ותום עליון

נושבים מבין הדפים. כולת-הנפש אל הוצר מדבקת גם
בני האפיקורסים, ומה שלא עלה בידו הרביבים שלנו,
כישנים כחדשים, עלה הוקא בידו ההודי החוקק והזהר הזה
— רבינדרנאט-טגורי.

נקודת-הכובד של השירים — מהם שירי-פרישמן, סיכמן,
שמעונוביץ ועוד — היא סקדסוף באלו של ח. נ. ביאליק,
ביחוד בשני שבהם: אחד-אחד ובאין רואה... זהו ילל-
נענועים על הוצר-הקודש, אחות-הילדות, שנסתלקה, לא
יכירני עוד ציץ הברי... נהום אני עם המשורר אחרי
עולם ילדותנו המכושף והדי-הצבעים, שנחרב עלינו עם
בואנו בימים והפקד-אפור על נבי אפור. יודע הוא, כי רק
אחת ישת האדם מכום הזהבי, אבל הוא מתפלל להשנות
החזון ומולו צופה, כי בזמן-מה, לא אדע איפה ומתי בוא
יבוא שוב. הרגע הנאדר, והיה כניד עמקף הנצה, הציצו
עלי פתאם... ואין הא יודע, כי הרגע הנאדר כבר ידע
עליו עתה, ושמתנו לו הכח לכתוב שיר שכזה.

בין המאמרים שבכנסת ישנו רק אחד, שיש לו
איזה יחס אל העת הגדולה, והוא, ממזרח, ומערב, של
מ. גליקסון. עיי מה שאחרים ובכחינה אחת עסקו בהשואה
של שתי התרבויות הללו, זו לעומת זו, והסיקו מה שהסיקו,
בא הכותב לידו התעמקות במהות-תרבותו של המזרח,
שלנו, ביהדות, והיצה למצוא אך בה את הסיניתיה היחידה,
שבכחה להציל ולרפא את העולם ההרוס. המאמר מתנועע
בין כל איתם המושגים, שכבר יצאו מאפנו ושארן הדעת
הפכחית סובלתם: יהדות ויונתן, טוב ויופי, מוסר ואמנות
וכו. שליחי היהדות שלנו כל אחד רואה בה מה-ההודי לבו,
ולא הרי היהדות הנואלת שלפנינו כהרי היהדות הנואלת
של מרטין בובה, ושתיקן לא כהרי זו של נתן בירנבוים;
הצד השווה שבכלן הוא זה, שבעיקרן אינן אלא נלוליים
לא-דחוקים מאותה התעודה הידועה, שעליה ללג כל
כך לא ברנ, אלא אחרי-העם.

הר רפה מעיר בלבנו, עם כל העושר הלשוני ולהטי-
ההרצאה, גם מאמרו של ביאליק, הלכה ואנדה, בשם שלא
נגרנו ביותר אחרי מאמרו פ. הספר העברי, שפרסם
לפני כמה שנים. שניהם יונקים ממקור אחד, בבחינה זו
אנו קרובים יותר ליליג האפיקורם מאשר לביאליק האדוק.
הקובלנה על עניות-המחשבה שבספרותנו החדשה אינה
ענין לכאן, ואם יש לקבול על עניות זו, הרי אחת מסבותיה
הוא בלי כל ספק הוקא ההלכה נוסה, שהחריבה את
מיטב מוחותינו הרוח-הרוח. לחנם משתדל הכותב, נכעת
מדבריו עצמו כביכול, להסביר לנו בסוף המאמר, שלא
בהלכה ממש הכותב מדבר, אלא במובנה האוניברסלי,
בחינת, עול הברזלי המנין על העולם מיקבון וכליה: כל
הדפים הקודמים אינם משתמעים לתרי אפי. — יתר
מענין על פי הנושא שלו הוא מאמרו השני, גלוי וכסוי
בלשוני, הגם שהכסוי מרובה כאן על הגלוי. בענינים כאלה
מוטב תמיד לכנות את הדברים בשםם האמת, ולו גם

באופן פרימיטיבי מאד, מאשר לקפין על סני נלדיין מתנדנדים וצפים.

לא בלי ענין נקרא מאמרו של י. ה. שבייב, המשלים והפתגמים בתלמודי עם ההומור המיוחד שלו; השנאה אל הזרנון, שהכותב נשאר נאמן לה עם כל הזדמנות, אינה מקלקלת אצלו את השורה.

חלקי-הבקורת אינו תופס במאסף מקום רב, להמעולה שבו אפשר לחשוב את הנפשות של פרישמן, ביהוד עלה כידו האסיי הקצר על יל קנטור, בעמדו על הקו היסודי של הנפשות הטרגיות הללו, שכל חייהן עם חלומותיהן ותפקידיהן הגדולים עוברים ומתבזבזים לבטלה בין לפי שעה ובין כך וכך.

מאמרו של יעקב סיכמן, איובי יואחדהעם נקראים בעונג ומפתיעים פה ושם ברעיונות אוריניגליים ואמתיים. אף על פי שזו הליריות הנדושה, שמלפסת כאן את אהר-העם, אינה עשויה להבליט את צורתו ביותר.

בשתי אנדות פלאים של ר. א. פרידמן, המוסכות על סרוונטס ושכספיר, יש הרבה מאותו הסלוד המוסרו, שתוקף את מבקרינו בשעה שהם בוחרים להם לנושא אחד מגדולי-עולם. הייתי יועץ להכותב הנכבד לקרוא עוד הפעם ולהתעמק ביותר באותה ההוכרת על שכספיר, שכתב אדם, אשר הבין גם כן משהו בעניני שירה ויצירה - מולסטוי. אפשר שעל ידי זה הן נרפא קצת מהסונסטיה ההיסטורית, שעליה מדבר שם אותו זקן דברים קדושים כל כך. כי איך היה מתיחס מר פרידמן אל חזיונות שכספיר, אילו נכתבו אלה בידי יעקב גורדין, למשל, ואיזה רושם היו עושים עליו ההרוים של הסערי, אילו מצא אותם, נאמר, בספר-השירים של יעקב כהן?

ברשימות הספרותיות שבסוף הספר בא בן-אליעזר בטרונייה הישנה על המספרים העבריים, שמצטמצמים בהוג צרי, ועדיין הוא מחכה לתמונה השלמה. ההשגה היא זו של בעל-מחשבות וקלוזנר.

ג. ש.

צ. דיזנדרוק

אנחנו המעט.

לבוב, המפל האחרון, לעיני, והמרעים ביותר של הקרדום הנטוי תדיר מעל לערפנו עם ההשאנה הנחרה הבוקעת אחריו מעמק גיא ההרגה, זה הנורא בשלשלת המאורעות המוראות, שדרך הקוי בשם היסטוריה תכונה, לבוב, אם רק הפתעה של אסון תהא פעולתה עלינו המציאה מהלב נדהם הפתאומיות רק קריאות בהלה של צעד משתאה — אז יהא אסון הטעות הממושכת הנגרר אחרי האסון המקרה גדול מזה עצמו, בהנטל מאתנו עוד שארית הנחמה, שאנה ככלות הכל, עוד ממלטים לנפשנו בכל קטסטרופה, כי יחד עם ניצוץ הבערה, שנתו לרגלי התנגשות ההתחכם של שני הוטי ברזל מציאות, טעונים שניהם חומר שרפה ואחד נעשה מצית לחברו, הבריקה, ולו גם לרגע, ההכרה בשתי אלה שורות המציאות ובאופייה הדדיותן, אורה, ולו רק בנקודה אחת, זו הסתירה שבחובן, העושה כל פנישה ביניהן לאבי-אסון מוכרח, ושאלם, כל עוד שהיו אלה השורות מופרשות לעצמן ונחות זו אצל זו, עדין אפשר היה לה לעין התכלת, הנוחה והצופה הכל בצביונה שלה, לישן את זו המציאות-הננד הרת-האבדון בשירות-אופטימיות טיחלת ולעלפה במעטה-שמים צה תצוהק מטוב ושחר ותום.

אנחנו המעט — זו מארת פזרנו, שתדיר היא מהבהבת בדמומי ההכרה מתלקחת ועולה משתכחת ויורדת, היא היא שהידים הפורעות קרעו מעליה את שרידי בלויי התוליה, שהיתה מתכסה בהם, בתתה לעצמה את השמות הסנגוריים, לשון-ההכרעה שבמאזנים, במובן הפוליטי, או השאור שבעיסה במובן הרוחני-המוסרי, העמידה מוארה לאור הדלקה בעירומה, והיא היתה, — ודוקא משום תוכן היהסיות המובע בה — לנקודת-החמך והמוצא להכרתן והערכתן של שתי שורות האינסטינקט וההרגשה, שבהתנגשותן נרמו לקטסטרופה ושביהודן מובנת היא ההכרחיות גם, מהצד האחד, בחסה התוססת כבושה במרובים על הבריה-המועט, שהיותה בלבד מעכבת את בטולה ומגרה עליכן את החפין הפרא שבחוק, לבטלה עם המתתה, זה החפין שנעשה אינסטינקט ומתפרין לכל דחיפה חיצונית ממהבואו שבלב ומסיר מעל ידו הקמצה את כסיות-הקולטורה השאולות-המצירות, ואולם גם, מהצד השני, בזה צרוף-התכונות והלך-הנפש, המתהווה בפנים המועט — מתוך אינסטינקט-הקיום שבו המהווק

שבעתים, המחודה, הקנאי וממולא-החשד — לפחדנות צעקנית, לקפיצה-בראש גרווית ולתנועותיות זהירה של ההולכים בבלנס, אלה התכונות המתבלטות בכל שעה, אם, בשעת הצרה, במוגות-הלב של היראים אפילו לעמוד על נפשם ואולם, כעיט היורד על הפגרים לאחר המעשה, הם מכריוּים-מפריזים על המעשים הנוראים שנעשו, לעיניהם, בכדי להגיע בהודמנות כל אסון ל"שם", או מהזירים על פתחי לשכות הכלל לעורר רחמים שמתן-כסף בצדם, זה בהעלם השם, אם, בשעת המבוכה, בהתנשאות הפתע של אלה הצפים ועולים מתוך כל ים סוער ומטפסים אל אניות העמים הנטרפות ונהיים, לקול יללות ההידר של האובדים, לראשי הספנים, ונעשים דברים לעולמות של תהו וכובשים ומכניעים ומחדשים, עד שלפתאום הם עצמם — אלה האזוה ושרצקי, קורט אייזנר וקרל בואר וגירו — נבהלים לחזיון, כי ניתנה אירופה בידם וחולקה ביניהם, ואם, בכל שעה, בלהיטות התאונתית אחרי הבטחון הנייד, זה הכסף, שבעקשות הטובע המבקש הצלה, היא אוחות ומחזיקה בקנה רצון זה לבלי הנתק — אלה התולדות של אסון ההויה היהודית, שכנגדן היינו מחויבים אנחנו במטרה יתר נעלה וברורה וביתר קליעה אל תוך שחור המרכז, היינו מחויבים אנחנו, אני אומר, לצאת בפגרום מבפנים ובהסתערות של אלמות, בכדי לעקור ספיחי הקוצים האלה משרנו הנמוש, בטרם שיכוו בהם הזרים ובטרם שהם, התולדות, שוב יעשו אבות לריאקציה של המרובים והעגול המרכב משני היסודות: נקמת המרובים ונשחתות המועטים, יהא מוסב בכל יום מחדש ומפנה אחד משני צדדיו כלפי חוץ: אתמול הנקמה האכזרית ברוסיה ונשחתות המוסר בפולין והיום התפרצות הנקם העור בפולין וזו הירידה המוסרית במערבה של אירופה התיכונית ומחר — העור זקוקים אנו לדרישה אל, סימפוטומים והאותות הזמן והאם אין הרגשתנו מנבאה לנו ותר מאשר אם נצין, למשל, עובדא אחת בודדה, מתוך המון העובדות שבמסותרים, כי היה הדבר, שהדייטשה טנסצייטונג, הריאקציונית ופנגרמנית, וכלי מבטאם של קצוני הרדיקלים שבקבוצת שפרטקום, הלייפציגר פולקסצייטונג, אלה אחרוני הקצוות שבגרמניה הקרועה והשסועה, עוד מצאו כח ואפשרות להתאחד בדעתם בנקודה אחת יחידה: בזו הנקודה הניצוץ הנתו כלפי הקרי חומר השרפה שממלאים את האטמוספירה מסביב לנו, ושמקרה יהיה לא הקטסרופה שתבא, אלא אם היא לא תבא?

ובין שתי התהומות הפעורות לשני עברינו, תהום הכליה של הנוף, מהחרב המשכלת מחוץ, ושל הנשמה, מאימת החדרים, תשתרע מנדנדת ורפויה הרצועה הצרה של אחיזה ותחלת, שקרקעה קשה וצחיח ואך לבטלה יזרע הזרע עליה, זרע הכלל שיצמיח מתוכו תשועת הפרט, באיזה אופן ותחבולה שלא ינוסה: למן ההתרפסות של עבדים לפני החוק וקבלת מרותה של הרגל, שתמיד עדיין כחביעשה ומקום התגדרות היא מוצאת לה כאן בראשי המועט אפילו אחרי פשיטתה התם, במקום שהחוקת המעמד דרושה היתה, למן זו ההתנהנות השפלה-המושפלת, מבקשת הרחמים ומבקשת התשובה לאהבתה בעיני האלים הקרות, ועד ההתאמצות, שאך בה יתחיל

הערך-העצמי האנושי, לעמוד על קיומו, בקומה זקופה ובהשמעת דברים של דרישת-
צדק באוני האדון הרוב, הנסיון, שמחוסר היכולת לפתחו בקביעת פִּיטְאֶקְקוּמְפְּלִי בעל
הכרע בשקולי הדעת, גם הוא נידון מעיקרו ללא-הצלחה, לעמידה, כנגד מהות אפיו
הראשון, בפתחם של הזלתי להוטים כלל אחרי תאר-הנדיבים, ולצפות מהם לה כרת'
ישותנו, שלא היתה אצלם מוטלת מעולם בספק כלל אלא אדרבה מורגשת למדי
כעצם זו בנרון הטעונה הוצאה, להכרה בוכיות משוללות כל כה שיכבשן ושהחולשה
המוחשת מאחורי דרישתן, הרי זו, לאהר כל המלים היפות על, המינוריטיטים, הלאומיים"
אינה אלא מעוררת, באופן הטוב, מנוד-ראש לתמימות מעמידה יחד עם לגלוג-אנב, שכל
רגע הוא שעת כושר לעשותו מודגש אצל אלה הנמלים המעפילות אל-על לשוא
ובאופן הרע — והוא רק נוסחא אחרינא של ה"טוב" — את החמה הזכה כנגד
המעוט מפריע ההרמוניה בהיותו בלבד ומה גם לכשיבוא זה הקטן ליטול את הגדולה לעצמו
ולחרים עוד את קול-דיסוננס-קיומו, ועד — ועד לשארית פליטת הלום שבותנו, מלופפת
גם היא קללת-המועטות, זה נטע-התקוה הרך שאך התחיל פורה מחדש — הוד נרתעת
מלנגוע בו — שיצא מקוצין מעיקרו בעקבות הכרת מעוטנו בארץ שזכותינו עליה
ההפרה שנצטרפה לה עוד השפעתה של פורמולה קונגרסית ישנה וזהירה ומנוסחת בכונה
תחלה להיות נשמעת לפי צורך השעה לכמה פנים, ושבשבילו הבטחת הגדול שנתנה
לאותו הנטע הדק אינה — אחרי שקודקס-העמים עד הנה לא הכיר בצורות-ישוב וממשלה
בשם "מקלט" והיימשטה" — אלא הבעת-כימפטיה סתם ואין תשלומיה נתנים להיות
נתבעים לפני בית דינם של העמים, ושסופו של הצידבר-ולא-דבר זה שבהבטחה, אם
גם תקיים ולא תקטן בלהטי הדיפלומטיה עד לאפס, יהיה, שמאתם יותן לנו את אשר
אנו עצמנו צריכים ליצור, המרכז הרוחני, בעוד אשר דוקא זה שהם בכחם לתתו לנו,
רשות-עצמנו בחומר ובמדיניות, יצפה לכבוש על ידינו בעזרת פוליטיקה-של-המועט
המכרכת וחסרת הבטחה, זו שאת עצמותיה היבשות אתנו נעלה לארץ העתיד, זו
הפוליטיקה, שנקדם תהא הצלחתה תלויה ברוחות המנישות לא רק בממלכה הגבירה
בלבד אלא גם בעם-הרוב שבתוכו עוד נשב ונשב, ועמדתנו תוסיף להיות
כשהיתה: טענת הצדק והזכות בפינו והכה, אפילו היוריסטי, אין אתנו, ושעל-כן צל-
התקוה אפילו להצלה זו, היחידה, אין בכחו עוד לרפות את הגרוי שבבקר-הכרתנו,
כי איזו שמש שתורה ואיזו שטה שתפרח, השוחט יעמוד הן וצוארינו הפקר, והצעקה
תנוסין אל עופרת לב השמים, ואף האדמה פניה מדמינו לא יסמיקו.

משה זילבורג.

פְּנֵי הַמּוֹת.

I.

האקדמאי הפלוסוף הקפח, שכולו עלה שער-אזוב, קם פעם מעל צבור ספריו, עמד בספק ואת שני אישוני עיניו המזועזעים מרב עיון כוץ סתם אל שלהבת העששית. מאחוריו, בחלל חדרו המאופל כבר עמדה שעת-חצות עמומה הרת „אין“ וישׁ סתומים. הברה סתומה וחרדה רגשה מבעוד יום במחו, כמלמול חשאי של הכרך הבא בלילה לתוך עלית גגו. אומרים: עלעול המלחמה פּרִיץ לעולם. למה? לשום מה? אין שכלו הרופף תופס, אלא שדאגה חשאית, כצנה קלה מן החוץ, רחשה בלב. כך אדם רואה בלילה בבואה אדומה של דליקה על פני האפק, הוא שלו ולבו חושש...

אחר כך הגיע העלעול עד פתחו. ספריו נשארו כשהיו, פתוחים ומאימים בעמקותם האיומה. והוא נחטף כתינוק מתוך העריסה, טלטל בהסח כל רגש; רהט דחוף ובהול, לא יאמן, מהלך תיק פרסא רגלי, נקלע מידי כת מלאכי הבלה לידי שניה נתגלגל נלגולים בבטן האדמה, התרפק וסרט במחשכים בידיו ורגליו, כתינוק על שדי אמו ברנבי אדמה לחים וחלקלקים וילל מתוך דכדוך, בקולי קולות, בצבור עם הבורת בני אדם שגרמי לסתותיהם בולטים כזיזים ועיניהם קודחות ומבהיקות כשמשות בלילה. — עד שהתנודד פעם, בדרך ריצה ונפל, כעושה מעשה להטים, בפשוט ידים ורגלים לתוך בצה רכה ופניו למטה. —

ומאז התחילו הגלגולים לאחור; מעיר לעיר, ממדור למדור של בתי הולים, ולאחר שנברק בכל אבר במיני מכשירים, בנקיפות אצבע, כקדרה — והוציא קול רצוץ יצא, לסוף שתי שנים, סהוט, סגוף וחורין, כמליח שנשרה ימים אחדים במים. יצא בן חורין ומתלבט כיום בהצות הכרך, לבוש, אדרת חיל מרובבת דם וחמר קרושים; ראשו נטוי קצת כלפי מעלה, ופניו חורים, כאדם המהלך אחרי הצות

ומסתכל בפני הלבנה. תכופות ממשמש בידו על מצחו, כרוצה לעמוד על שרש
איזה דבר שנסח מדעתו. ורק ישאלה יהודה מהלכת במחו כמטולטלת:
— מה לעשות? מה לעשות?

פעמים כבר שהה בביתו שעות רצופות, ישב ושקל בדעתו חמור ורצין, כיאה
לאדם שעסק בהיות הפלוסופיה, צפה לתשובה מפי השתיקה — וחזר להתלבט
בחוצות והמטולטלת מהלכת במחו:

— מה לעשות? מה לעשות?

ופעם, בדרך הלוכה עכב אותי רעיון אחד: אל מלי בדקו עכשו את
גלגלתו, כי אז נמצאה ריקה ונבובה, כגולגולת זו של הזקנה הבלה
המשמשת במקום המוצנע. ותוך כדי הרהור הש מתוך גלגלתו ריח של עבוש
ריקות, כאותו הריח המיוחד של דירה עזובה, שעמדה זמן רב בלי דירים.

מעין חדש ותשובה כאחת היו בגלוי זה. גלגלתו זו שעל גבו אינה זו של
פלוסוף כלל וכלל. זוהי גלגלת פשוטה כזו של עגלון היושב על דוכנו ומצליף בסוס,
ושל סנדלר הכפוף על אמומה כשל הזקנה המשמשת...

קודי מחשבתו נפסקו פתאום. נשמשו והוא עמד נעור ומרוקן מכה רגלו ועד
קדקדו. עיניו שוטטו שעה קלה מתוך בטול גמור לצדדין כמבקשות את נשמת
הפלוסוף, שפרחה זה עתה מתוך גופו העלוב לבלי שוב.

דכרך עמוק דכא פתאום את נפשו וצל קודה, כצלה של כנף ישחורה, ירד
והאפיל עליו. — — —

ומאותו יום כשהוא יוצא עבשו החוצה, שפתיו הצומקות מהדקות זו לזו, פונה
לצדדין ומונע את עצמו מן הדבור; כל הברה היוצאת מפיו דומה עליו כקול היוצא
מתוך הבית ריקה, זרה לו לעצמו.

זה כבר. שלא שמע את שמו יוצא מפורש מפי איש ועכשו כשהוא שומע
לפעמים את שמו מאחוריו אינו נפנה לקול הקורא. כך משונה ומוזר לו קצת שהוא
יש לו ועליו להטות את ראשו.

פעמים שהוא מהלך בחוץ, נשכח לרנע, מתעכב ועומד מתח — ראשו נתון
במרומי החלל, כגולת המנדל, ורגליו נוגעות כמעט בקרקע. הבריות העוברות עליו נותנות
עין תמיה בבן-אדם זה, שהוא עומד ומסתכל כלפי מעלה. כשהוא ננער, הרי הוא
פוסע פסיעות נסות ומתעלם מן העין. במה הוא מהרהר או אינו זוכר. חושי מחשבות
כקורים בסוף הקיץ, משוטטים במחו מתמסמסים והולכים — ולפני עיניו הבלמים.

II.

לאט, לאט, כבוא יום בקר סתיו לתוך מרתף אביונים, בא ונכנס הרהור שמיר לתוך לבו. בא ותפס לו מקום בקרן זווית אפלה שבלבו, בוטה ושלו. הפריות קוראות לו. מות".

מי יודע, מי יודע כמה פנים יש למות. יש מתקרב כנער רחמן אל סומא להעבירו מעבר לרהוב, ויש שם ובא בטיסת צל קודר בדמות עוף דורס, ואליו קרב הלה בדמות סבה קמוטה ופקחית, מנענעת בראשה ומוכר השכל לתינוקות בפיה. היא ישבה על קצה מטתו וסרגה את פוזמקה, מנתה את הלולאות, סחה וזמרה לו נגינה עתיקת יומין:

— אחת, שתים שלש... היה... היה... אחת, שתים, שלש

היה היה — כלא היה.

כל העולם הוא הזיה.

ושפתיו הכמהות דובבות

היה היה — כלא היה

כל העולם הוא הזיה.

קליל ורך, כבן-ענן, חורור בשמי בקר, סכך הרז על עולמו ונמוג כריח מישן לתוך צנורות חייו. ומעכשו התהיל הוזה ומרהרר על המות כמו שהרהר לפניו, בטל ילדותו, על ההיים... ובשעה שהוא מהרהר בזה דומה עליו כאלו נסוגו הייו לאחור: כך ידוע וביתי הרז בעיניו כך פשוט וקרוב, כדוד מן העירדה... דומה כאלו נטפל לו מאחוריו כל ימי הייו.

הוא בא מן ההויץ ונכנס אל הדרה, משתטח לו במתינות על ספתו, עוצם את עניו ורואה את עצמו כמת... הרי הוא שובק חיים ואינו... הרי אינו... הרי הוא מתעלה לתוך החלל הפעור, תועה לתמו בספירות דוממות... פוגע באיזה חמר דומם השט לקראתו. —

חמר דומם אחד פוגע בחברו, דבק בו כאה רחוק, מתמוזנים לגוש אחד ושטים דוממים להלן... .

אחר כך הוא מהלך ארוכות על פני החדר, מציין באלכסון בעין אחת קמוצה ומסיח לעצמו:

— החי אתה?

— וכי מה, בודאי!

— ומנין לך שאתה חי?

— הרי אתה מהלך! מזיז רגל אחת... שניה... אחת... שתים... אחת שתים

הרי איני זו... הרי איני חי... איני חי!

ונשאר כנמוע באמצע החדר, כשהוא מחייך חיוך קר וצמוק ומהרהר שאינו חי...
אינו חי.

בלילה הוא מתגמגם בלב קפוא וגוף קר. בחשאי מסתלקת דעתו מעליו ועוזב לנפשו הוא שוכב במחשכים על גופו הצונן. ולאחר הצות אי מזה חזרת אליו נשמתו. הבל חמים נמוג לתוך עורקיו. הוא חש בקרבתו פעמי מי-שהוא, אושה קלה, כמשק כנפים. שנים, שנים מתקרבים אל מטתו בזהירות יתרה, אוחזים בשתי קצותיה ומתעלים למעלה, מתגעגעים ומזמרים בשלוח עילאה, בבת צחוק של חן, מרפרפים קלילים ואודירים ומנפנפים בכנפים צהורות. כל הקיום ומלאו מתגעגע בהנאה של קדושה הוא שוכב ומחייך לו חיוך ינע ומעונה. כבר צופה היא מרחוק את המקום, שאליו כלתה נפשו, עוד מעט והוא שב אל אותה בירת הפלאים שיצא משם פעם ותעה אל העולם התחתון.

ופתאם ועיניו נפקחות מאליהן, נפקחות ערות ומאירות כאלו לא נרדם כלל. בבטן המחשכים הוא שוכב, מחייך לו בחשאי ומסיח אל מי-שהוא בתחנונים:
— קרבו נא, בוארנא רחימאים, מלוני, שאוני למרומים...

הוא פושט את ידיו ונוגע בגופו נגיעה קלה: עדין ישנו פה, עדין יש לו גוף, גוף קשה שעודנו מחובר לקרקע החיים.

והחשכה מציצה אליו בעין סתומה והוא עיניו פקוחות ומביטות אל תוכה. דומה עליו כאלו היא שופעת קדושה כדיו מתוך לבו; בכל אבר מאבריו היא לנה, בכל קמטי גופו ולעולם לא יבדל מעליה...

ולמחרת הוא שוהה שעות ארוכות, אחוז קפאון, במקום אחד; עיניו הקמות נתונות בנקודה אחת בלי חיות, זקוף והחה כאילן במרחק... חוזר חזר ורוחש במחו חלום-הזיה: הוא יצא מזה הרחק הרחק מעיר ומאדם, מעבר לתחום החיים. מפגים ומאחור מישורים עצובים ורחוקים. הרהורים בני קדומים משוטטים כאדים על פניהם, עולים בסולמירצוקים שמימה ויודדים ארצה. והוא יהלך כאח ביניהם, יהלך, יניח את ראשו על סלע בךנצח ושעה חשאית תבוא והוא יתעלם, יתגדף בחלל הפעור. — איזה זעזוע קל, כעין בת צחוק, נראה על פניו הצמוקים. כך מחייך תינוק חולה בחלמו על עולמות נאים סמויים מן העין.

א. צ. גרינברג

* *
*

בְּכֹל מְקוֹם נִדַּח יֵשׁ בְּנוֹר מְשֻׁמֵּר
וְיֵד שְׁמֵרְעֵדַת הַנְּיוּמִים;
בְּכֹל מְקוֹם נִדַּח יֵשׁ עַלְמָה עֲגוּנָה
הַשְׂרָה בְּרֵדַת דְּמֵהוּמִים.

בְּכֹל מְקוֹם נִדַּח יֵשׁ בַּיִת לְבִנוּנֵי
וְתַסְלֵה לְנִשְׁמוֹת עֲמֻקָּה;
וּבְכֹל מְקוֹם נִדַּח יֵשׁ בְּרִקְעַת לְמִכְרוֹת
לְכֹל עוֹבֵר דְּרָךְ אֲרָבָה.

סְרִיבֵה 1916.

קְטָעִים.

א.

שקרי הרוח.

כי יצא איש לשוק וירמה את חברו, ירמהו בדבר. מקנה וקנין ויעשה עול במשא ומתן, או נבין לתהלוכה, וגם נדע את זה מתמול שלשום. ננבתי-דעת כבר רעה היא ממקמה במעשה, ואדם רע לשמים עולה הוא בחטאו על זה שרע הוא לבריות. אל תאמר, זה האחרון מזיק בחוש והנקוב ראשונה אינו מזיק בחוש; היוקי רוח אין להם תקנה ורביצה האלה שבהם כל הימים, והיוקים ארעיים יש להם תקנה ויש להם חלופים. אם בא אדם וננב מכיסי מנה או מאתים או לקח לו כלי מביתי שבחרתיו, יהי לו את אשר לא לו; יאכל לחם לא עמל בו ויישן על גבי מטה לא נעשתה עבורו. — אחרת הוא הדבר אם בא אחד וידבר קמות ורך לבבו. אחרת הוא הדבר, אם אחד ינבא לשקר וידבר בשם רוח לא שלחו. ראיתי עבדים רוכבים על סוסים, ראיתי מלך מוג לב, קצין בעמו ולו עיני תחיל. ראיתי עזות ופתיחות גם יחד. ראיתי שקוצים חברותיים, טמאת בית, אב מורד בבניו ובאשתו, עול ואון אין קץ. אבל מה כל אלה מול זה אומר לבהן בקודש פנימה והוא חלל, מול חוזה בעמו ואלהים רחוק מנו.

ב.

העמידה והכליון.

ספר שהיה קודש לשעתו והיה בהקתוב בו צורך לבני-אדם בשעתו, ונתרוקן מתוכנו, חדלו ערכיו להתקיים בין בני-אדם ולהיות למאור לבני אדם; ושמו אותי בארון ופרשו פרוכת על גבי הארון. רק מעת לעת, בהקבץ העם לשמוע מעברו ומעתידו, לוקחים אותו ופרשו אותו

לעיני העדה וקוראים בו. והנאספים עומדים ומחשיים, מתביישים להביט איש איש בקחות רוחו ובנפשו הוא ומועדי העולם לא נעתקים. אין דבור חי מחדש בא מהרת הבריאה ואין בקר אחרי ערב. חטאנו לאלהים, כי עשינו אותו לקדמון לפני כל ולהויה בלתי תכלה בחדול הכל. חטאנו לדברי הברית, כי הצבנו אותם באבנים. כל דבר לא נולד גם הוא אינו מוליד ואינו מפריא. מעמקי החזק התפוצץ האור, ורק אחרי שנות כך וכך לתהו ובהו נשמע הקול: יהי עולם! אל נעשה את היצור עבר ליוצרו.

ג.

משביחים.

וגם זה הבל ורעות־רוח להיות משביח, משכלל ומפאר ומוסיף כל הימים. עול ורעות רוח להוציא יש מיש. להעמיד בית על גבי בית וחדר על גבי חדר. אנו משימים כלים בהיכל, נודרים גדר לטירה, ואם כרם נטע, הרי שורות שורות והרי אילנות שונים. העין לא תשבע מראות והאוזן משמוע. את אשר נעשה פעם מתהווה בכל פעם. מרחיב צורתו וגם משנה צורתו. לזה קוראים אנו הרחב ולזה הקצעה. אין אדם בונה בנין משל עצמו, אינו מכניס ומוציא מעצמו ומהויתו, רק מתנות לנו, רק מטבעות שהרוחנו. את האפל לא תחצו. לדבר שלם אין רבוי. רק מי שערום הוא מבקש לו לבוש וחסות...

אברהם שדרון

על הטכניות.

... ולשוא תתמרמר :
מנצה הוא הבלתי הציני - ועתיד לנצה.

I

עוד שנים רבות לפני פרוץ מלחמת העולם נבאו היודעים: עתידה המלחמה הגדולה להיות מלחמת האינז'נרים.

הבאמת אפשר לכלול בזה את אפיה של המלחמה האחרונה?

כלי התותח והמוניציה, ההפירות ואפני הבצורה, מסלות הברזל והגשרים שפעלו במלחמה האחרונה — מי יכחיש את ערכם? אבל העובדא, שגם עכשו עוד נצחו לעתים תכופות המעטים את המרובים אף בשעה שמדות זיוגם שוות היו בכמותן ובאיכותן, היה בכדי לשלול את האפשרות להערכה טכנית בלבד. שהרי הערכה טכנית משמעותה: לשקול את ערכו של כל צד-נלחם ואת הצלחתו רק לפי המספר, הקילוגרמות, המטרים וכחות הסוס. אבל מכיון שנתגלה לנו, שאיכותו המלחמתית של הגרמני עולה על זו של הסיביריק, הדומה אליו באמץ גופו, ושהחיל האנגלי בכחו להוציא לפועל יתר על איש הצבא הצרפתי, הרי כבר נכנסו אימפונדרביליות לחשבון. ועוד: דבר זה עצמו, שכל הכחות המכניים-הטכניים של המלחמה בעל כרחם להיות מנהגים בידי אנשים, שהם שונים זה מזה ברוחם ותכונת נפשם, גורם, שיהא "רוח-החיל" מכריע אף בזמננו אנו. האודגניזציה הגרמנית, עד כמה שהיא רק יעוד המקום ע"י פקודות חלוקת העבודה בפונקציות הייצוניות, אותה עוד יוכל האויב לנסות בדוחק ללמוד; אבל כשרונו של היהוד להסתדר ושתהא איפא פעולתו תלויה בדעת עצמו וימצאת מרצון עצמו, כשרון זה פנימי הוא, מקצתו עם הלידה הוא מובא לעולם ומקצתו נקנה ע"י חנוך. ולפיכך כשמתברר לנו, שתכונותיו של אדם הן המכריעות לנצחון או למפלה, הרי בזה תבטל ההערכה שאינה אלא טכנית, ודומני, שהכרת דברים אלו חשובה גם משום זה בלבד, שאותה המונומיה הטכנית, שהיתה חזקה כל

כך גם לפני כן — קצת משום יחסה של הטכניקה למלחמה ולאפשרות מלחמה — לא תוסיף לכבוש את הלבבות יותר מדאי. שהרי סוף-כל-סוף נצה לאהרונה ובעצם הדבר צד זה שהכריע בגדלו ובמספר מכשירי המלחמה הטכניים אשר לו; וכבר התחילה נשמעת שמחתם של אלו הפונים אל החיים האומרים: בואו ונחזיק טובה למלחמה הזאת, שגרמה לנו לעזוב באופן גמור ומחלט את האידיאולוגיה הנושנה. ולהיכן כבר הגיעה זו האמונה באלהותה של הטכניקה, תראה נא אמרה אחת ראויה להזכר, שיצאה מפיו של אדם אחד בעל כבוד ראש ובשנות הבינה, רופא וינאי ואב למשפחה, בלתי מורם מן הכלל בשום דבר וגם לא עמוק הימנו בכלום — ובכן אדם, שנתמלאו בו כל אותם התנאים שיש בהם בכדי שיעשו את דעתו לזה המטבע העובר לסוחר של השכל הבריאי. כשהשתומם, לפני המלחמה, עולם העתונים על מעופו של אויאטיקן צרפתי אמיץ-לב, וכשנתגלגלה השיחה על ערכו הקולטורי של האוירופלן, קרא זה הרופא באי-כחו של השכל הבריאי בפסוק: בורג אחד באוירופלן של ב. . . חשוב הוא ורב ערך בשביל האנושיות מכל כתבי גתה וקנט ולכשתרצו מכל האמנות והפלוסופיה שבכל הזמנים!

ואזכיר נא עוד גלוי דעת טפוסים אחד, שאולי יש בו זרות יותר מבראשון, אם גם אין צורתו נראית מנושמת ואין השואותיו מחוצפות ומכעיסות כבקדם. בעתון ליברלי שבוינה דבר גרף רומי אחד — במאמר אודות התערוכה בפן פרנציסקו — על נצחונה של האנושיות על הטבע המתקומם כנגד מטרותיה, וכיון שתערוכה זו בכחה לקרב אותנו, כמובן, לאותן מטרות-האנושיות, הרי אין כל פלא, שהוא מתמלא רוממות נפש אמתית בעובדא, שאת העשירית הראשונה של התצאות התערוכה קבלו על עצמם, חשובי העיר בפן פרנציסקו במשך שעה אחת. עד כאן איפוא הנענו: האנושיות היא העיקר, לה המטרות, והטבע — רק מכשול הנהו.

II

ההתחלה יצאה מאת פרנצים ביקון, אמנם גורם אריסטו: מיום שנתחדשו מדעים שונים, שחלקם עוסק בצרכי הגוף וחלקם נועד לעונג הרוח, יעלו מחדשי החכמות הרוחניות על הממצאים בחכמות הגשמיות, מכיון שאין חכמתם משמשת לצורך הרגיל. " אבל ביקון הציג את האידיאול החדש והמושך את הלב: הכרת הטבע לשם שעבודו ולשם תועלת החיים, שהרי גדלה של האנושיות והתקדמותה עליה הן מיוסדות; מדע — פירושו שלטון, והאידיאול האלו של ביקון, מיסדה הגאוני והגאונאיסטי של הפלוסופיה הנסיונית המודרנית, הלכו והתפשטו אחרי עיי האנציקלופדיסטים וביחד עיי דאלמבר, מכיון שהודו l'homme-machine ובדבר נבנה ממעל לאדם לא הודו, הרי ממילא לא היה לנביהם דבר עליון למכונה. ואחר

(א) מיטפיסיקה ספר ראשון.

התעלותה של הטכניקה עם זמ, סֶפְפֶּנְסוֹן, פּוֹלְטֶן וְרֶסֶל לאותה המדרגה, שבני האדם לא הרהיבו לקוות אליה ושאת אחריתה עדיין לחזות אי אפשר, עוד גדלה יהירותה של תקופתנו עד לאין קצב, עד שהגענו לאלה האמרות הנזכרות שהיו לקנין הכללי ושמעידות על אמונת האליל-הטכניקה. וכשם שלבני האסתטיות נעשתה האמונת — זה האמצעי להגיע אל ההיים — תכלית בפני עצמה, כך יוכל לשמש הכנוי „טכניות“ בשביל אותה ההערצה הקיצונית של הטכניקה.

ועד כמה התרהב כבר היקפו של מה המסומן בשם „טכניקה“ אפשר להכיר מתוך דבריו של אוסטולד החימאי והפלוסוף המפורסם ומיסדה של האַנְרִיִּטִיקָה. הוא אומר: . . . סברות אלו שהזכרתי עומדות בנגוד נמור לדעה נפתזה מאד, שיש לעסוק במדעים לשמם ולא לשם התועלת שהם מביאים או יכולים להביא. כנגדה אפשר להוכיח, שאין עוסקים בכלל בשום דבר לשם עצמו בלבד, אלא בלי יוצא מן הכלל אך ורק בשביל מטרות אנושיות. . . ועל-כן אם ישנו איזה יסוד לדעה הנזכרת הרי אינו אלא זה, שצריך להתעסק במדע לשם ההנאה הישירה הכרוכה בו. היינו שצריך להתעסק בו כבמשחק, ואולם בדרישה כזאת מונחת אידיאליות בלתי-מובנת, שסופה להתהפך תכלית ההיפוך אחרי עיון מדויק ולהיות לפחיתות כבוד המדע¹ ואמנם היו עוד בין חכמי הזמן העתיק שקדמו לו במדה ידועה בשיטה זו: אַנְצִיקְלוֹפֶּדִיסְטִי-וֶן, הם הסופיסטים, התגדרו גם הם בכשרונות המועילים לשמוש חלולו בכל חקירה שאינה אלא עיונית, אכן סובר אוסטולד שכל חקירה עיונית, אם גם בתחלתה אין היא מכוונת אל המעשיות, סופה שבאיזה אופן שהוא וכעבור איזה זמן שהוא תצמח הימנה תועלת שמושית.

מתוך ההשקפה הזאת מגיע שקול-הדעת בדרך ישירה לראות במדע וחקירותיו רק נסיונות-קודמים בשביל הטכניקה, ומאחר שגם אחרים מן הגדולים בחוקרי-הטבע שבעשרות השנים האחרונות, כגון בולצמן, הֶלְמְהוֹלֶץ, וִיוֹנֶר, נהו אחרי השקפה זו, הרי אפשר לחשוב זאת לאות-התקופה, כי אותה הדעה, שבכללותה היא מקובלת עד היום ושהיא מגיעה במוצאה עד לאריסטו, לאמר: מטרת המדע הוא המצב האלהי, כביכול, של הכרה צלולה ושלה באמתה — שהדעה הזאת דוקא מאת גבוהים בעול-המדע נעזבה. בהתאם לזה מתגברת עכשו הסברה, שהמדע נובע ממקור הצרכים ההכרחיים והנסיונות של היי-יוסיום — בעוד שהעתיקים מצאו את המקור בהסקרנות וההשתוממות, והרברט מבקשו בצרך הנפשי לסדר בתוך הבלבול הנגרם ע"י הערבוביה המנוונת של הרשמים השונים והמסובכים.

ודאי שמעין קמחא טחינא היה בזה, לו הפצנו לעמד כאן על ערכה וסתם-תועלתה של הטכניקה. היינו נגררים מתוך כך לידי השאלה על דבר ערכה של הציביליזציה בכלל — חטוט, ששנותיו כשנות הכרת ישותה של זו. הכראית היא לכל

1) Grundriss der Naturphilosophie. 22 עמ'

אותו הטורח הבא בעקבותיה? המרבה היא את אשרנו? או אולי אין האושר תכלית אצלה כלל וכלל? בתורתנו כתוב: משטעמו אדם וזהו מעין הדעת גורשו מגן העדן חכו להברכה: הרבה ארבה עצבונך, בעצבון תאכלנה וכו'. חכמינו שנו: נמנו ונמרו, נזה לו לאדם, שלא נברא יותר משנברא, והכם הודי אחד קרא: עסקנים אתם יתר מדאי! אין לכם פנאי להיות! ואף הורציוס פליקוס צחק פעם באי-אמון ובולזל לחוסר-המנוחה של אחוזי-התכליות ופעם הוא מוכיחם בקנאה: אין דבר שיקשה לבני-התמותה! אף גם במרומי השחקים אנו מטילים אימה בסכלותנו ואין פשעינו נותנים למרעיס-רעמים להניח את מטה-חזיונו. רוסו מטיף לשיבה אל הטבע, טולסטוי אורר את כל זה שהשיגה ידנו — ויושב לו אמנם בארמונו היפה — ואולם הנרי דוד טורו דן הלכה למעשה בהתרחקו מלא-אושר ובלי כל משטמה משאוננו של העולם ושחקק לסבלותם של בני האדם; חי הוא את חייו בעיה, על גדות הנהר ואינו עובר ממקום למקום אלא ברגליו שלו, וגם בימינו קורא צ'סטרטון לציביליזציה בשם: הציון הכי נחמד במעשי השטן.

וגדול הוא הוכחה ומסובך.

הנה מהלל האחד בהתלהבות את הטכניקה כאת הגורם המכריע בעצם ההתקדמות הסוציאלית. זאת אומרת, שאם הוקל גורלו של העובד באי-אלו בחינות, או לא מאת ההשכלה וההכרה המוסרית יצא זה בעיקר, אלא מתוך התקנה הגדולה שבאפשרות לשנוי-המקום, שבאה עם השתלמותם של האמצעים הטכניים להולכה-והבאה. אין האדם סובל עוד בהכנעה את להיך-הצפיה הקשה, אלא ממחר בקוצר רוח למחוז הפצו. למקום שגוה לו שם ושערכו הכללי שם גדול יותר — ומכאן הדחיפה הראשונה לשנוי בתנאים שבחיי הפועלים ומכאן התעוררות שאיפתם להקלה, להרות, ועוד גם טעם זה הוא מוצא לשבחה של הטכניקה, שעם התפתחותה נתנה האפשרות למליונים של בני-אדם, מחוסרי האמצעים, ליהנות מתענוגות-חיים רבים שלפני-כן רק נחלת מועטים היו.

וכנגדו מראה המתנגד על התגדלותם והתרבותם של מיני העוני, שהביאה אתה המכונה בהתפשטותה ושעוד היא הולכת וגורמת להם עד היום, אם בצורת חוסר-העבודה ואם בצורת עבודת הנשים והילדים או מתוך הכחדתם של עמדות מיליוני בני-אדם, שרשות-עצמם אבדה להם מבלי תקוה שתשוב, ועוד, שדוקא הרחיבו ההמצאות הישונות את התהום בין העשיר והעני; כמה, למשל, גדול הוא המרחק בין העף באויר ובין ההולך רגלי. עתיד הוא ההמון לקמין את אנרופיו בחמה עזה מאשר עד עתה נגר שהצנות זו, שעל ידה הוא חיט בולזל עניותו. — בשעה שהצד שכנגד אינו רואה, כמובן, בהמת העם הזאת כל רע, אדרבה שמה עליה כעל גורם חשוב ורצוי בהתפתחות הסוציאלית.

— אפשר, שער עכשוויה זה אחד הנמוקים הפנימיים והפועלים בבלידתה שהניע את החברה להשתמש כמה שאפשר בפרי רוחה של הטכניקה למטרות הצבא — שהוא הרפורמציה הכי בולטת של הכלל המדיני — בכדי (כמובן, לכשלא ישתמשו בנייהיכולת במח הצבא לרעתו של הכלל) שלא יבואו החלקים בקבוצה המפלגות או המעמדים, ויציאו את התועלת אשר בפרות הטכניקה כל אחד לצורך עצמו המיוחד. כך סובר הקונסרבטיבי — לזכותה של הטכניקה. וכנגדו יקום חובביה שלום שראוה הזכיר, כי הרבה מההמצאות הטכניות הביאו רק לידי רבויים חזוקים, הישר או הבלתי ישר, של מכשירי המלחמה; וכאילו נוטה הלה להריח בכל דבר ריח אבק שרפה. וגם אלה המאמינים בנחיצותה של תנועת המעמדים שרואים בהתרננות תמידית — ולא רק בנוגע ליחסיהם המדיניות ההדדיות אלא גם כלפי חלקי חמדינה בפנים — כשמתברר להם, כי עיי התקדמות חרושת הנשק היכולת נתנת לשכבה חברותית או למעמד או לסתם עדת מרעים ליטול את הנדולה לעצמה בשעת-כושור ואת השלטון במדינה ולהשתמש בהם לרדות בכלל — שלטון, שיותר ויותר קשה לבטלו או גם להחלישו. שהרי כל עוד שהסתופף העריץ בחסותם של חבר נושאי כשילי-אבן או רמחים, באלה הימים חקדומים עוד קל היה הדבר למתקוממים להודין בכלי זין פהות או יותר שוים בכהם לאלה של שומרי-האכזר ויגיעו לידי השגת זכותם; אבל שציביליים יעמדו בפני אלה, שמכונות יריה מנינות עליהם — כמה קשה הדבר! ואין צריך דוקא שיחסי-הכחות הזה יבא ויתגלה אך בשעת-משבר, במהפכה וכדומה — כי דרכן של המלחמות המדיניות, שתהא ההתאבקות בין חלוצי השורה הראשונה מושפעת כבר לאחור מהתוצאות הצפויות בקרב הראשי: כל מי שחש שמתנגדו לא יעמוד בפניו במצב הקיצוני, המכריע, אין הוא רואה נחיצות לעצמו להניח מדיליה אף דבר כל שהוא. על זה יש לו למצדד-הטכניקה להשיג, בהראותו על המהפכות שבזמננו, שבהן עברה לגמרי זו חסות העריצים הנאמנת והקבועה, ושארבא, דוקא חסות זו, כלומר הצבא, נהפכת לראש האויבים של העריצות היוצא עם כל המכניקה המלחמתית החדשה, שהוא למוד בה, להלחם בשלטון המדכא את העם.

ויש גם שהאיש הנתון כלו בענינים הצבוריים מוצא את תקלתה של הטכניקה בזה שרוב העם, המצטמצם ופונה רק לה ולכל אשר סביבה, מסיח את מהשבתו מן השאלות הסוציאליות שבהיי הצבור; דומה למה שגררה אתה גם הלהיטות אחרי הספורט והמותרנות בביצנציה הגוועת. וכך הולכים החיים המדיניים ונפרשים מן הכלל ונעשים למקצוע, הפוליטיקה, לכעין ענין פרטי של האנשים הנקראים "פוליטיקנים" ובנידון זה אין הבדל בין הסדר האבטוקרטי והדמוקרטי.

ובשעה שהאחד מתמלא ששון על מכונה זו, המשהררת את יריה-האדם העובד ומקבלת את העבודה על עצמה ושבללה עתיד האדם לעלות למדרגת הושב ומנהיג בלבד ולהגיע עיי כך למרום גבהה של השתלמות הרוח האנושי — צוהק

בר פלונתיה ורומז על המכניזציה והמתת הרוח הכרוכה בה. שאין הן אלא תולדות של חלוקת העבודה בזמננו ושל השרות שהאדם משרת את המכונה. זו השרות הנה בעיקר מהות-העבודה לגבי המכונה המודרנית, והאדם בזמננו זקוק למכניות זיקה של עבדות ונעדר ממנו אותו היחס של הבה, שהיתה נודעת מאת האומן לכלי מלאכתו הפרימיטיבי לפניו. ועם הכרה זו מקבל חפתגם *l'homme — machine* מוכן הדין, מעציב: ירה האדם למדרגת מכונה. ככה יצחק לו זה ויחזור על דבריהם של אמרסון וויליס מוררוס: "משל למה המכונה דהאידינא דומה? לכדור פורח זה, שפרה לו ונעלם יחד עם המעופף". עבדים נעשינו לשדים הענקיים, שרוהנו ילד'ם.

III.

אמנם יש לה לטכניקה ערך אחד, שאי-אפשר להטיל בו ספק; יכולים לכנותו בשם: ערך ההתחרות. שהרי לא ערכם המחלט של כל אותם החדושים המרובים הוא המכריע והמניע בהם והמתווה להם את הדרך, אלא ערכם היחסי, היינו עד כמה שיוכל בית-החרושת אחר או המדינה האחרת להשתמש בחדוש לתועלתם. ברם זאת היא השאלה: האם ראוי זה, מנקודת-מבט רחבה ונבונה יותר, להקרא בשם ערך? כמה דברים טובים ישנם, שהכל מודים בטיבם, ושככל זאת אין אנו יכולים להציאם אל הפועל אך ורק מאחר ששכננו או המדינה הקרובה אינם מטפלים בהם. ומאידך גיסא יש המון דברים שאין מפקפק בהיזק היוצא מהם ושלמרות זה אנו נמנעים מתוך הטעם הנזכר לבטלם. והיי מהותו של ערך ההתחרות, וחזיונות כגון זה רגילים אנו להצדיק בפסוק השגור: "סוף-סוף הלא כך הוא הדבר". אבל האיש שכלל-ההכרה הכי פנימית שבהיות הקולטורה מתרבות אצלו בשאלה, שהוא מעמידה לעצמו ולאחרים, אם הקיים והשורר גם הטוב הנהו, לאיש זה בודאי אין משום הוכחה בעצם הטכניות גם היותר גדול, גם בנצחוננו התמיד. ודאי שההתקדמות הטכנית שורה חשובה מאוד הנה בפנקס של חשבון היינו ודברנו ימי האדם, אך על איזה עמוד יש לזקוף שורה זו, אם בצד ההכנסה או ההוצאה — והו הצריך עיון.

בדרך זו אי-אפשר איפא להגיע לידי הערכה מחלטת של הטכניקה, למין הערכה. מנקודת-ראות הנצחית, ברם אין אנו רשאים, בשעת הצגת הפרובלימה בכלל, להרבות כל-כך בשימת-הלב למטרות האנושיות ולהמעיש בבחינת המצב הנפשי של הנחלקים בדעותיהם, בבואם להשיב על השאלות הכלולות בפרובלימה זו. שאם כן תופענה לנו שתי התשובות הקיצוניות בשאלתנו כבטוים של שני טפוסים בני-האדם, שהרמן סבוכדה הבחין ביניהם וקרא להם: החי סתם והחי חיי-פנים. אלו הם שני המינים בהערכת העולם, הצרים זה לזה ביסודם ושמהם חלוקי דעות יוצאים במדה כל כך מרובה, עד שמעט כדאי היה, שתחולק התבל, כביכול, לשני פלכים: בני

הפלך האחד אינם מבינים את הטובה והרע של בני השני וגם לא את היפה והמכוער ולכן גם לא את אשרם וצערם: לחיות חיי-פנים פרושו לסגל לעצמו דבר מה ע"י ההיים, לכבוש ע"י ההיים. איש החושים הדברים קימים לגבי דידיה רק כל זמן שהממשות הנה אצלו ומגרתו, לאיש הרוח תתגלה בתוך שלל הדמויות והתמונות רק מהותו העצמית שלו. ולזה יקביל גם ההבדל בין המאורע סתם, החיצוני, ובין המאורע אשר בפנים הנפש: המאורע החיצוני, החושי, פוגע בו באדם, אבל ההיים בפנים הנפש הם טפוח מתמיד של האני; כל אישיות נעשית שותפת ליצירת עצמה. וכל זה אמור לאו דוקא באדם יוצא מן הכלל — גם האדם מן השוק, שלא הונן בכח יצירה ובפלאותיה, גם הוא יכול לטעום טעם האושר השקט של מצא בשביל עצמו גם הוא יכול לבקש את שלותו של המתעשר בעצמותו — ולהשיגה.

והנה אחר שהקדמנו הלוקה זאת אפשר כבר להגיד, כי רוח הטכניקה (כמוכן אתכון בזה רק לצורתו הקיצונית, למונומניה של הטכניסטים) יחד עם עוד סבות אחרות הם שגולו מאת האדם את היכולת ליהנות מן הפשוט, השקט, האופיי וביחוד מהאישי-הפרטי. רעבתנותו של איש החיצוניות זקוקה לסבך הדברים שכציביליזציה הטכנית עם הסדור המכני והערבוביה הנפשית הנגזרת אהריה; אבל זה, אשר לשאון יולד, חי רק מן הדרמטיקה הצעקנית של המאורעות שהוכרו עליהם. ומכיון שלאדם זה היכול אני טפל גיש ל"י העיקר, על-כן יתאים לו רוח הטכניקה, זו שמעולם לא היתה אומנת אלא תמיד מלצרית; כל דבר, כגדול כקטן, שהיא משנת, אין היא מכונתו אלא לצרכו של הבא להשתמש בה — ואיך שנקרא לזה, רכוש, קנין, מלוא, ודאי הוא ששמין אין בו מהריון הנענועים אשר באמנות ובפרובלימות הרהניות.

ורוח זה ההודר יותר ויותר עם התפשטותה של הטכניקה הוא המרושש את הפנטסיה בעם והמקפה את כשרונו ליצור יצירות עממיות ולקבל השפעה מיצירות ממין זה. יש איפוא מקום לחשוש, שיגיעו הדברים לידי כך — כמו שמפחד פרדיננד אוינריוס מנקדת ראות אחרת — שבסופה של התפתחות זו נכון לכלל האנושי המות האסתטי, היינו שיאבד להם לבני האדם החוש לגבי כל אלה הדברים, שאינם נתנים להתבטא במושגים, ושיעשו הרשים-אלמים לכל התגלויות הפנטסיה וחיי הרגש. שתי אפשרויות של שווי-משקל ישנן: הדינמי והסטטי — והנה בא רגש-ההיים הטכני והוא מעורר ומחזק בנו בדרך ישרה ובלתי ישרה, את שווי-המשקל הדינמי, את הדחיפה למרוצה ולתנועה, בעוד אשר נטיתנו למנוחה ולקביעות הולכת ונהרפת לאחור.

כי נשמת האידיליה הולכת ומסתלקת, דבר זה הוא בשביל הללו, שייט בהם דבר מה מהאמנים והילדים מעציב יותר ממה שהאידיליה עצמה אינה יכולה להתקיים. על ידי מה שהכה המפנה הזה ניטל מהרכבת הייוו הפנימיים, נעשה הכה המסקנאי, הפועל בתוכם, מכון יותר ויותר כלפי השאון, ועל-ינקלה מפסידים אנו את

הרגש של חבורנו הבלתי אמצעי עם הטבע, אבל יחד עם זה גם כל רגש עצמות, שיש בו משום עומק. של אותו רגש הטבע, השונה לגמרי מאידיליות מרוככת ע"י צעצועי-הרגש, זה שאינו אלא, תוכן נפשי כבוש עד לידי שלוח קיצונית, ושמצא אולי בהלך-הנפש היסודי של בקלין — קצת, בשתיקה ביער — וקצת ב *Vita somnium breve* — את בטויו המרוכז — חלום הנשמה! כאדם המביט אחרי העוף הפורח אל על במסלולי-קול, מביט בלי-זיע ובכל-זאת קוֹעֵעֵע, ברגע שהמסתכל נושא-ההסתכלות מתמונים לרגעים לרגש של אחד מקיף-הכל, והריהו תודה-המשתומם על הזולת ועל המסתורין של היותו שלו: לא מעונין באיזה דבר, אלא שדבר-מה מתענין בקבו — אותה ההתלכדות שאינה בת-הגדרה, לפי שהיא התלכדות מבראשית, אותו האחד של אינטימיות ואוניברסליות. מיסודו של זה הוא גם אופן ההשפעה של כל אמנות אמיתית. אבל הרוח הטכני, בולמוס התכליתיות, אינו אלא נגודו ובטלו של כל זה שיש בו משום נטיה טבעית; לפי שהטכניות ממלאת את מקומה של הנטיה.

וחו: בנגוד להפנטסיה, שהיא דומה לטבע ביצרה ובבטאה את יפיה ע"י חליפות ושנויים הנה עיקר תפקידה של המכונה הוא להגיע לידי הלך קבוע לא-ישונה ושתוצאות תעשיותה תהינה אחת דומה לחברתה בתכלית הדמיון וכלן דומות לטופס ידוע שהעמד במוקדם לצורתן, כי בנות איזה מין הן הליפותיה של המכונה? שן שנתקמה, השחתה, פסולת, ולעומת זה הרי החקוי והסורוגניות חשובים במכונה; כי החקוי הוא חוליה אחת בשלשלת ששמה שבלונה, המכונה טובה כשהיא עובדת באופן שבלוני — ותהא התוצאה גם סורוגט לסורוגט.

ומלבד זאת העמידה לה הטכניקה מטרה ראשית והיא להגדיל את הדימנזיה החיצונית עד כמה שאפשר, ושאיפה זו היא המביאתנו לידי כך, ליחס ערך רק לעבודת-הרקורד ולהתייחס רק אליו ביראת כבוד — הרקורד, זהו התוצאה שרק מדה החיצונית נדהגת בה: המטר, המשקל ומודד-הדקים בשעון, ואולם האיש בעל האיכות מעולם לא בקש את הרקורד, את זה הקצה האחרון שבאי-אישיות — רק עומק בקש, נובה ומרחביה.

זה מהצד האחד של מטרת הטכניקה ומצדה השני תכליתה שהעמידה לעצמה היא: שנדע, שאנו כל-יכולים, בנגוד מוחלט לתכלית כל ידיעה אמיתית, שנדע שלא נדע, וכאן גם המקור לאותה הגאותנות בלי נבול ויחס של תקופתנו, לאותו רגשי-העצמות המפרז, העומד ומכריז, שהטכניקה, שחררה את בני דורנו מכבלי הזמן והמקום (כמה הורד הרוח מגדולתו, שלפנים אך בכחו היה להביא שחרור זה), ומכאן גם זו הגאווה המתלוצצת, בתרדמת הבטלנות של התרבויות העתיקות והקוראת למכונה, אלהות ענינית! ואמנם היתה להם לרבים מהגדולים באמת, כניסוח ודרוין — מכנה אני בכונה חכמי-הטבע — ההכרה, כי כל ידיעתנו אינה אלא ראייה מוגבלת

והד־צדדית, והכרה זו היא שמלאתם ענוה אמתית, קוסמית, אם אפשר לומר כך. ואל־בא דאמת הרי כלליותם של מדעינו והכיותינו שכל עיקרם אינו אלא ליחס חזיון אחד לשני ולקשר רבים מהם לשטה אחת, בכחה רק לתת תשובה מספקת על ה־"איך?" אבל לעולם לא תניע עד ל־"מדוע?" (ה־"מדוע?" מוביל ישר אל התחום המטפיזי). ובמובן זה יכול היה הוקר גדיל כוילים טומזון, שגם בטכניקה היה ממציא מצליח, להתאונן על שחי חיים לבטלה, כך השבו הגדולים. אבל אלו הפורטים את זהוב־הרוח הגדול לפרוטות קטנות, אלו החלפנים של המדעים והטכניקה, הם הם המתלהבים ובהרפורטרים הללו יתגעש הדם עם הקריאה: "עד היכן כבר הגענו!" הם מתנאים לתומם על ההמצאות שהמציאו א־ה־רים, ואולי יש להרבה מההופעות שבזמננו שיכות מרובה לרוח העתונות המודרנית, הלא רק זה הדבר יחשב היום לגדול ורבי־הערך, זה המהולל בעתון היומי לגדול ורבי־הערך, הוא הנהו קרן המשוש והתרועה כאחת כשביל קוראיו, וכמה קל ומושך, למשל, להרבות בסממנים בשעה שבאים לספר על האוירופלן ומה מעט אפשר להניד על שירו של גיתה: "על כל נבע שלוח!"

אנב, חזיון בלתי־מובן בעיקרו הוא מה שכל תקופה או מגמה, הנשענים על הכפירה באלהים, באיזו צורה וא־פ־ר שתתגלה, מולידה בבני־הדור הנש־עצמות בלתי־ברור, בשביל הסתכלות א־י־בקרית הרי רגש ההשתחררות מרשותו של כח עליון סבה מספקת לדבר, דהיינו רגש המשוחרר: שוב אין לו אדון. אבל מין ידוע שבהכרת־העולם שבימינו זו הכרת־העולם החפשית, המדעי־טבעית — יש אפילו השקפת־עולם טכנית — רוצה לכסות דוקא בנקודה זו את המסקנה, כי דוקא לפי התפיסה הטכנית או הא־רגשית־אבולוציונית של התהוות העולם וקיומו שאינה נותנת מקום לשום כח מהוה אלהי, הרי אין אנו אלא עֶשׂ על גבי זו קליפת הגבינה־האדמה, בלי סער ועזרה, בריות עזובות, האומללות יותר ויותר, כל מה שאנו מוסיפים להכיר בדבר זה, אין זאת אומרת, שמי שבא לידי הכרה זו יהא רוצה או רק יכול לעזבה בשל מסקנתה המכאיבה, אבל יהרא זו מנין? מהותה של כל דת והנשנב שבכל קולטורה פנימית דרשו תמיד את הצניעות הנפשית, מעולם לא פגשתי איש צנוע ושוקם, שהבנתו תהא לקויה לגמרי, ומעולם לא ראיתי איש משכיל שיהא משולל כל צניעות, והדבר כך הוא מתגלה: בכל הדות־היים ושמחה סולדת הרי תמיד: *con sordino*. וזה רחוק מהגזירות כמו מהבחילה מתוך רוב־הנאה, שֶׁפֶנָה רק הדבר מן הרחב אל העומק: הנאה במקום צהלת־שעשועים; לא לבה מתלקחת, אלא איש עצורה רבה, אבל לואת נחוצים כחות גניוס, בכדי לעמוד בַּמְתוּחַ, וקודם־כל שהות פנימית, אבל הרי אנו מתחנכים מראש, ולא ע"י שום דבר שבעולם במדה כזו שע"י הטכניקה, לידי ההכרה, כי העת היא כסף והכסף — יקר המציאות, כמה נאורים עוד ישנם בעולם, המאמינים בדברים כמשמעם, או לפחות, מהודרים מהאמת הסמלית של המסורה: כאשר טעם

האדם מעין הדעת גרש מגן-עדנו?

ואולי יש ענין בדבר לשים עין בהבדל שבין יהם היוצר לנהנה במפעלי-הרוח או האמנות ובין יחס זה במפעלי הטכניקה. במפעלי הרוח או האמנות תתהווה ברנש הנהנים מעין השלמה ליוצר ואין לה לעצמותה של הפעולה להיות זרה לרוח היצירה ולרגשה — מה שאין כן בהטכניקה. התלהבותו של הממציא, שאין בה לפעמים אף שמין מאהבת-בצע, יכולה להיות תשוקה טהורה לידיעות ולנסיגות, במובנו של אריסטו; ויחד עם הותיקות והקרבת-עצמו היא מכשרת לעלות לגובה מוסרי גפלא. הממציא דרוש לו לפעמים כח דמיון יותר מאשר לאי-אלה אמנים, ולכח היצירה שלו בדאי יש ערך של התעוררות אסטיית רבה. ברם אלו הנהנים ממפעלי הטכניקה יכולים להחלק — בדרך משל ובציור סכימתי — למכונאי ופסזיר, המכונאי, השופר, הפילוט — אומנותם אוסרת עליהם כל מה שיש בו משום הלך-נפש המיוסד בדמיון וברגש. הנחיצות בדעה הקרה-הצלולה דורשת במפניע העדר כל פנטסיה, למען לא תשבר מפרקתו שלו או לפחות, זו של המכונה. לעומת זה מחפשים העצבים הנרויים שבקהל-זמננו בהמצאות הגדולות של הטכניקה בראש וראשונה את הפנסציה, כשם שצעקו ברומי ל *circenses* — זאת אומרת, דבר המשביע את הפנטסיה מבלי להפרוזה. ובאמת הנפשות הללו, שלעולם לא תוכלנה להתעלות אף לרגע, איך לא תמישכנה אל החפין להנביה פעם עוף באוירופלן? בעוד אשר בעלי העומק הפנימי יתמלאו לפעמים ועזויעי-נפש למראה האי-תנועות הנצחית של הכלע יותר מאשר עיי המעוף הכי גבוה של מכונה. אבל כמה אנשים ימצאו, שלא יהא בעיניהם האיש מנוחך, המבטיחם, כי מתענג הוא יותר להתבונן במשחק התלתלים בינם לבין-עצמם מאשר בתעופתו של כדור-פורח? וטפול-האהבה בכל החי, באלה אחינו ביער ובשדה? — הרבים הם המוצאים בו הפין? הלא זה הוא הדבר: המרובים יותר מדאי הם להם לעצמם חבורה בלתי נעימה וחסרה להם זו הפורתא של כח-דמיון הנחוצה בכדי ליהנות מהתענוגים הפעוטים — השוק ההומה, היריד, ההרצה נחוץ להם! והו סמוך מובהק: בני-אדם קמנים זקוקים לתענוגים גדולים, בני אדם גדולים — שמחים על הקמנים. (אפשר לנסח יחס זה בפורמולה מתימטית: $a \times b$ — קבוע — $a \times b - constans$ — והא. תסמן את גדול הרוח והב. את גדול התענוג.)

בהיותם תולים בכל המצאה מצוינה את תקוותיהם המופלגות לתקופה חדשה של אפשרויות בלתי-מוגבלות מצטיינים הם המשוגעים לטכניקה, שכורי הכרת חשיבותה מרובת-הנצונות, בקו ידוע, שקשה להגדירה, במין תערובת של זחיחות-הדעת ודיקנות מנוהצה ושהציון „אי-אפשר-לסבלו“ אינו הולם אותו עוד כדבעי. הרגש המתקומם כנגד נואנסים ידועים של „אי-אפשר-לסבלו“ בא לו להאדם הבינוני לידי הכרה גמורה זה רק בימינו; אפשר שהללו עצמם אינם אלא יחסי-הכרה החדשים. הקדמונים ידעו רק את האדם הטוב ואת האדם הרע, את העדין ואת הגס. אנשים מהסוג דגן לרוב

אין על מה להזכרם, אבל יש צורך עצום להשליכם. וכמה שישבח וילהלם אוסטנלד בלהטיו את זו השפעת-החריפות היוצאת מאת הציביליזציה הטכנית וכמה שיקבע למופת את המהירות הדרושה לשופר ולפילוט, סוף-סוף ימצאו אנשים שירגישו לגבי כמה מהללו, כי אמנם יתרונות יש להם הרבה, אבל מעלות אין בהם — שמיץ של טעם לפגם מהקוסם-המהיר ומהערום. כשם שגם ימצאו אנשים, שבהפכה אל שלחן אחד, יבכרו, באין ברירה, את ההינאי המזוהם על פני המנוהיץ יפה שבסוגי... אין ברצוני להעליב באומנויות שלמות, המכריע שבדבר הוא החסרון של טרדיציה פנימית, התלישות המוחלטה, באפס נעימה רועדת מנשמת אתמול ומחר. זה חוסר-הצליל של טון טהור בהלפ, במובנו המדעיי-המדויק, של הטון שאין בנות-טון עליונות ותחתונות מזדונות לו. אין לך דבר נתעב בעולם כאדם בלי אימפונדרביליות.

(עוד יבואו שני פרקים).

ד. שמעונוביץ

* *
*

בְּלִילוֹת יִבְעֵרוּ מְדוּרוֹת שִׁשׁוֹן
עַל פְּנֵי עֲרֵבוֹת.
עַל פְּנֵי מְרַמְקִים בְּחֵילִים-מְלִילִים
גַּא וְחֶסֶן
וְקָר יִשׁוּר גְּאֵלִים
מְרַבּוֹת לְקָבוֹת.
בְּלִילוֹת יִבְעֵרוּ מְדוּרוֹת שִׁשׁוֹן
עַל פְּנֵי עֲרֵבוֹת.

גְרוֹטְסְקוֹת*

הַאִשָּׁה תְּסַרְת הָרֵאשׁ.

(1)

על מעקה-ההוטל „אספֿלנדה“ בבֿירֿיץ.
אורבן, רידיגר ומרטין, שלשתם צעירים לבושים כהונן, מביטים החוצה, אל הים.
מרטין מעורר לקום ומוציא את תיק־המכתבים. רוצה הוא לשלם.
רידיגר נוקש בכף על כוס־התה שאצלו.
אורבן מתבונן בלי שום כונה בתנועות ידיו של מרטין.
והנה נופלת מתיקו של זה פוטגנרפיה של גוף ערום.
מרטין שוחה, אורבן שוחה. רידיגר מסלסל בשפמו.
מרטין הרים את התמונה והוא תוחבה באהת־המהלקות שבתיקו. ראשו אדום כאש.
„מה היה זה?“ שואל אורבן.
„אה, לא כלום!“ משיב לו מרטין.
ואולם המבט האחד, שהעיק מרטין על התמונה, גלה הרבה.
אורבן מבקש מאת מרטין הנבוך, שיראה לו את הפוטגנרפיה. מרטין מוציא את
הפוטגנרפיה ומושיטה לאורבן. באגודל הוא מכסה את ראש האשה.
רידיגר מעיק עין מן הצד על התמונה ואחר הוא מצהצח את משקפיו במתינות.
בתמונה גוף אשה, ערומה גלה. היא שוכבת אפרקדן על אוטומנה ורגליה מופשלות
כל־פֿי־מעלה כשהן מהודקות שתי־וערב.
אורבן מכיר תיכף את אשתו.

(*) כעין אילוסטרציה למאמרי בהוברת „א׳ הנני מביא כאן בתרגום את הדברים האלה של המשורר הגרמני צ. ד.״

מרטין מסיר את האגודל.
 לאישה אין ראש. במקום הראש — בהרת ריקה.
 מי זאת? שואל אורבן צרודות.
 „אשתך!“ עונה מרטין.
 „ומי צלם תמונה זו?“
 „האדון בעלה!“
 „לא מניה ולא מקצתיה.“
 „אשתך אמרה זאת.“
 „שקר הדבר. אני לא ידעתי כלום מפוטוגרפיה זו.“
 „אני צלמתי את התמונה!“ מתערב רידיגר בשיחה מרכיב את משקפיו ומסתכל
 בשני האדונים.

„דבר זה מצוין!“ סה אורבן.
 „לדידי לא“, אומר מרטין, „רידיגר נבל הנך.“
 „אמנם כן“ עונה רידיגר.
 ישניהם קמים והולכים להם.
 אורבן משלם ונגרר בעקבות השניים.

(2)

בהולות.
 רידיגר ומרטין יורים זה בזה.
 מרטין קולט כדור בראשו ומת תוך כדי הנע.
 רידיגר מוציא אצל ההרוג את הפוטוגרפיה מתוך התיק והולך לדרכו.

(3)

בהולות.
 „המצא נא לי לפחות העתקה מתמונה זו!“ אומר אורבן לרידיגר. הוא רין אחריו.
 „בחפין לבי נענה לו רידיגר, ומוסר לו את הפוטוגרפיה שהוציא מתיק
 של מרטין.“

„תודה!“ אומר אורבן.
 „אין דבר!“ אומר רידיגר.
 אורבן מימין, רידיגר משמאל.

(4)

בהולות.
 בערב מוצאים את אורבן באותו מקום, יששם נפל מרטין הלל.

הכדור חדר דרך החזה השמאלי—באמצעותה של הפוטוגרפיה שבכיס־החזה השמאלי.

(5)

ידינר את אלמנת אורבן בכל זאת לא נשא.

(6)

ואולם אלמנת אורבן, האשה חסרת הראש, נשאה בכל זאת.

נשואים.

איש ואשתו שרוים בבטלה על הספה. הבעל נים ולא נים. האשה נאהה בקטעי־
חלומות.

זכוב מזמזם.

פעמוני מסנר רחוק מצלצלים.

— — הבעל גונה, מתמתה, שואל: הפעמונים הם אלה?

האשה מקשיבה: הלא אין אלה פעמונים. — זהו זכוב.

ששות. הרי אין זה זכוב. — פעמונים הם.

זהו זכוב.

פעמונים הם.

שניהם מקשיבים.

הבעל: מובן מעצמה שפעמונים הם. — על מה זה יצלצל?

האשה: הלא אוכל להבהין בין פעמונים ובין זכוב! אני פעמונים לא אשמע.

זהו זכוב.

פעמונים הם.

אם אני אומרת לך, זהו זכוב.

אלי אלי, פעמונים הם. הלא אין זה זכוב!

זכוב הוא זה!

פעמונים הם!

נא, תיה באמונתך.

שפשות שכזאת! הרי לא נשתגעתי. וראי שפעמונים הם אלה. ברור לנמרי.

זכוב הנהו.

בשעה שאני שומע כל פעמון לחדו.

מה שאצלך אפשר. — אני רק זכוב אשמע. — כי על מה זה יצלצלו

עכשו הפעמונים?!

הלא זהו שאני רוצה לדעת.

היה נא בטוח, זהו זכוב.

שניהם מקשיבים.

הפעמונים הדלו לזמזם.

גם הזכוב אינו מצלצל עוד.

הבעל מהרהר: נורא. זה דרכה מאז. בכל הזדמנות. פשוט אין תחבולה. להתפקע. — זכוב! מגוחך. — אבל שום איש לא יזיגה מזה. היא תחזיק בזכובה זהו זכוב. ואפילו צלצלו הפעמונים כאן בהדר לפני הטמה. — אין זה אלא זכוב עקשות. מדמה היא דבר בנפשה, לא תרפה הימנו. מובן מעצמו. שפעמונים היו אלה. — להתעקש ולהוכיח לי, כי זכוב היה זה. הוא ישן.

האשה מהרהרת: אלמלא בעלי היה זה במקרה, סמרתיו לו על פניו. בהמה. תמיד להיות צודק. תמיד להיות צודק. מוכרה הוא. — אני שומעת בריוק את הזכוב מזמזם. לא, דוקא פעמונים הם. אמר מה שאמר: הוא בפעמוניו. — עכשו בזו השעה פעמונים! — בהמה שכזאת — אבל אלו הם מעשים בכל יום — הגמל. היא ישנה.

היא הולמת זכוב, שמתפעם ברומו של מגדל המסגר.

הבעל הולם פעמונים, שרוחשים על גבי פניו.

חרש-חרש מתחיל שוב הזכוב לזמזם.

נשמע כצלצול-פעמונים רחוק.

יד ועין.

(מאורע-מסע.)

הנפשות:

הגברת הגעימה

האדון הקבד.

המקום:

תא במחלקה השניה של מסלת הברזל.

האדון: "המותר לפתוח את החלון?"

הגברת: "כן."

האדון: "האפריע את הגברת, אם אעשן פפירוסה?"

הגברת: „לא.“

האדון: „המחמד לשאול, לדיוכן הנסיעה?“

הגברת: „כן, לדנציני.“

האדון: „הודמנות נפלאה! דוקא לדנציני נוסע גם אנכי!“

האדון: „האם לא נעים הדבר לגברת, מה יהיא אנוכה לנכוע בתא אהר עמי?“

הגברת: „לא.“

האדון: „התאהב גברתי לנסוע במסלת הברזל?“

הגברת: „לא.“

שיחה אינה מתלקחת. בתא קר עד לקפאון. הגברת רכוסה ומרוכסת. האדון

מנסה בחזקה:

„הביטי, גברתי, הוא אומר, „עין של זכוכית לי!“ והריהו שולף את עינו השמאלית.

הגברת מתעוררת: „אה!?! — וכי אמתית היא?“

„ודאי — עין מזויפת אמתית הנה.“

„אלי, כמה נחמד!“

„הלא?“

„וב לי העין אין אדוני רואה ולא כלום?“

„לא, אף כל־שהוא.“

„ובעין?“

„איני רואה נס־כן!“

„נא, וכי אין העין שקופה?“

„אמנם — אבל במה אשקף?“

„האם אבדה לך העין?“

„כן — עלמה אחת נקרקת לי בסיכת כובעה.“

„נבלה!“

„התנקמתי בה כראוי לה.“

„כיצד?“

„לקחתי לי את העלמה לאשה.“

הגברת נרתעת ומתרכסת שוב. חצי הנו של האדון ניטל הימנו. נשוי הוא!

האדון תוחב את עינו במקומה.

הגברת — לאחר הפסקה ממושכה — : „הרי טבעת־קדושין אין לו כלל?“

„לא, מדוע? הרי איני נשוי כלל.“

„הרי אמר . . .“

„הלצה.“

„אבל העין המזויפת זו אמתית לפחות, הלא?״

„אמתית לנמרי גברתי.“

„האוכל לראותה?״

„בהפיץ לבי.“

האדון מושיט לנברת את העין המזויפת האמתית. הנברת נוטלת אותה בידה השמאלית.

היא נועצת עינה בעין ואומרת: „מחוקה עד להטעאה. יפה מזו יד-שמאלי.“

„מה לה ליד זו?״

„מלאכותית היא. של שיש.“

„מוזהר. עין מזויפת ביד מזויפת!״

„לדידי הדבר מוזר פחות מאשר לו היתה עין אמתית ביד אמתית.“

„איך? הדיה זה מוזר יותר?״

„לא רק מוזר היה זה. אלא בלתי אפשרי.“

„אין זה בלתי אפשרי, — עיני איננה של זכוכית. — העין היא עיני

האמתית ממש.“

הנברת משמיטה נבהלה את העין מידה.

העין מביטה אל הנברת בצער.

הנברת נרגשת ומושיטה את שמאלה אל העין — — — הוד מתמלאת היים,

דם נוזל בה, דופק מתחיל הולם.

האדון רואה את הצבעות-השיש של הנברת זעות: „ידה, נברתי, נראית, שהיה היא!“

הנברת כופפת את האצבעות — נדהמה בעצמה על התמורה.

היא מלטפת בימינה את העין שבשמאלה, והעין נרדמת.

האדון לוקח אותה וחוזר ותוחבה לתוך נקרתה.

הנברת אינה יכולה להתאפק והיא נושקת לעין.

האדון נושק לנברת את ידה השמאלית.

העין נפקחת ומביטה בתודה.

שמאלה של הנברת מלטפת את לחיו של האדון.

„הנציג — —!“

הַעֲרוֹת

בעניני השעה והספרות.

מסירת-נפש.

מספר יהודים לבושי-תכריכים הדרו אל תוך בית הכנסת הבוער בשעת הפרעות האחרונות בלבוב בכדי להציל את ספרי התורה. והיהודים האלה מתו מות קדושים. — עד הנה אינם ידועים אפילו שמותיהם.

מאין לקחו הגבורים האלה עוז כזה? אהבתם העמוקה לקדשי האומה בערה בלבם כאש תמיד וזו זרזתם למעשם שעשו. לא מרוב התבוננות בדבר ולא אחרי אשר נמלכו בלבם מסרו את נפשם, וגם יש ידים לחשוב שלא למות היתה מגמתם, אלא פשוט להציל את מחמל-עינם ולבם היה ראש חֲסֵצֵם.

ואהבת את ד' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך. והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. והאנשים האלה אהבו את ד' אלהיהם בכל לבם ובכל נפשם ובכל מאודם. "בכל נפשך" — אפילו הוא נוטל את

נפשך. והם באהבתם את אלהי ישראל ואת תורתו השליכו את נפשם מגדר כשדרשה השעה להציל את התורה, ומבלי דעת היו נכונים לנטילת נפשם. גבורים היו — ולא לשפוך דם חבריהם היתה מגמתם, כי לא מדרך היהודי לשפוך דם חברו. לכל היותר יכול הנא לשפוך את דמו הוא לקדש את שם שמים ברבים ולא כמו שעושים גבורי העמים האחרים השופכים את דמי שונאיהם *ad maiorem dei gloriam*. — והנה אומרים לנו: היהדות העתיקה עבר זמנה... —

וגם דבר זה נודע לנו: בזמן הפרעות האחרונות נמצאו צעירים בתוכנו שהגינינו בנופם על חיי הנשים העבריות וכבודו בהתנפל עליהן ההמון הפולני; וגם הצעירים האלה מתו מות קדושים, ומאין בא להם, לצעירים, העוז הזה? הרעיון הלאומי - הציוני נגע עד נפשם ממש. הם לא הסתפקו בוכחים ע"ד הלאומיות, אלא זו הדרה עמוק עמוק אל תוך תוכן

היא שבראה לעמנו גבורים באמת, גבורים
היודעים להיות חיים מלאי צער והסתפקות
במועט דמועט, היודעים להיות ככה לא
יום ולא יומים, אלא במשך שנים
שלמות, ולא הודות לכה היצוני
המכריחם לידי כך — כמו גבורי
המלחמה הנוכחית — אלא בהשמעם
לקולם הפנימי הדוחפם לבנות יסוד להי
לאום בריאים ושלמים.

והנה אומרים לנו: היהודים מוגי-לב
המה...

עמי, למודי-היסורים, עמי הקדוש,
עוד לא אבדה תקותנו, אם יש בכחך
להוציא מקרבך זקנים וצעירים, היודעים
למות על קדוש שמך וקנייך ובפרט
להיות חיי צער תכופים, מפני שהתקוה
לעתיד מזהיר שלא יבייש את העבר
הגדול יוקדת בלבם כאש-תמיד.

עם לועזי.

העם המשיכי שלח לגיונותיו ששפכו
את דמם כמים, למען ברא לו ממשלה
העומדת ברשות עצמה, הלגיונות האלה
נלחמו אך ורק על צד האנטאנט;
ולא שמו כלל אל לבם, שבנפלאם בידי
אויביהם מרה תהיה אחריתם. המשיכים
לא חנפו לממשלות המרכזיות, אלא
נתראו כשונאים גמורים אפילו בזמן
שהצלה האירה להן את פניה.
והעם הפולני העמיד לגיונות גם
ברוסיא וגם באוסטריא, נראו כאוהבים
בזמן ההגנה ותיכף בראותם שתבוסת
הממשלות המרכזיות היתה שלמה, הראו

של נשמותיהן, לבם עבר על כל גדותיו
אהבה עזה, אהבה חמה לעמנו, וכשהגיעה
השעה להציל כבוד איזה חלק מעמנו,
מסרו את נפשם עליו. — וראה זה פלא:
הפעם הראה העולם לדעת, כי למד
העברי בשעת הפרעות להגן על נפשו
ולא רק להטמן במהלכות... הבא להרנד
השכם להרגו. הזרם הלאומי, בן היהדות
הישנה, נפח רוח חיים בתורה המתה,
הנראית כמתה.

והנה אומרים לנו: הציוניות הרי
היא שיבה אל הגיטו... —

הזקנים והצעירים האלה מסרו את
נפשם בשעת הירום, בזמן שהלב שופך
את ממשלתו על האדם והשכל הקר
מסתלק לגמרי, שניהם הקריבו את עצמם
על עניינים העומדים ברומו של עולם.
והנה גם בארץ עתידותינו מתו
צעירים: פועלים ושומרים, הם מתו לא
בשעת מלחמות, אלא בזמן שהשנים
כתקונן, לא ההתפעלות הביאתם לידי
מסירות נפשם, לא ההתלהבות בת רגע
גרמה למעשיהם, ולא על דברים רמים
יצאו להלחם, היינו לא על עניינים
רוחניים ולא למען הציל המוני עם, אלא
פשוט למען הציל בהמת אבר או סוסיו
או במלחמתם על ערבי נגב שהתחל לגול
פירות מפרדס עברי וכדומה—ומנין להם
לצעירים האלה העוז הנדרש? הרגש
הטמיר והנפלא הנקרא חבת המולדת
הוא מקור מעשיהם, האדמה העברית
הרוויה דם בניה-בניה ודמעותיו היא
שמשכה בלבבות הפועלים התמכרות לכל
מה שנברא בארץ על ידי עברים, והיא

את כהם כי עו. והליונות האלה נלחמו רק למראית עין. —

המשיכים הוציאו מקרבם בזמן עלילת - הדם (הילונגר) אדם כפזריק שלא חת מפני כל ויצא להגן על הנאשם חנם, אם גם השפיל בזה לפי דעת בני עמו את כבודו ברבים.

העם הפולני המחליט שהפרעות נעשו על ידי חבר מרצחים, מחפש בכל זאת אחרי אמתלאות שונות למען הצדיק מה שנעשה על ידי אנשים כאלה. ואף קול - אדם אחד לא נשמע מצדם שימחה מחאה עזה, מחאה הבאה מקרב הלב כנגד מעשים מנוולים כאלה. וכשהשמיע אחד את דעתו כנגד (בילינסקי) מפניה צדדית עשה זאת, למען הלחם במפלגות - המתנגדות לו ולחבריו.

ואפילו הסוציאליסטים שבהם (דשינסקי) למדו במהרה, כדרך הדיפ- לופטים, המנוסים, לכסות על האמת ולברות עלילות ממש על עמים אחרים (כמו הגרמנים) שידם במעל הזה. —

ומה אפוא למד העם הזה במשך היותו נרדף על ידי אחרים?

ברוסיא למדו איך עושים פרעות ביהודים, ובוהו עלו על מוריהם: ידוע שברוסיא נעשו אלה ע"י ההמון שאותו שסתה הממשלה בנו, בעוד אשר האיני-טלינציה ושרדות-העם הרחבות סלקו את ידיהן מעסק-ביש ומביש זה. והעם הפולני בכלל, בכל שדרותיו, לקח חלק בשערוריות.

הצר והמהזיקים בו עשו את מעשיהם למען חזק את ממשלתם המתחילה רופפת בידיהם. והפולנים פרעו בנו בזמן שנתנה להם חירותם; נתנה, כי לא בחזק ידם נטלוה לעצמם.

בגרמניא למדו לבלי לתת לעם שני לחיות על פי רוחו ולכפות עליו הר כניגית את שפתם ואת תרבותם. וגם את מורם זה עברו במהרה. הגרמנים רדפו אמנם את הפולנים בתור לאום מיוחד, אבל הפולני בתור יחיד, במובן האיקונומי, חירות גמורה נתנה לו. וידוע, שהמצב החמרי של הפולנים הגרמנים היה הכי טוב שבין הפולנים של יתר הארצות. והעם הפולני לא רק שאינו נותן לנו את הזכות לחיות חיים לאומיים מיוחדים, אלא עורך בנו בראש וראשונה מלחמה איקונומית, למען לדלל את כחותינו החמריים ולהסיע את הבסיס הדק, שעליו עומד עמנו במדינתנו, מתחת רגלינו. כל כך קטנה אמונתו בכחותיו עד כי אפילו במומנט זה הוא כבר חושש לתחרות. —

את שפל-המדרגה המוסכית שעליה עומד העם הזה, נראה בעליל בזה, שרק כבר אחד מאחד ברגעו ההיסטורי הלאומי הגדול הזה את כל מפלגותיו: השנאה לעם ישראל, ובנוגע לכל יתר השאלות העומדות ברומו של עולמם הלאומי התפוררו לפירורים, לאטומים. —

היש איפוא לקנא בעם שכזה שהגיע לדי עמידה ברשות עצמו? אני לכשעצמי מובטח שלא לעולם חוסן. עם

בדבר: מוטב לו לעתיד עמנו כזה שלא
יבוא, מאשר יבוא.

דר. חיים טרסקובר.

ידיעות ספרותיות.

ב"הוצאת שטיבל" במוסקבה יצאו שלשה
ספרים חדשים: "רודין", מאת טורגניוב מתורגם ע"י
ל. חזן, "חגי מורט" ו"הקוזקים", מאת טולסטוי,
מתורגמים ע"י ד. שמעונוביץ.

כמרכזן יצא הספר השלישי (תמוז-אלול תרע"ה)
של "התקופה", שבו נמצא מנפריד לבירון
בתרגומו של דוד פרישמן.

שאפילו ברגע שכזה אינו יכול להתרומם
מעל להבהמיות הנסה שבו, עם אשר
אפילו השדרות המתקדמות שלו עזבו
את תורתו למען אחז ברסן-הממשלה,
עם שרגש המוסר אינו מפעם בלבו אף
במשהו, לתהו נברא ועתידותיו—קנה
רצוין. עם שראה את גורל רודפיו ובכל
זאת הוא הולך בעקבותיהם—גורלו ראוי
שיהא כגורלם, ועתיד להיות כגורלם.

ואם ישאלני איש: החפצת שיהא
עמך נמצא במצב, בו נמצאים הפולנים
עכשיו, הייתי עונה לו מבלי להתבונן

משירי משה אבן עזרא

שעוד לא ראו אור.

לפני שנות המלחמה והמהפכה הייתי באוקספורד באנגליה מטעם הממשלה ההונגרית לחקור בכתבי ידי משוררים עברים אשר עוד לא ראו אור. — בשמחת לב ראיתי אז כי גנזי אוקספורד עוד מלאים אוצרות אוצרות של ספרותנו העתיקה ובתוכם גם שירי משוררינו הגדולים מוזמן התהיה בארץ ספרד.

אמנם בדאבון נפש זכרתי מה אומללים הם עמנו וספרותו יהוה אשר שירי משוררים אדירים כמשה אבן עזרא ושלמה אבן גבירול לא זכו עוד להאסף ולצאת לאור בקבוצה כזאת, ומה גם שירי המשוררים הרבים ממאה הטי"ז וי"ז אשר לא נתפרסמו עדיין אף מקצת מן המקצת!

כתבי ידי גדולינו הנמצאים באוקספורד באוצר ספרי ה"בודלינה" (Bodleiana) היו די והותר לאקדימיה שלמה של אומה אחרת, ואנחנו לא נדע את מה שלנו ואבני קדשנו תשתפכנה בהיק נכרית. —

מן השירים הרבים אשר העתקתי או באוקספורד להוציאם לאור, אציג עתה אחדים מאת המשורר משה אבן עזרא, הוא בעל הסליחות, מחבר ספר התרשיש ומשורר שירי אהבה נשגבים ועמוקים א). בשביל קוראי ה"גבולות", ארמה, בלתי נהוין לעשות הערות והגהות לשירים, ובפרט כי שירים כאלה המתחילים, בני עולם אשר עולם בלבם... או "הנה אני כקן לכל עופות...". צריכים רק רגשים ולא פרושים.

כ ו ר פ ש ט.

א) הוא היה אחי יצחק יהודה יוסף אבן-עזרא. שנות לידתו ומותו אינן ידועות. שדיל העלה שכשנת 1134 לסה"ג עוד בחיים היה. מתוך הליסת המכתבים-השירים שבינו ובין יהודה הלוי, הצעיר ממנו נודע המקרה הראשי שהשפיע על מהלך חייו. הוא אהב אהבה עזה בת אהר מאהיו — ואולם היא נישאה לאח אחר. יסורי האהבה עקרוהו מעיר מולדתו, נכנדה, וטלסלוהו בנודדים כל ימי חייו. יותר מאשר בשאר משוררי תקופת הזהב בולט אצלו הקו הלירי-הפרטי. הראביד ואלהריו מרבים בשבחה. גם התרועע עם אברהם אבן-עזרא הצעיר; אם היתה ביניהם קרבת-משפחה עדין לא הוכרה.

* *
*

בני עולם אשר עולם בלבם,
נתנו אל לחק ביום בראם,
והוא נחל אשר יגד, וישותו
ולא ירוה, ולו הים נשיאם —
כאלו נתנו מימיו למלח,
ולב צמא שתות אותם קראם,
עלי פיהם המוניקים וגיחון,
ואך לא ישברו לעד צמאם...

* *
*

צאה אל חצר מנת ותבט
ישניה ותהיה בוש ונגלם,
ראה גופים סמוכים באבנים,
והעפר יצועיהם וצלם,
וזאת היתה מנוחתם וחלקם
בעוד תבל ובתימו לעולם...

* *
*

הנה אני בקן לבל עופות,
עפו פני שחקי ואפרוהים
מה נעמו! יתקדדו עבי:
נד אוהבי חסד ופי אחים...

* *
*

אמת תאות אנוש מים עמקים.
והסעם מן ידי עיש תלויות.
והרוחות להסעם נושבות על
פני ים, לא עלי חסין אנויות.
ודורש מזמן להיות כהמר
בגד הסעו, כדורש מת להחיות.
ויממים קרוח אש, להוציא
טרסה מגרוני האריות.
ואיך יתאמרו אישים, והנה
המוני קברותיהם שקיות?
ואיכה יעשו פרי הגאון
ערבים מבלי מים בציות?
שקוט! כי כל ימי עולם חברים
במעשיהם, וחלילות אחיות...
והחיים והמות חלקים,
והעשר והחסר מניות...

* *
*

מהרו נא עלי מעוני אהובים,
פזרם הזמן ונותרו חרבים,
לעפרים היו מעונים, והנס
לכפירים מעון וגם לזאבים,
אשמעה אנקת צביה תיליל
מבלואי אדום ומאסר ערבים,
על אהובה תבכה ואלוף געורים,
גם תענה במאמרים ערבים:
סמכוני באשישות ידידות,
רפדוני במגדני האהבים!

* *
*

לִגְן אֶהֱבֶה זְמַן גִּדְרֵי אֶרְחִיבֵהוּ
לִבְלִי וּמִצְאֵי לִבִּי בּוֹ מְנוּחִי
וְסִגְרֵי פְעֻדוֹ דְלִתִּי תִנּוּאוֹתֵי
לִבְלִתִּי וְסִרְחֵי צִיּוֹ צִמְחֵי
עָלַי אֶף שׁוֹרְרֵי אֲדַפּוֹק דְלִתִּי
וּבִפְנֵי חוֹמְדֵי אֲבוֹא פִתְחֵי
וּמְנַעֲוִילֵי בִנְדֵי אֲמַר אֲשַׁבֵּר
וּבִשְׁפֹת שִׁיר אֲגַדֵּעַ בְּרִיחֵי
וְאִם קָמוּשׁ יִהְיֶה עוֹלָה אִפְתָּה
לִבִּי כִי עֲצִי בְשֵׁם פִּרְחֵי
וְאִם יִמַר עֲסִיסוֹ לִי אֲהַלֵּךְ
כְּמִתְרוֹנֵן בְּטוֹב יִיגִי רִקְחֵי
וְאִם מִגְחִלֵי גִפְרִית רְסִיסֵי
אֲכַנֶּה בְעֵדָם פִּתֵי קִרְחֵי
וְלִבִּי נִדְחָה בְּאֲהַבְתּוֹ בְּשִׁמּוֹת
לִבִּי אֲהִיָּה מְשִׁיב נִדְחֵי
וּכְמִים לֹאֵט אֲבוֹא בְּקִרְבּוֹ
וּבְשִׁמֵן בְּמִצְפּוֹנֵי נִתְחֵי
עֲדֵי חֲשֵׁךְ אֲהַלֵּךְ אֲזוֹ לְאוֹרוֹ
וְאִם הַקְדִּיר עָלַי רֹאשִׁי יִרְחֵי
וְאוֹחִיל לְאֲכוֹל מִגֵּן אֲהַבִּי
שְׁחִיסִים אִם יִצְאוּנִי סְפִיחֵי
וְשִׁירֵי יִהְיֶה צִירֵי לְדוֹדֵי
הֲבִי צִיר נְאֻמָּן: הַשִּׁיר לְשׁוֹלְחָיו? ...

• *
*

אֶהוּבִי בְגֵדוֹ בְּיָמַי מִכָּלִי חֲמָא
וְהִקְשַׁח עַל אֲנוּשׁ מִהֶם לְבָבוֹ
וּבְרָאוֹתַי בְּיָ עֲזוּבוֹנִי קְרוּבִי
אֲחִי בְּרַחֲמוֹ וְאָמְרוּ: אֵל עֲזוּבוֹ!

* *
•

בְּיָ אַחֲרֵי בְּיָ הָאֲנוּשׁ יִדְלֵל
וּמַעֲטַ מַעֲטַ יָמוֹת עַדֵּי יִבְלֵה
חֲזוֹנָהּ וּמַסַּע אַחֲרֵי מַסַּע
יִלְךְ אֵלַי שְׂחַת וְשֵׁם יִבְלֵה.

ברגסון וישופנהויר.

בתחלת ימי המלחמה הנוראה הדרה השנאה והמשטמה שבין הנלחמים גם לתוך כתלי בתי מדרש המדעים. מלומדים צרפתים היו משפילים את ערך המדע והספרות האשכנזים, ולעומתם הכריזו הפילוסופים האשכנזים על „השטחיות“ של הפילוסופיה הצרפתית. הוגידעות צרפתיים מפורסמים, בוטרו וברגסון, דרשו ברבים על הברברים מוס של האשכנזים והוסר־ערך עבודתם המדעית. באותו הזמן התפרסמה מחברת בשם „פליטור ברגסון“ מאת איזה פרופיסור אשכנזי בנקרה, שתכליתה „להציל“ את כבוד המדע האשכנזי. הצלה זו נעשית ע״י מה שהמחבר „מראה“ כי כל הרעיונות העמוקים של פילוסופית ברגסון. אינם אלא נגבה ספרותית. ברגסון נגב מספרי ישופנהויר, לא רק את התכן, אלא גם הצורה ואופן הבעת רעיונותיו. המחבר אינו יחיד בהישד של שטות זה, נמצאו עוד הרבה סופרים אשכנזים שמצאו לנכון „להגקס“ ממתנגדיהם ע״י השלכת שקצים ושטנה מכוערה. מובן, כי אין כאן, משני הצדדים, אלא קלקול השורה מפני השנאה.

אין לכהד, אמנם, כי המיטפיסיקה הוולונטריסטית של שופנהויר השפיעה הרבה על הזרמים ההדשים של הפילוסופיה. ביהוד על אותה ההתפלספות הגוסדת על בסיס ססיכולוגי, הרבה למדו המודרניים ממנו. אבל אין זה מספיק בכדי להרק את אחד מפילוסופיההה בפליטורה. שופינהויר היה הסופר הנפלא. וברגסון הוא אמן־הסגנון, ובשביל שהענין הנדון — פרובלימות מיטפיסיות — משותף לשניהם, לפיכך אפשר שימצא שווי דמיון בין המליצות של שני הפילוסופים, אבל שווי הרעיון אין כאן. המחברת שלפנינו מציאה מליצות אחדות מתוך המשך הענינים ומשנה את המלים מבלי שים לב אל התכן, כדי להוכיח עד כמה לא יצדק משפטו הקשה של בעל המחברת, עלינו להציא רעיונות אחרים מתוך מהלצות הסגנון הנפלא של ברגסון, ולדרוש מן המחבר שימצא כאלה בספרי שופינהויר. זוהי אמנם עבודה לא קלה בפילוסופית ברגסון שהרעיון והסגנון מקושרים בקשר אורגני, אבל ננסה בפרטים אחרים.

בתהלה עלינו לרמו על טעות יסודית אחת של המחבר בהבנת „הבקרת“ של קנט. שאמנם גם הפילוסוף שויפינהויר לא נקה ממנה. מיד בתהלת פרק א' כותב המחבר: „לדעת קנט אין האינטלקט משיג אלא את ייחוסים החיצוניים של הדברים. ואינו חודר לתוך פנימיותם“. הבנה זו במהות הפילוסופיה הקנטית כוללת בתוכה טעות יסודית גדולה שגרמה מצדה אי-הבנת החדוש והמקוריות של פילוסופית ברנסון. כל האומר כי לדעת קנט אין השכל יכול להשיג אלא את היחוסים החיצוניים אבל לא להדור אל תוך פנימיות הדברים מעיד על עצמו כי לא נתבררה לו המגמה היסודית של פילוסופית קנט. לדעת קנט, לא רק שאפשר לה לחקירה המדעית להדור לתוך „פנימיות“ המציאות, אלא כל המציאות האמתית אינה אלא זו שהיא נוצרת באמצעות העבודה השכלית של החקירה המדעית והמיתודה המדעית. נבולה של המציאות האמתית אינו מתרחב יותר מנבול העבודה המדעית. לא רק שאי אפשר לאמר, לפי רוח שיטת קנט, שאין השכל משיג אלא את „היחוסים“ של הדברים, אלא שגם „הדברים“ עצמם נוצרים באמצעות הסינתזה השכלית. „דבר“ אינו לפי רוח השיטה הקנטית, אלא סינתזה מוכרחת ובעלת ערך כולל (נאטווענדיג אונד אללגעמיינליטיג) של רבוי עזר הנתון בחושיות (כשפת קנט: בלינדע מאנניגפאלטיגקייט דער זינליכקייט). הדבר כשהוא לעצמו אינו אלא מושג נבולי, זאת אומרת, סגן שלילי שכאן לא הגיעה היצירה הסינתטית של השכל. קנט אומר כי ההתאוננות שאין אנו יכולים להדור לתוך פנימיותו של הטבע, היא משוללת טעם ויסודי הוא מוסיף: „לתוך פנימיותו של הטבע חודרים ההסתכלות ונתוה ההופעות“. שיטת קנט היא אינטלקטואליסמוס גמור, אם גם לא דוגמטי, ובנגוד לדעה זו מהליט ברנסון שאין האינטלקט משיג את מהותה הפנימית של המציאות שהיא בעיקרה זרס-חיים שאינו פוסק, מעין המתגבר, יצירה המתעמקת בלי הרף. לדעת ברנסון ולא לדעת קנט, אין השכל תופס אלא חלקים חיצוניים, יחוסים, ועושה אותם ל„דברים“ קבועים ומסוימים. הטנדנציה הראשית של הפילוסופיה הקנטית היא, לבסס את ההכרה של מדעי הטבע ולעשותה לאוביקטיבית, ולעומת זה משתדל ברנסון להראות על יחוסיותה וחיצוניותה. לפי ברנסון ההבנה המדעית האינטלקטואלית, והדברים הקבועים של העולם החיצוני, שניהם אינם אלא רסיסים קטנים של זרם החיים, שקפאו עי, הצרכים המעשיים. לא כאן המקום לבאר את היחס שבין ברנסון להוגי-דעות אחרים, כוונתנו, במה שיבא, רק לרמו על אהדים מרעיונותיו החדשים של ברנסון שבהם מקוריותו משתקפת למדי.

זה מאות בשנים מתוכחים חכמי המיטפיסיקה בדבר מהות הנפש ועצמיותה. הללו הרציונליסטים מבית מדרשם של דקרט לייבניץ וזקף אומרים: אי אפשר להיים נפשיים בלא „נפש“. כל אותו רבוי הגונים של היינו הפנימיים, אי אפשר לו בלא עצם נפשי המסתתר מהחת לכל אותן הצורות השונות והנרשא אותן, ולעומתם טוענים האמפיריסטים

מימות יום עד ארנסט מך: נתהנו את כל המינים השונים של החיים הנפשיים ולא מצאנו את "הנפש" אשר נגלתה לכם, אין אנהנו מוצאים "נושא" נסתר אלא, קבוצת של הרגשות" (ברקליס), או בשפת מך, "יסודות" (עלעמענטע) המסתדרים ומתרכבים באופנים שונים, אבל לא "עצם" או "אני" הנושא וסובל את כל ההרגשות השונות. בא ברנסון ומגלה כי שתי ההשקפות אינן נכונות, או יותר נכון, השאלה בעצמה היא שלא כענין ולפיכך אין התשובות כהלכה. האמפיריסימוס טועה טעות יסודית בהשכן למצא את המהות הפנימית שלנו, את "הנפש", ע"י הנתח. החיים הם פרוצס של יצירה שאינו מתחלק, זרם חיוני שלא ניתן להנתח ולהתחלק חלקים חלקים קבועים ונפרדים. בזמן שהננו ננשים אל היי הנפש באיחול הנתח, כבר אבדה לנו המקוריות העמוקה של החיים. האקט הפשוט והעמוק התפורר לחלקים, להרגשות ושאיפות וכו', או בלשון זמננו, לתקני תודעה (בעוואסשוויינס-אינהאלטע), ואלה, אף אם נחברם ונרכיבם אח"כ אלף פעמים, שוב לא נשיג את זרם החיים המקורי. היצירה הפנימית, לא נתנה להתגלות ע"י הנתח, הנתח מחלק את החיים הפנימיים חלקים חלקים, אחיז מוצאים שוב צורך ב"סינתזה" מדומה המרכיבה ומחברת; ברם, ע"י כל זה לא יתגלו לנו החיים כמו שהם באמת. את החיים אי אפשר להכניס לתוך מסגרת של הגדרות ומושגים, החיים הם פרוצס עמוק של יצירה שלא ניתן להגדרה. מתוך כך מתברר שגם הרציונליסטים המאמינים במציאות, "עצם נפשי" קבוע וקיים, לא השיגו את המהות הפנימית של החיים.

ובאמת אין הבדל גדול בין האמפיריסיסטים והרציונליסטים בענין זה: האמפיריסיסמוס מנתח ומחלק את החיים הפנימיים לחלקים קבועים ונפרדים זה מזה, לפנינים קשות ונפרדות, והרציונליסמוס טוען: פנינים מהולקות ונפרדות אי אפשר להן להתקיים יחד, לכן הוא הורו אותן על "הוט" קשה וקבוע, על איזה "אני" שכל תפקידו הוא לשאת את ההזיונות הנפשיים הנפרדים לבל יפזרו לכל רוח. באופן זה מדמה הרציונליסמוס למצוא את "הסינתזה" המאחדת את החלקים, אבל באמת מאחר שנתחנו את החיים וחלקנו אותם לחלקים קבועים ונפרדים, אבדה לנו המהות הפנימית, בין אם לא נוסף עליהם כלום אלא נניחם זה בצד זה כהשקפת האמפיריסיסמוס, בין אם נחרו אותם על איזה חוט קשה וקבוע. בשני האופנים יש כאן זיוף החיים ע"י הנתח: המהות של החיים אינה עלולה להתגלות אלא ע"י התעמקות אינטואיטיבית בתוך-תוכם, החיים הם אחדות של יצירה עמוקה ולא חלקים מנותחים הנמצאים זה בצד זה ומחוברים באופן מלאכותי. המהבר שלנו מוצא כי המליצה ע"ד המהרהר והפנינים מצויה גם בכתבי שופינהויר, ולפיכך — הרי כאן נגבה ספרותית, בעוד שבאמת מביע שופינהויר במליצה זו את דעתו הוא, וברנסון משתמש בה לתת לנו תמונה מזויף החיים של הרציונליסמוס. בשום אופן אין אנו מוצאים אף משהו מרעיונו של ברנסון בדברי שופינהויר.

פרופסור בִּנְקָה מֵתָצֵא הַתְּאֵמָה בֵּין בְּרַגְסוֹן וְשׁוֹפִינְהוּיִר בְּנוּעֵ לְהִשְׁקָמְתָם עַל מֵהוּת הַשְּׂכָל וְיַחְסוֹ לְהַחֲמוֹר. בְּרַם, גַּם זֶה נִעְשָׂה עַיִ הַבָּאָת מְלִיצוֹת וְקַטְעֵי־סַגְנוֹן אַחֲדִים. בְּלִי הַשְּׂתַדְלוֹת לְהַבִּין אֶת הָרַעִיוֹנוֹת הַמִּיּוֹחָדִים וְהַאֲנֹפִי הַמִּיּוֹחָד שֶׁל כָּל שִׁיטָה. כְּאֹפֶן כֵּזֶה וּודָאִי שֶׁאֲפִשֵׁר לְהַמְצִיא קֶצֶת דְּמִיּוֹן בְּסַגְנוֹן שְׁנֵי הַפִּילוֹסוֹפִים. אֲבָל מִה גְדוֹל הַהַבְדֵּל בְּרַעִיּוֹן וּבַתְּכֵן! נִקְוֶה־הִיִּצִיָּאָה שֶׁל הַתְּפַלְסְפוֹת שׁוֹפִנְהוּיִר הִיְתָה אוֹתָהּ הַהִנְהָה הַיְדוּעָה עוֹד מִתּוֹרָתוֹ שֶׁל בְּרַקְלִי, כִּי כָל הַנְתוֹן לָנוּ לְפָנֵי הוֹשִׁינּוּ, אֵינוֹ אֶלָּא סָכּוּם הַרְגִישוֹת סוֹבִיקְטִיבִיּוֹת, לֹא, הוֹמֵרִי וְלֹא עוֹלָם שֶׁל דְּבָרִים חִיצוֹנִיִּים. שׁוֹפִינְהוּיִר מוֹסִיף אֶת הָרַעִיּוֹן הַפּוֹדֶה, כִּי הַשְּׂכָל שֶׁלָּנוּ, עַיִ בְּקֶשֶׁת־הַסְּבוֹת הַנְּטוּעָה בּוֹ, עַיִ הַקְּטִיגוֹרִיָּה הָאֲפִרְוִירִית שֶׁל הַסְּבִתִּיּוֹת, הוּא מְכַנֵּס בְּמַהֲרָה נִפְלְאָה וּבְאֹפֶן בְּלִתִּי אֲמֻצְעִי וּבְלִתִּי מוֹרְגֵשׁ, מִתְּהַת לְהַהֲרַגִּישוֹת הַסוֹבִיקְטִיבִיּוֹת, אִיזָה, דְּבָרִי (עֲטוּוֹאֵס) חִיצוֹנִי בַּתּוֹר סֶבֶת הַהַחִישוֹת הַסוֹבִיקְטִיבִיּוֹת, וְשׁוֹב, עַיִ צוֹרוֹת הַחֻשִׁיּוֹת הַנְּטוּעוֹת בְּנוֹ: הַמְּקוֹם וְהַזְּמַן, נִעְשָׂה אוֹתוֹ הַדְּבָר לְחֹמֵרִי הַמְּמַלֵּא אֶת הַמְּקוֹם וְקִים בּוֹמֵן, זֹהוּ, כִּידוּעַ, גַּם דַּעַת הוֹקֵר הַטְּבַע הַלְּמַהוּלֵּין הַרוֹאֶה בְּמוֹשְׁגִים, הוֹמֵרִי וְכֵחַ, תּוֹצֵאת בְּקֶשֶׁת־הַסְּבָה לְהַרְגִישוֹת הַסוֹבִיקְטִיבִיּוֹת, תְּשׁוּבָה לְשֵׂאלָה: מִי וּמַה הֵן הַתְּמוֹנוֹת שֶׁלְּפָנֵינוּ? תְּשׁוּבָה הַבָּאָה בְּשִׁבְלֵנוּ בְּמַהֲרָה אֵינְסִינְקְטִיבִית, כְּאֹפֶן שֶׁהַשְּׂקָפָה הַתְּמִימָה חוֹשֶׁבֶת אוֹתָם לְדְבָרִים נְתוּנִים וּמְמַשִּׂים.

כְּאֹפֶן אַחֵר לְגַמְרִי מְדַבֵּר בְּרַגְסוֹן עַל עֲנִינִים אֱלוֹ, רֵאשִׁית, אֵין לְבְּרַגְסוֹן שׁוֹם אֲפִרְוִירִי. הָאֲפִרְוִירִי שֶׁל בְּרַגְסוֹן הוּא זֶרֶם הַחַיִּים הַשׁוֹטֵף, שְׁנִיחָם, הַשְּׂכָל וְהַחֲמוֹר, אֵינֶם אֶלָּא חֲלָקֵי חַיִּים קְטַנִּים וְחִיצוֹנִיִּים שֶׁנִּקְפְּאוּ בְּאֲמֻצְעוֹת הַצְּרִכִים הַמְּעֻשִׂים, זֶרֶם הַחַיִּים הִרְיָהוּ שׁוֹטֵף, מִתְּנַבֵּר וּמִתְּעַמֵּק בְּלִי הַרְף, וְאֵין בּוֹ שׁוֹם מְקוֹם לְעַמִּידָה וְקַפְאוֹן. בְּכָל חֲלָק דָּק מִן הַרְגַע אֵין לְמַצוֹא בְּאוֹתוֹ הַזֶּרֶם שׁוּוִי אֶל הַקּוֹדֵם לוֹ, בְּכָל פַּעַם מְקוֹרִיוֹתוֹ מִתְּעַמֵּק, אֲבָל הַצְּרִכִים הַמְּעֻשִׂים שֶׁלָּנוּ אֵינֶם מְסוֹנְלִים לְהַמְלֵא אֶלָּא בְּעוֹלָם הַכּוֹלָל בְּתוֹכּוֹ. דְּבָרִים קְבוּעִים וְחִיצוֹנִים דּוֹמִים זֶה לְזֶה, הַמְּסוֹנְלִים לְהַתְּכַנֵּס לְחוּץ מְסַגְרָת שֶׁל חוֹקִים הַחֲזָרִים וְנִשְׁנִים. לְפִיכֵךְ מְכַרְהִים אוֹתָנוּ צְרִכֵי הַחַיִּים הַמְּעֻשִׂים לְתַפּוֹס רֵק מִשְׁהוֹ מִשְׁטַחִיּוֹת הַחַיִּים, כְּאֹפֶן שׁוֹרֵם הַחַיִּים נִעְשָׂה לְחֹמֵרִי הַסֵּר חַיִּים, אוֹתָם הַצְּרִכִים הַמְּעֻשִׂים הֵם גַּם הַבּוֹרָאִים אֶת הָאֵינְטֵלֶקְט, שְׂכָל עֵיקְרוֹ אֵינוֹ אֶלָּא הַכְּשָׁרוֹן לְהַזְנִיחַ אֶת הַפְּנִימִיּוֹת וְאֶת הָאִישִׁיּוֹת שֶׁל פְּעוּלוֹת הַחַיִּים, וְלְתַפּוֹס רֵק אֶת הַשְּׂמִחִי וְהַחִיצוֹנִי, הַמוֹשְׁגִים הַשְּׂכָלִיִּים אֵינֶם אֶלָּא סְכִימוֹת רִיקוֹת שֶׁהֵם נַחוּצִים אֲמֵנִם לְצְרִכֵי הַחַיִּים הַמְּעֻשִׂים, אֲבָל אֵין בָּהֶם כְּלוֹם מְפַנִּימִיּוֹת הַמְּצִיאוֹת וְעַמְקוֹתָהֶן. הַמוֹשֵׁג קוֹלֵט מִפְּלֵ פְּרוֹצְסֵי חַיִּינוּ אֶת הַשְּׂמִחִיּוֹת וְעוֹבֵר אֶת הַהַבְדְּלִים הָאִישִׁיִּים, אֶת הַמְּקוֹרִיוֹת הַפְּנִימִית, לְדַעַת בְּרַגְסוֹן אֵין הָאֵינְטֵלֶקְט סֶבֶת הַחֲמוֹר וְלֹא הַחֲמוֹר סֶבֶת הָאֵינְטֵלֶקְט אֶלָּא שְׁנֵיהֶם תּוֹצֵאת אֶת הַצְּרִכִים הַמְּעֻשִׂים. הַמוֹשְׁגִים הַקְּבוּעִים וְהַקִּימִים מִתְּאִימִים אֶל הַחֲמוֹר הַקְּפוּא וּבְעֵיקְרָם אֵינֶם אֶלָּא פּוֹנְקְצִיָּה שֶׁל הַצְּרִכִים הַמְּעֻשִׂים, וְלְפִיכֵךְ שְׁנֵיהֶם הֵם זִוְף־הַחַיִּים הָאֲמִתִּיִּים, שֶׁהוּא אֲמֵנִם מוֹעִיל לְתַכְלִית מְעֻשִׂית אֲבָל אֵינוֹ מְבִיעַ אֶת הַמֵּהוּת הַפְּנִימִית שֶׁל הַמְּצִיאוֹת שֶׁהוּא, כְּאִמּוֹה, רֵק יִצְרָה תְּדִירָה

ונצחית. כל זה מספיק, כמדומה, להוכיח, כי אין דמיון פנימי בין השקפת שופינהויר ובין השקפת ברגסון; אבל בזמן שאין קולטים אלא את המלים ואין הודרים לתוך עומק הרעיון הכל אפשר ואפילו השד חסר טעם של פלגיטורה.

מתוך אותה ההבנה העמוקה במהות החיים ואי אפשרותם של אלה להתבטא ע"י המושגים השכליים, מתחם ברגסון לפרובלימות המודרניות של המדע. מלה חדשה נשמעה בחצי השני של המאה שעברה, היא — ההתפתחות. דרווין במקצע הביולוגיה וספנסר במקצוע הסוציאולוגיה, השתדלו למצוא פתרונים לרוב ההידות הקשות של העולם והחיים ע"י רעיון ההתפתחות. בעלי השקפת העולם המטיריאליסטית שרבו באותה תקופה, השתדלו להפיץ בעם באלפי ספרים פופולריים השקפה מיכנית מיוסדת על רעיון ההתפתחות. בשם שני הרעיונות האלה נלחמו נגד ההשקפה הדתית ושלטון הכהונה, לפיכך לא מצאו כל זרות בהתאחרות מתמיהה כזו, ולא הרגישו את הסתירה הפנימית שבינם. מיכניקה והתפתחות! כל שנוי מיכני אינו אלא שנוי מקומי, שנוי ההרכבה, הקומבינציה והסדר של החלקים הקבועים והקיימים. במיכניקה אין מקום לחדוש ויצירה. ההתפתחות המיכנית אינה אלא שנוי סדר של הנמצא כבר ולא יצירה מקורית חדשה. במדה ידועה אפשר להשיב "התפתחות" זו אהרנית כשם שהיא צועדת קדימה. אבל ההתפתחות האמתית האורגנית הרי יש בה חדוש ויצירה היונית. ביציר האורגני אי אפשר להסב את הגלגל אהרנית מבלי להמיתו ולאבד את תכנו הפנימי. ההתפתחות במוכנה שניתן לה מאת ספנסר היא התפתחות מיכנית. המיתודה הזאת מנתחת את יצירת החיים השלמה העומדת לפנינו משוכללת כל צרכה, לחלקים ומצבים קבועים, ומבארת את היצירה ההיונית כאילו אין כאן אלא מעבר ממצב קבוע אחד למצב קבוע שני. אבל ריקונסטרוקציה מלאכותית כזו אינה מגלה לנו את מהות החיים וההתפתחות האמתית. ההתפתחות האמתית היא ההתפתחות של יצירה גדול פנימי פשוט שלא נתן להתחלק. ע"י חבור ואחד מלאכותי הבא אהרי הנתוח, אין אנו מעלים בדינו שוב אותה האחדות הקדומה המקורית הפשוטה ובלתי מתחלקת.

מתוך ההבנה המושעית במהות החיים הפנימיים וחלוקתם לחלקים קבועים ונפרדים, נובעים גם כל אותם המשפטים הקדומים של פסיכולוגית האסוציאציה. אהרי הנתוח וחלוקת האקט הפשוט אין אנו יכולים שוב למצוא את האחדות הקדומה ע"י "אסוציאציה" מיכנית וחבור מלאכותי. האסוציאציה המלאכותית אינה יכולה לתקן מה שקלקל הנתוח, ולכך אין פסיכולוגית האסוציאציה מסוגלת להבין את המהות הפנימית של החיים, מאחר שהיא מהלכת את הזרם ועמקו הפנימי לחלקים מוצקים ונפרדים שאהרי כן אי אפשר לאחד אותם בשום אסוציאציה שבעולם אלא באופן מלאכותי. גלוי הדבר כי יש בהשקפות אלו נקודות-ראות חדשה, אבל מהברנו מוצא כי גם שופינהויר דבר על האסוציאציה ולפיכך...

מקורית וחדשה היא השקפת ברנסון על התנועה. גם בשאלה זו אתה מוצא פרובלימות סבוכות מימי האיליאטי ויגון עד הספיקולציות של הפיזיקנים בימינו וזכותיהם ע"ד ההלטיות או יהוסיות של התנועה. ברם גם כאן לא באה המבוכה אלא מתוך זיוף האקט הפשוט והמאוחד ע"י הנתחה. כל אחד מרגיש כשהוא מניע את ידו, למשל, כי יש כאן הזיון פשוט ובלתי מתחלק, אבל כיון שנגשים להזיון זה באיזמל של השכל, באינסטרומנטים של ההגיון המעשי שלנו, נעשה הזיון פשוט זה למצבים מקומיים קבועים הבאים זה אחר זה בזמן ושוב אין כאן תנועה. כל הפרובלימות הללו וכיצא בהם, מקורם, לפ"ד ברנסון באותה ההשתדלות האי אפשרית והאי נכונה להבין ע"י האינטלקט את המהות הפנימית של החיים, בעוד שכל תעודתו אינה אלא להועיל לצרכים המעשיים אבל לא להדור לתוך עמקם הפנימי של החיים.

רעיונות דומים לרעיונותיו של ברנסון הגנו מוצאים בספרי הפילוסוף הבולי קרל יואל. בספריו הוא מאחד עמקות בלתי רגילה, פנטסיה מיטפיסית עם סגנון נהדר ויפה. אפשר שיש כאן יותר ממקרה, שישני יוצרי השקפת העולם האורגנית

יהודים הם.

קיקה.

מסתורין.

לפנינה לנדוי - מתנה.

זה היום מלאו לה שש עשרה שנה וחוט של צער כבר מרתת על פניה החורים והערניים. לבה רזה עסיס-הצמיחה, ובעיניה האפורות זהרורי דמעה כמוסה. בעוד ימים מועטים היא יוצאת כבר לרשות עצמה, יהודה לנפשה ולגורלה. כל יצורי נשמתה חשים עתידות; גופה הסולד דרוך מתוך גענועים ודכדוך קבל חלל החיים הפעור לפניה, וכאלו נפין צנוע מתמלט, לכל ניד קפדני, מתוך פרקי אבריה, כעין נפין הענפים בשעה שהם מתפקעים משפע עסיסם. פעמים שהיא עומדת כמהה וצמאה, כאילו רך לשירה ראשונה של כנף-רננים בענפיה, ופעמים פניה מתרנשים, אוניה קשובות וקולטות כל הברה קלה, עיניה תוהות ותרות על כל פנים: אולי יגב לה דבר, אולי יגלה לה מה. —

ברוך אתה לי בצל קורת צער העלומים!

היא נכנסה אלי השאית, כאדם הבא בצנעה אל מגלה-הסמירין לנחש, ועמדה מהוירה ועצובה, קצת בטלה והרדה בפני תעלומת השתיקה העמומה השרויה סביבי. נתנה את עיניה בי, עיני אמן, בתהנוני-יאוש לגלוי, אפשר; שפתיה נעות, מספרות דבריה. אצבעותיה הענוגות ממשמשות בלי הרף, דומה כאלו היא פורשת כפיה בחשאי ומפללת בקול כבוש על נפשה:

— מה הן שש עשרה שנה, מה הן ומה פתרונו?

נשתתקה ועמדה תוהה על שתיקתי חרדה לדברי. השאלה קפאה בהלל ביני, ובינה כתיקו. כנף השתיקה נפנפה בנחומים על ראשה. היא הורידה את ריסי עיניה דומה עליה, כאלו הכל פה ידוע וגלוי לפני, גם הכתלים האשומים גם הרהיטים הדוממים בהדר שרויים מיושבים, כמכירים בכבשונו של עולם.

— ואיך מתיראה להביט בפני החיים?

נענעה בראשה בשלילה; פניה הילדותיים נצטמצמו, הזקינו קצת ובעיניה זהרורידמעות

היא הביטה נכחי כההופנמה, לותה בעיניה את ידי המושטה, ישהפשילה לאט
לאט אל הצד, את הוילוח מעל פני החלון. — —

— צפי! —

על פני האפק הירועורפל צפה ויצאה מתוך הבלימה בירת-פלאים עתיקה:
מוקפת היא אילנות זקופים וראשיהם דולקים ומלהבים כנרות שעוה, באור אבל, לנגה
שמש-ערבים. פרודוד ארוך, מפולש ונלמי-שיש תומכים בו בראשיהם החסינים, עובר
מן הקצה אל הקצה, שורה של הדרים לארכה, זה בצד זה, הדר הדר ופתחו פתח
פתח וכתבתו עליו; בכל אחד מהם שוכבת בעריסתה תינוקת בת שנה.

חדר בת מלכים.

טרקלין מרווח שכולו תכלת שמים ואור שבעתים שופע לתוכו. תחת אפריון
הכלת בעריסת זהב רפודה מצעי משי שוקטת בת המלכה, זיו כתר מלכות למראשותיה
ושרביט זהב למרגלותיה. אומנים ואומנות נכנסים ויוצאים זהירים בפרוך קל, נוחים
לכל נשימה ושימה אל העריסה והברה של רוממות וקלום עוברת מפה לפה:

— היא ישנה! —

— היא ישנה, היא ישנה! —

חדר בת רחנים.

אצילות של יהירים ושלו עולם שרויה באולם המרווח; רהיטים עתיקים מסבלי
דורות שותקים בתוכו, תמונות עתיקות של מושלי ארץ רוויידם ושלטן תלויות על
גבי זכתלים, כעין קיש-קיש חשאי של שלשלת יוחסין ארוכה של מרומי עם הארץ
בני-הזרין מרתת באויר. אחת לשעתים נכנסת בנחת אם יהירה, פניה חורים כשיש,
ושתי אומנות זוקפות את קומתן ומקדמות את פניה בקידה שותקת. היא מתקרבת
מרכינה את ראשה הגא על גבי עריסת השן ונונעת בשפתים קרות במצח בתה. —
שלוה ושקט מנת חלקך!

חדר בת עשירים.

הדר מבהיק; ברק חצוף חרוח לכל. אישה מפונקת והנית קשוטה ענילי שהם
טבעות זהב פורצת תכופות אל החדר בצחוק צלול ומרדה אל העריסה, משקשקת
בשרשרת הזהב שעל צוארה לעיני הפעוטה וזו תופסת ואינה תופסת, פוישטת את
זרעותיה העגולות. — איימה באים קולות עליזים של פסנתר; האם חוטפת אותה
בידיה, יוצאת במחול ומרקידה את בתה בכפיה. —
— נגנו, נגנו לנו עליזות!

סב וסבה עומדים בפתח, מוחאים כף ומחייכים בנחת :
— הלוואי ותחוליי כל ימי הייך !

חדר בת בעל-בית.

חדר מסויד לבן, ריח תאבוננו של שומן עולה מן המנ
בחלל הבית. אשה מעוברת, נוטלת על כרסה הנפוחה את פע
מפתחות התחוב באזור שמלתה ופותחת ונועלת, נועלת ופותחת
נופה, צועקת בהקפדה ושולחת את זרועותיה הנפוחות אל המפתחה
— יאריכו ימך, בתי! הלוואי ולא יחסרו לך מפתחות כני

חדר בת אכרים.

חדר נמוך ורחב; תקרה מפותמה; תנור כרסני משתרע בהרחבות
תלוי בהבלים סל של נצרים; סבה כמושה מנענעת בו את נכדתה וסו
חמים של זעה וריח אדמה קרבים את חלל הבית. הפעוטה ישנה ונו
חמימה ותפוחה, כבולבוס בחיק האדמה.
הסבה מחיכת הייך בלי שנים.
— או או! בת פסלמי! הסינה תהיי!

חדר בת בעל מלאכה.

חדר צר ומאופל, על רצפת החמר כל מיני פסלת ומטלטלין, בעריס
דעוה בוכה בכי חרישי, פוסקת ובוכה תינוקת; סמוק אל החלון, על יד
יושב הסנדלר ומנקש בפטישו, מנקש ומשדל את בתו, הציו מסיה וחציו מזמר לקול נק
— הסי בת טפוחי דמי! טר ל ל ל ל ל. אמא הלכה אל השוק, תבשייר
תבשל לך טרי ל ל, מרק זהב — טעם גן ערן! טר ל ל ל. הסי בת הרוחות! לב אין
ישר לה! טר ל ל ל... טר ל ל ל.

חדר בת שכיר יום.

בעריסת עין רעוה מפרפרת בריה עלובה מחותלת סהבות ופועה בקולי קולות.
תינוקת בת המש מנענעת את העריסה החורקת נוראות ובוכה כנגדה. אשה מפוחמת
עומדת ליד הכירה ומלבה בועף את העצים הלחים שאינם בוערים. היא קופצת פתאם
כהתול, מתנפלת על גבי העריסה והושפת במליקה אחת את דדה הצומק והחבת
לתוך פי התינוקת את פטמתה מתוך צב'טות ומהלומות, קללות ומארות על ראשה
ועל ראש אביה.

— דמי בת כלבים! ינקי, מציאת לשדי!

הדר בת עניה מחזירה על הפתחים.

מאורה אפלה. האם אשה סגופה ומחוססת יושבת על צבור פרורים ובוררת את הראויים שבהם; מציאה בנחת מלא הפנים פרוטות מוחלדות, שפתיה נעות והיא מונה וממלמלה: אחת שתיים, שלש... אזניה אטומות לבכי הפולה של הילדה המתגוללת במטה היחידה בין צבורי סהבות.
— ארבע, חמש, שש...

הדר ממזרת.

על הרצפה מתבוססת ווחלת בריה מזוהמה ונפוחת כרם, שרגליה עקומות כשתי קשתות, מלחכת עפר האדמה ומיללת כחתול ואחת להדש נכנסת אס-משרתת ובידה הבילה קמנה. מתוך הפנים המסואבים מציצים עליה בפחד שני אישונים שהורים. היא עומדת בפתח נואשה, מסתכלת בבתה ועיניה דומעות.
— אוי, אסוני! אוי מזלי המר!

הדר התום.

פתה שכתבתו נמהקה. עין בן-תמותה טרם הדרה לשם ואין איש יודע מהנעשה בתוכו. כעין המולה עמומה מתחתיות אדמה נשמעת פעמים ופוסקת.

הדר בת אקרובט.

בבית אין אם; הלכה אחרי זה. גבר שחום שעגיל כסף תלוי לו באזנו השמאלית עומד על בתו הפעוטה ומכשירה להי עתידה! מששק את רגליה, אחת לכאן ואחת לכאן, בקשיות לב נוראה ומפרך את אבריה הרופסים, מטלטלה באויר כהפין — וזו צורחת מר, מפרפרת בידיה ורגליה מתוך יסורים, גוועת וצורחת. —
— לא תמותי בלבה!

הדרי בנות ארהים-פריהים.

בזו אהר זו מאורות של פנים השודות: פורקי עול, המסנים זונות. בתוכן קוליה קולות של קטנות וקרבות, קללות וגרופים, יללת קטנים וגדולים בערבוביה. —

הדר אסופית.

הדר מרתף ריק מרווח ומאופל. ריח של עבוש ועזובה, נשמת טהב ויטבול מהלכת בתוכו. בהדר אין איש. עכברים מטילים בנחת. על האצטבא בצד הכתל הטחוב מפרפרת לבדה בעריבה בריה פעוטה, ראשה כבוש וצונח למטה ורגליה החשופות מופשלות למעלה ומפרכסות באויר. היא פועה בכל מאמצי כהה, גומעת דמעות.

אברהם שבררון

על השכניות.

(סוף)

כשנעמיד את השאלה, אם אפשר לדבר על יחס בין השקפת עולמה של היהדות ובין פרובלימת הטכניות, די לנו להזכיר עוד פעם בספור הגרוש מגן הערן לאהר שטעמו אדם וחזה מעין הדעת ובקללות הכרוכות בגרוש זה: „הרבה ארבה עצבונך“; „בעצבון תאכלנה כל ימי חיך“; גם בזמן מאוהר, בערך, אמר קהלת: „יוסף דעת יוסף מכאוב“ ובמדרש רבה (בראשית) אמר ר' לוי: „גוה היה לו (לאדם) אם היה עומד בקללתו הראשונה“ (לאכול עשב השדה כבהמה). גם אין אנו מוצאים בכתבי הקודש אף רמז קל לאפשרות, שישוּב בן־האדם להיות בן־העדן, כל אותם היעודים הנבואיים לאחרית הימים מכוונים רק להאפשר ההברתי וליחסים שבין אומה ואומה אבל אין בהם כלום מהתקוה להאפשר הפרטי־הנפשי שישוּב לו לאדם עם בטולה של הקללה „בועת אפיך תאכל להם“, והרי בזה, ש ה כ ר ה העבודה משום קללה יש בו היתה השקפת היהדות מתאימה להיונית־הרומית.* גם ההשגחה העליונה אינה מתכוונת לבטל את העבודה. —

* כל המקומות הנמצאים במדה מרובה בספרותנו העתיקה, המדברים בשבחה של העבודה וביתירותה אינם נוגעים אלא לחשיבותה ההברתית־הכללית, לערכה הכלכלי בתוך סדר העולם וההברה שאליו הגענו סוף־סוף אבל לא להצד הפרטי־הנפשי שבעבודה, כפי שהיא נשקפת כרוח הסתכלותו של האדם — ואנו הרי רק בצד זה אנו דנים כאן.

רק בימינו נמצא מי שלמד סגנוניה על העבודה והעלה כי לא קללה אלא ברכה היתה ביעוד „בועת אפיך וכו' — הסואה למחלת השעמום והסיון הידים. ברם מובן הדבר שעוד יש למתנגדו להשיב עליה, כי הזקא מה שנטוע הוא בלב האדם הרגש המכאיב הזה עד שזקוק הוא לעבודה בכדי להשתחרר הימנו — שבזה נופא מרובה כבר הקללה.

(1) לוקס י"ב, בתרגומו של הלישש.

(2) סוף קידושין

(3) כהרבה מההבטחות והתקוות האלה קשה, כידוע, להכריע למה הם מכוונים, אם לעולם הבא (לצדיקים

אשרי מיתתם) או לימות המשיח או לאחר תחית המתים. כן גם ידועה הפליגות בין הרמב"ם והרמב"ן בנידון זה אך אין זה מענייננו.

אמנם מן האבנגליון יוצא טון אחר: „התבוננו אל העורבים אשר לא יורעו ולא יקצרו ואין להם מגורה או גרן ואביכם שבשמים נוהן להם את לחמם“ (1) וגם בתלמוד אנו מוצאים: מעולם לא ראינו צבי קיין וארי סבל ושועל חנוני והקב"ה מפרנסם שלא בצער“ (2) בכלל התחילו התקוות למצב נְיָהֶדֶן להתרבות בעמנו בזמן מאוחר: (3) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, התמונה שלעתיד לבוא אשר „באקדמות“ או שירי-העם הידוע:

„אוף די ביימעלעך וויעלען וואקסען בילקעלעך מיט קוילעטשלעך

און אויף די בלעטעלעך טיטין“.

ורק כשהתחילו אחינו שבמערב במאה שעברה להיות נגזרים אחרי הליברליות נסחפו מורידרכם וסופריהם עם זרם-הרוח הטכניסטי, שהוא אהוז במדה ידועה בהשקפת עולמה של הליברליות, לבם אמר להם, כי יש לו לרוח זה איזה יחס פנימי ורבי-ערך אל שאלות האנטישמיות — שהרי לא היתה להם בעולמם שאלת היהודים אלא שאלת האנטישמיים בלבד — והם קוו, כי בעקבותיו של רוח הטכניקה יבואו אותם שנויי המצב ואותה ההתפתחות וההתקדמות, שמצדן החיצוני יביאו אתן את שוויהזכויות הגמור לעמנו ומצדן הפנימי — מפאת היותן עלולות לעקור מן השורש רגשות שנמסרו בירושה — יועילו גם לשרש את השנאה לישראל הכבושה מני אז בלב הגוים, וכשם שלא ידעו להבחין בין החרות האמתית, הנפשית, לזו החרות של ניה, המכנית, שנתנה להם כנדבה מן ההוי, כן גם העריצו את המרחב החיצוני של הטכניקה, זה הבלתי מוגבל לכאורה, בנגוד לצמצום אשר בניטו, זה שאת מועקתו עוד חשו בדמם, ראש מאוים היה, לעזור לו לכל גורם ישבכחו לטשטש את האיפי המיוחד, הלאומי, שלהם וגם — וזה העיקר — של „האחרים“ והנותן מתוך כך את האפשרות להתבוללות ולטמיעה מכנית, ואמנם היטיבו לראות ברוח הטכניקה גורם חשוב למהלך זה, הוא המביא את התקרבותם של בני האדם אל האי-לאומית אל הדיסא האפורה והמנועלה, שקראו לו דרך גרוטסקה בשם „אנושיות טהורה“ לזה המצב שאין בו לא התפרטות ולא יהודי-הגונים — לאותה המונוטוניה בלי קין, שהיתה משאת נפשם.

ואולם כדאי לעמוד על ההזיון, שגם התנועה שקמה בתור נגוד להשקפת-טמיעה זו היתה גם היא במשך פרק ידוע שקועה ראשה ורובה ברוח הטכניקה: הרציל, שלירתו והנוכו באטמוספירה ליברלית-מנצטרית היו, מצא יסוד-מוסד לתקוותיו ולאפני התנשמותן במהירות התפתחותה של הטכניקה ובנצחונותיה. מלא היה בטחון לאין-גבול — בטחון גורא, אם הורשה לומר כך — בכחותיה של זו ובאמונה כי יש ביכלתה להפך עולמות בין-לילה ולברא, כביכול, יש מאין, אם ארץ אין לו לעם ישראל, אם לשון אין לו, אם אין לו עוד כלום, שיוכל לשמש יסוד ורכוש-ראשון בשביל מדינה העומדת ברשות עצמה — הרי ישנה טכניקה בעולם, היא

תברא הכל, תסדר הכל, תאחד הכל — ואין לך דבר העומד בפניו. וכבר נמחקה כנראה המלה 'איראפשר' מלשונה של 'הטכניקה' כותב הוא ב.מדינת היהודים.

התעוררותו העצומה של הרצל לאחר שהכיר במהותה של 'שאלת היהודים, אינה — מצד ערכה המוסרי הנעלה, עמקה וגדל רגש האחריות שבה — אלא משל מיוחד של השקפותיו על האנושיות בכלל, על ההויה, הנוגעת בכל פרט ופרט ושאיין להמלט הימנה, המוטלת על המאושר כלפי הנדכא, על העשיר כלפי העני, כן גם לא נבדלה בכלום החשיבות שיחס לטכניקה בתור תנאי להגשמת השאיפות הציוניות מהערך שהוא היה נותן לטכניקה בשביל פתרונו של כל שאלות האנושיות בכלל. אבל לגמרי הפשי היה מאותו רגש-העצמי הגרנדיוזי-המהותי של המשוגע לטכניקה. הוא הכיר שתכליתה העליונה של הטכניקה אינה לעשות את החיים נוחים וקלים לכמה וכמה איסטנסים קטנים ונכונים, וכן גם לא היתה ההתקדמות הטכנית לנביוה הכלית לעצמה, מין תעודה קוסמית, כשם שחשב גם את שעשועי האמנות-לשם-אמנות לנבערים וזכה את קיומה של האמנות אך ורק לשם החיים, לשם הבנתם, תקונם, העלאתם. וגם על הטכניקה, במהותה האחרונה, לשמש למטרה אחת גבוהה: לבער את עני-הנדכאים ואת, אלה אותות-הקלון הנרועים ביותר של קולטורה, שבה משליכים משלהנות העשירים פרווי מגדנות לכלבים'. כי, מעולם לא היתה התבל עשירה כל כך ומעולם לא היו העניים מרובים כל כך כמו בימינו אנו. עוד בשנת 1891 כתב, בהיכל הבורבונים: 'אין לקוות שהפוליטיקנים יביאו את הותרון (לשאלה הסוציאלית), על ראשיהם הלהטים של הפטפטנים הקטנים ידלנו הממציאים ויתחרו זה בזה במעשים... יוציאו את הנדכאים והדלים לארצות מאושרות יותר'. 'למה כל אלה המכונות, אם אין הן מגדילות את אשרו של העם?'. ודברים אלו ממש אמר אחר כך ב.מדינת היהודים' בנוגע להשאיפות הציוניות: 'צורתה של השאלה הסוציאלית תלויה אך ורק בהתפתחותם של אמצעי הטכניקה. ועוד גם ערך זה היה לה לטכניקה בשביל מגמותיו ושאיפותיו של הרצל, שמלבד הפונקציה שבה בתור נדח ומסולל-דרך, זו התעודה הנעלה, הפועלת תמיד ובדרך אמצעי, ראה בה גם את הפונקציה הפועלת פה ושם לרגעים וכלי אמצעי, בתור הכנה וזאת אומרת, את עשרה העצום כעת בכלים דרכים שלא שערום אבותינו, בכדי להוציא אידיאות חלומות לפעולה באופן מהיר וביד רחבה.

ומשום כך מלאו הרוה הטכני כל-כך עד שכמעט כל עמוד מכתביו הציוניים יכולים להעיד על זה. כל עתידה של האומה שקוה אלי, נצטוו אצלו בצורת מכונה כבירה, כעסק גדול: אחדות האומה — אורגניזציה, הלהבת העם — פרופסנדה, מדינת היהודים — כעין הברה של מניות (אמנם על יסודות של התמכרות מוסרית, יושר והומניות ורגש סוציאלי עמוק, כפי שהיו המדות האלה נטועות בלב האיש הזה הגדול בגדולים). במכתבו לברון הירש מיום 5 ליוני 1895 הוא כותב: 'הוציאה לארץ

המבורכה תהיה במעשה כעין קבלנות להולכה שאין דוגמתה בעולם לגדל... שיטה כוללת של קבלנות מכל המינים הנתונים וסבוכים זה בזה כאופנים חרוקים. וכששהה בירושלים אמר בנאום הפנישה אל קיסר-גרמניה: יש איזו נצהיות ברעיון הזה (רעיון מדינת היהודים)... מאמינים אנהנו שהפעם יעלה בידנו (לפתור את שאלת היהודים). יען: שהאנושיות נתעשרה כל-כך באמצעי הקומוניקציה ובפרי-רוחה של הטכניקה... הקיטור והחשמל שנו את פני הארץ ונהוין להציא מזה גם מסקנות הומניות. עד כאן דבריו.

אבל להתחשב בזה, שרחה הטכניקה — המכוון לשוין הדברים וכנגד שנוים רבי-הצבעים — מטשמש את הקוים הלאומיים-העצמיים שבנפש; שהטכניקה בתור יסוד ואמצעי ראשי לקומוניקציה מסיעת בזה לאותה התערובת החיצונית ועלידי כך גם להתפוררות הנפשית של היחידים; שרוחה, רוח המדה הנורמלית והשוה בכל העמים ובכל המקומות, הותר התירה עמוקה תחת הצורות המיוחדות לעם ותחת שרשה הנפשי של אהדות-הלאום הפנימית, שהוא הוא היסוד והדבק העיקרי של חיי עם הרצה לשכון לבדד ולהתפתח מעצמותו שלו — לכל אלה החששים לא שם הרצל לב.

וכשם שבתרבה דברים אחרים היה מהונן בחסרון-הפרובלמיות הפורה-נורא, מה שיצר דוקא את אפשרות-השפעתו הכבירה, כך נשאר אף כאן, עיי ההפרזה בהשנתו הטכנית, רחוק מהספקות הללו. השנתו זו היא הנורמת, שבכלל משתמש היה בקלטורה וציביליזציה כמו במושגים נרדפים: בקולטורה גבוהה אני מבין את הנצי-הונות הנפלאים של הטכניקה, שבאמצעותם משעבדים אנו את הטבע למטרותינו כתב הוא. בתכניות החינוך בפרט הלא יסד את תקוות-עתידותיו לא על-הספציפי לא על הייעתיד של לאום, לא על הסכום של כחות הנפש הקדומים הפועלים והיסודות הרוחניים, שאלפי שגות עברנו מנחילות באופי-העם לעתידנו, ושרוח-הטכניקה עלול להתישם. אלא יסד את תקותו על חיי בני-אדם שנלחצים באופן קשה ומרובה צדדים, ושלפיכך הם מבקשים להם מקום מנוחה ועבודה במדינה מיוחדת, שלחם. החיים הפנימיים והחיצוניים של "אלטניילנד" ספונים הם אי-לאומיות. (כזה נראה שבטכניות מונה אחד משרשי-ההתנגדות הבלתי ברורים של אחר-העם להרצל). גם דבר זה הוא מתאים לרוח הטכניקה, לשאיפתה אל המדה הגדולה, מה שרעיון הקולוניזציה הקטנה מוכרה היה להשאר זר להרצל (כמובן היו גם סבות אחרות לדברא, המאה הנוכחית (XIX) נדמתה לי המיד כבית-הרושת גדול, אומר הוא מתוך-גרונו של דוד ליטוק.

גם שייכות זו לא קשה להבין: מי שמאמין, שהטכניקה עושה את העולם הזה לטוב שבעולמות, מוכרה מאחר שהטכניקה והציביליזציה, כפי הנראה, הולכות ומתקדמות בנצחונותיהן גם להאמין, בנצחון הטוב. אמנה זו היא היא באמת גבורתו

של הרצל, היא המסד המוצק של השקפת-עולמו ויהי עם זה גם של אידיאותיו הציוניות. הלא ידעים אנו איזו דרגות חלפה ההיסטוריה האנושית שלנו למן המצב הקדמון ועד הקולטורה. הכל הולך קדימה, דוקא. למרות הכל ולעולמי עולמים, והולך ומשגשג למעלה, למעלה, כותב הוא אל הברון הירש, ולהדיר מרקס, באלפנילנד, הוא נותן להתפלסף: זאת נחמתנו שכל מה שהיה לעולמים עודנו קים. גם העתיד להיות כבר ישנו, ואני מכיר אותו: זהו הטוב, וכך אני בא מאותן ההנחות עצמן לידי מסקנה א-ה-ר-ת מוזו של קהלת שאמר: הכל הבל, וששאל, מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש.

גם העובדא שבארץ-ישראל הוקם הטכניקום קודם לאוניברסיטא וכן גם כל אותם הטעמים הטענות שנישמעו בברלין בשעה שהחליטו את יסודו ואחר-יכן בשעת מלחמת השפות — מי לא יכיר, שכל זה יש לו שיכות אל הפרובלימה שלנו ושמקורה הישר או הבלתי-ישר, בהערצת הטכניקה הגהו?

V.

אם באתי לתת השקפה שלמה על היחס שבין ספרות-זמננו ובין הטכניקה — יקצר המצע מהשתרע. נסתפק איפא לציין בכלל, שסופרי הנטורליזות היו הראשונים בעצם שמצאו בעולם הטכניקה ארץ-פיוט חדשה, ביוחד זולה וארגו הולין, בספר הזמן. ואמנם התבלט עוד כאן היסוד הסוציאלי בעיקר: עמלו של הפועל המזיע על-יד המכונה היה חשוב ממכונה זו עצמה; אבל מיום שהתחילו הטכנאים בעצמם — כמו מקם איט ועוד — למשוך בשבט סופרי, מאז נעשתה המכונה המוטיב היסודי-אחד הראשונים בזה היה ג'ט ג'טסן, האמריקני ואחריו נרחק הכלני, וביחוד חדר תורם הטכניסטי הזה לספרות האשכנזית שלפני המלחמה, די להזכיר את ספרו של דינרד דהמל, עולם יפה ופרא, את הרומנים, המעופף, מאת ליאונרד אדלט "והערבה" של ארנסט ניס, זה האחרון הוא יהודי, ויהודים הם גם בני להקת הסופרים, המשוררים והפיליטוניסטים, הקושרים כתרים לשכנויות ומכריזים על גדלה בעולם: פליקס סלמן, ארסור הוליצי, נינצקי, ליסואר, לונברג, קטיל הופמן וכו' וכו'.

אבל הספר האופיי ביותר לרוח הזה הוא הרומן של ברנהרד קלרמן, המנהרה, שתכנו הוא הבדיה עיד בנין מנהרה בין אמריקה ואירופה. כדאי הוא ספר זה שנעמד עליו קצת, כשיצא לאור, כשנתים לפני המלחמה, היה הספר הזה, הסנדציה של הסיוון — עד שבמשך שתי שנים זכה להדפס במאה ועשר מהדורה בנות אלף אכסמסלרים, האמנות שבו אינה גדולה, לא במבנהו לא בעמקו הפסיכולוגי וגם לא בשפתו — ומה זה הצמיה לו את כנפיו שיתפשט במדה כוזב? הוה אומר: הרוח הטכניסטי הקיצוני.

מוצאים אנו בו אמרות כעין אלו: "התרבויות העתיקות פישטו את הרגל... אכן האינזיניר בונה המנהרה) יצר לבני האדם שיר של ברזל, שיר של זיקי השמל נהנים מרשרשים, והם הבינוהו: היה היה זה שיר זמנם והם שמעו אותו באותו השקט של שקשוק המסעות הסואנים ממעל לראשיהם. האיש הזה לא הבטיח להם חלקים בעולם הבא, גם לא התאמר בדברים שעברו לחלוטין או בדברים שבעתיד, שלא נתנו להבחן. האיש הזה היה הנוכחיות."

זהו האופיי: לא כלום, חלילה, מהושמים, לא כלום מהעבר וגם מהעתיד לא כלום, רק הנוכחיות!

ובמקום אחר יאמר: העבודה היא היא הדת של זמננו. וכאן שואל הבלתי-מאמין דוקא: אם כן, היכן היא תשומת הלב למהותה, שרשה ומטרתה של הדת? אם יכולה עבודה להיות דת, הרי אינה אלא דת שכזאת. ישנם מוצאה האוביקטיבי מכן האדם הגהו וגם היקפה האוביקטיבי אינו יוצא מהתזה לאדם — ודת כזאת הריהי עבודת אלילים ממש!

ולאחרונה, כשהוא מכנה את המנהרה בשם, המעשה האנושי הכי גדול בכל הזמנים הרי יראה לנו תואר זה רק כהרחבה פשוטה של הבטוי הידוע, שיצא מפי וילהלם השני, שהכריז בו על צפלין בשעתו כעל "האיש הכי גדול בשנות המאה והעשרים" — והמאה זה אך התחילה אז! ברם אין כל ספק, שעוד ניתן המקום לשאלה למה היתה דרושה גאונות יותר, אם להמציא את מכונת הקיטור הראשונה, הפשוטה, של נט, ואפילו — כשנרחיק עוד להביט לאחור — את אוסף-העיין הראשון בן הור החשוק, או להמציא מכונה מרכבת עכשו על יסוד כל זה שישנו כבר ולפי ההשוואה והקומבינציה האפשרית באלה היסודות שכבר הם נמצאים. ואילו-זאת עוד רבים יהיו שיחליטו בטח, שהמעשה האנושי הכי גדול בכל הזמנים נעשה זה כבר לפני זמן רב, רב; האתיקנים אולי יאמרו: באותו הרגע שחש בו לפנים אדם הראשון בפעם הראשונה מוסרי-כליות או רגש-חובה וקים רגש זה במעשה — אולי אז כשחקק מחוקקנו אחר מצות העשה ושלא תעשה, שבהרשים הן תלויות, את הלא תהמדי, צווי שרק בלב וכליות מקומו — ; ואסתתיקנים יאמרו: באותו הרגע, שעיי הבעת התרגשות עמוקה וגדולה הביא האדם בפעם הראשונה את האמנות לעולם; והנצרים בכוחם לסמן אפילו רגע ומקום ידוע שבו היה המעשה הכי גדול: בוקר אחד בגלגלתא — אבל מנהרה?!

יותר מהספר עצמו מצינות היו דעות הבקורת שנאמרו עליו: אף אחת מהן לא הללה את אמנות הספור שבו אלא כלן פה-אחד נאד נפוח היו מלא delirium technicum, תהלות ותשבחות לרוח הטכניות.

משל אחד: פליקס פלמן, הכותב; הספר הזה מקסים, ובעוד שלשה חדשים בודאי לא ימצא אף איש אחד (1) שלא קרא בו... מרעים בודעם מכונות ענקיות, ומרחביה

ואפקי עולם נגלים בו... השים אנו עצמנו פעם נדכאים ותוך כדי-דבור נלהבים טוב, מדוממים וכמו שכורים מאומין-הלב, משמחת-ההחלטה, מהבטחון ומהאושר שזכינו אליהם ושהגענו להשתתף בהיים הרוחניים של זמננו!... טפים חדש של סופר קם בנו וספרות חדשה התחילה. הספר הזה הוא מן הקצה אל הקצה חדיש כל-כך, כמעט כטלגרף בלי הוטים... מוקסמים, נרתעים ונדהמים, אנו משתוממים על הכה הידתי שנכבש כאן ואנו הושבים: כולי האי בצעו בני-האדם! עד כאן, וזה מספיק!

וראוי הדבר להסמך, שתקופתנו המתנפחת ומתמרת בזה, שהתגברה על כל דוגמטיות ובטלה אותה, והמתגדרת גם בזה שהיא מתצאה ביהם לכל דבר תכלית בפני עצמה שתקופה זו איזה נמנעת בכל זאת להעריץ בלי כל הרהור-פקפוק את אלילו של ביקון השלטון על הטבע, ומקריבה לו קרבנות, הרעיון הזה כשמבינים אותו בתור מטרה בשביל גובה האנושיות ובתור חובה ותעודה בקוסמוס, הריהו רק התזרת העטרה לאותה השקפת העולם הקטנטנה האנטרופוצנטרית והאנוצנטרית, שנעשתה לצחוק דוקא ע"י הרוח החדיש המושפע מהכמת הטבע מימי קופרניקוס ועד ימינו. ובכן נמצאים אנו כאן בעולם הזה, בכדי לשלוט על הטבע? — למה הם חיי האדם עלי אדמות? על זה אפשרית רק תשובה של הדת או — שום תשובה אין. מה שהעלו המודרניים בסבתם הנראית כאטליאולוגיות: האדם הנהו, בכדי להיות, הנהה זאת אונאת עצמו הנה, מכיון שבה, כד"כבר כלולה מטרה חיצונית, רק לכשנהיה עקביים ונאמר: אין האדם בשביל איזה "בכדי" אלא מסבת איזה, מפני. אבל הלא אין זה מתרין את הקושיה שלנו כלל אלא מבטלה בלבד.

חויץ לזה: הגודל והקטנות שבנו, פרי-עמלנו הכבירים ואי-היכולת שלנו — כל אלה, הרי אין להם שחר כשנבוא להביט עליהם מנקודת ראות קוסמית, אוניברסלית; כי תלויים הם קני המדה אך ורק במאוינו ולכן מקריים הם. הנה משוים את מהירות האוירון, למשל, לזו של מסע-חפזון חו נראית גדולה, אבל למה זה אין משוים אותה למהירות החשמל ואז כמה קטנה תהיה?

ומהיכן להם בכלל זה הטון של הובה, לשלטון על הטבע — ושיעתי-הרצון הגאותנית במלואה של הובה זו מנין? אלה מיני ההרוחות ואלף מיני התועלת, ששלטון זה מביא, אין להם שיכות לנידון דידן; שהרי יכול האדם למצא קורת רוח בכל מיני ספוק צורך הכרחי — אבל אין לא יסוד להתנאות אף באחד מהם. וכל אותו, ה של טון, לשלעצמו!

למותר היה לו רצינו לפרוט איך מפעלי בני האדם, שכך וכך מתלהבים-שוטים הכריזו עליהם כעל מפעלים מוהלפי הבטחה, מטאטאים אתמול-מהר בהדא מחתא ע"י קצנע אחד של אותו הטבע המשוועבד. — יבלת-קרה פעוטה על הים, הבל פיו שנתעבה לערפל קל על גביו נעשו אסון לגבי, פלא הפלאים של מפעל

שהוא בבל-ינוצה" כהאניה "טיטניק", למשל, וכדומה, ורבים הם כבר החשים כמעט, כאלו כל יגיעו והיו ופעולותיו של אנוש אינם מני או ולעולמי עד אפשרים אלא הודות למין סבלנות-מתוך-זלזול מצד האס-הטבע, היודעת את כחה להחריב — ואיך זה הרהבתם אתם לגמול לה את סבלנותה בהתעפה מרובה כל כך?

ברם, הדור הוא הרגש, להיות "שליש" ע"י הטכניקה — אשרי מי שחכה לרגש זה! כמה נעים לנהות בלב שלם אחרי הדבר המנצה! מנצחת היא הטכניקה ומפנה את כל הדרכים — אך את האחת לא, זו המובילה לנפש פנימה; פותחת היא את כל הישערים — רק את האחד לא, את שער הבלתי-חולוניות. מנצחת היא ומסיעת לטפוחה של הדעה, שהתקדמות האדם מונחת בהעלאת דרישותיו לא ממנו עצמו, אלא מאת כשרון הפעולה של המכונה.

זה סכוי — ואולי ודאיותו — של העתיד:

והיה ביום ההוא והנה כל אדם שופר, כל לב — מוטור, ועבד כל-האדם, ועמל תחת להיצתם של רבוא-רבבות וולטים, ואפיו ולשונו בין לאומיים יהיו — כלישון זרם החשמל.

והצחק יצחק, אם כי הוש יהוש שבל זה מעציב בעצם.

הַעֲרוֹת

בעניני השעה והספרות.

נגד רצונם הם ונגד רצון הציבים, רק הודות לחוקי הגלות והברחה, „Zwangsläufigkeit“, זו של הגלות היא תקיפה מרצונם של שני העמים הנפגשים.

בשעה שהשיגו היהודים באוסטריה את חרותם ורח כוכב הליברליות הגרמנית. גם בורגני הציבים דברו גרמנית באמצע המאה הי"ט. בחצי השני של מאה זו התחילו לדבר צ'כית והפרוצס הזה נגמר במהירות נפלאה במשך 20 שנים; מדוע לא נאחזו גם היהודים ע"י הפרוצס האדיר הזה? מדוע נשארו הם פליטת הגרמניות ומשנבה בפרג, פילזן, אולמיץ וכל הערים האחרות, נשארו גרמנים נגד תועלתם הכלכלית? הבאור הפסיכולוגי איננו קל. אני חושב שקשיות העורף הזאת היתה מין פטרויות יהודית, בשפה האשכנזית שבה דברו היהודים — ועל הרוב רק היהודים — בערים הציביות, היה מין אוירא דארץ ישראל — שפתם זו היתה החומה שהבדילה אותם מסביבתם ותאחד אותם ביניהם לבין עצמם זה היה מעין גיטו רוחני. השפה הגרמנית, שנמצאה בסדרים ובמחזורים בצדה של לשון הקודש, קלטה אל תוכה את ריח השפה העברית ונהיתה גם היא לקדושה במדרגה ידועה. זוכר הנני את סבתי שהיתה בסביבה צ'כית-נוצרית ושדברה כמעט כל היום צ'כית — איך ששבה פעם בבהלה ממש מכית הכנסת וספרה, שהרב התפלל את

היהודים והמהפכה הציבית.

איננו חפין לספר פה בפרוטרוט את כל המאורעות שאירעו לנו בימים האלה; די לי לצייר איראלו קוים, שהם פרק בחיי הנשמה העברית, שהרי היתה המהפכה בשבילנו כמין נסיון גדול ואיום, שעשתה ההיסטוריה בכדי לתרין את השאלה החמורה של מצבנו בגלות זו, ומהי תוצאת הנסיון?

ביום 23 לאוקטובר, כאשר הגיעה לפרג הידיעה ע"ד הצעת אנדרשי וכאשר הכריוו העתונים לאחר איוו שעות, שהועד הלאומי הציבי אחז ברסן הממשלה ברפובליקה הציבוסלובקית, מיד העמדו יהודי המדינה החדשה — שמספרם עולה לשלש מאות אלף ויותר — במצב שאולי אין כמותו בדברי ימי עמנו. אנחנו כבר הורגלנו לכך שתהא נשקפת סכנה למצבנו הכללי מסכת איוו מהפכה, ואין צריך לומר, שזהו מחזה שכיח בחיינו שאנו באים במבוכה ואובדים את דרכנו המדינית — אבל איני יודעי אם נראה עוד כחזיון הזה בארץ אחרת, שכן לילה יהא כל העם תלוי באויר, גם מצד תרבותו. הרי לפנינו יהודים, שאין להם כמעט כל קשר עם התרבות היהודית, שנדולם וחנוכם ברוח אשכנזית, והנה לפתע פתאום הם אנוסים לנתק את כל הקשר שחברם עם חנוכם והם נדחקים אל תוך התרבות הציבית

התפלה בעד הדר מלכותו בשפה הצבית, לא יכלה להבין, אך מעיוס לדבר צבית לפני ארון הקודש, שמתפללים גרמנית, זה היה מוכן מעצמו:

זאת ועוד אחרת: השפה הגרמנית היתה שפתם של יהודי כל הארצות, מין אספרנטו עברית. בשביל היהודי הזקן היתה זו שפת "הג. פה. פרסה" ובשביל היהודי הצעיר, כאשר באה תקופת הציוניות, היתה הגרמנית שפת ה"לט". זו היתה השפה שבה אפשר לדבר אל יהודי כל העולם ושאפשר להבין מה שהם מדברים אלינו. וגם עתה, היהודי איש בינינו, שלא יצטער על זה, שאידיעות השפה הגרמנית שתבוא עתה ושצריכה לבוא להמון העם היהודי במדינה החדשה, היא תסתום את הצנור – אולי האחרון – המקשר את היהדות העולמית עם יהודינו?

אך אם איננו הפצים להתעות את נפשותינו, נמצא עוד גורם אחר, שקשר את היהודים אל הגרמנים, והוא איננו הכיב וסמפטי כגורם הראשון, אומרים, שהיהודים הם אסורי תורה לגרמנים ושעל כן שמרו את שפתם. איננו מאמין בזה, אבל השפה הגרמנית היתה שפת המושלים, האופיצירים, הפקידים, שפת וין עיר הבירה, ואנחנו איננו יכולים להעלים עין מהאמת, שהיהודים שואפים בכל מקום להתאחד עם המושלים ולהיות כלי ביד המציקים, כמו שהיה בגליציה ובהגרה, כך גם בביתם ובפרט במורביה. עם חכם אינו יכול לחוש את ממשיות החיים, כל עוד שהממשיות הזאת לא קבלה עליה את החותם הרשמי. מה בכך אם מאות אלפים דברו צבית כל עוד שהפקידות השתמשה בשפה הגרמנית? הצבית נשארה בעיניהם שפת הפועלים

והשפחתה, והעולם המדומה של השלטון היה להם ממישי יותר מן העולם, שבתוכו היו את חייהם מדי יום ביומו. והנה ראו באותו צב לאוקטובר, שכל בנין חייהם נבנה על החול.

ובכן על היהודים לשנות את הפוליטיקה, ללכת ולהתאחד עם המושלים החדשים? אין כל ספק בדבר, שהב היו עושים את הצעד הזה לורק יכלו; רק פה מתחילה הטריניקומדיה, יותר נכון הטריניות: הצ'כים אינם הפצים לקבל אותם, הם נבהלו מפני המון "הצ'כים" החדשים, שבאו להם ע"י הקונוינקטורה הפוליטית וקוראים אליהם: אל תהיו לצ'כים השארו יהודים, והיהודים, בשמעם קולות אלה נכונים היו להשאיר יהודים ולבחור בדרך הישר (שלא ברצונם), אך מה היא היהדות להם? חבילה של זכרונות. אמנם נוכל לאמר ש"מועצת היהודים הלאומיים" שנוסדה עוד לפני המהפכה היא היום באת כחו של הרוב הגדול, אך זה הוא החזיון הנורא במצבנו, שהצ'כים הפצים שהיהודים יקבלו את הלאומיות היהודית, והיהודים מקבלים אותה ובכל זאת אי אפשר להמלט מן הגורל, שהגלות מטילה עלינו: ההתבוללות.

נפשות ערטילאיות של יהודי ק"ק פרג, שהיתה עיר ואם בישראל, מי המשורר שישיר את אסונכם! נכדי מהר"ל ותלמידיו עוד הפעם שבתם אל עמכם, שבתם אל סף בית האבות והדלת סגורה ומפתח אין בידכם. התמצאו את הכח לכבש לכם את הבית בחם לבבכם או תלכו בדרך לא תשובו עוד?

בימי אוקטובר הביאו העתונים הצ'כים את הידיעה, שאיזו מאות יהודים שנו את שמותיהם, עתוני הבדיחות בשרה שמו ששמו היה כהן נקרא עתה קונולינקא, הידיעה

היתה בדויה, אבל זאת היא אמת, שילדי היהודים עזבו תיכף את בתי הספר הגרמנים ושילדי הורים מדברי גרמנית יחונכו בבתי ספר הציכים ולעת עתה נעשה מין הלל ריק במצב התרבותי של היהודים, הם נמצאים במצב של שוכר הדירה, שפטר את הדירה ועוד לא עזבה. מצב בינוני זה יאריך עשר שנים או יותר, עד שיקום דור חדש שתרכותו תהיה כלה? ציכית. אולם לע"ע יש Vacuum.

הנוכל לקוות שאולי תחדור היהדות דרך החלל הריק הזה? התקוה איננה גדולה. אם יצליחו היהודים הלאומיים לבנות בתי ספר לאומיים יהודים, זה עידנו מוטל בספק, כי המדינה החדשה תקנא על בתי ספריה. מלבד זה תהיה אולי הסיסמה של הפרוד בין המדינה והכנסייה לסבה הגורמת שילקח מהיהודים גם אותו השאר של אוטונומיה הנותן לקהלות את הזכות להרים מס מן היהודים חברי הקהלה. הצבור הציכאי איננו חפץ להבין, שאנחנו לא רק כנסייה דתית אנו כי אם עם, עם בלי שפה. כי דוקא אצל הציכים השפה היא עם, כי בכל יתר תכונתם הם קרובים מאד לאויביהם הגרמנים ורק השפה היתה סיסמת מלחמתם הלאומית, ואיך זה יבנו עם בלי שפה? וכה מוצאים אנחנו למשל בעתונות הציכים, שמועצת היהודים הלאומיים הוא באת כחם של ה-גרמנים וכו'. אינם מבינים ששוט את מצבנו. אך אם גם ניסד את בית הספר הלאומי קשה עבורתו הלאומית. הכחות הלאומיים מעטים הם, ובפרט מעטים הכחות שיכולים לעבוד בשפה הציכית. אין לך עתה כמעט שום ספר יהודי בשפה הציכית. צריך לברוא הכל

מחדש, את ספרי הלמוד, את העתונות, את הספרות הפוליטית וכו' וכל זה בכחות כל כך מעטים שנער יכתבם.

מדרגת התרבות והמדור של היהודים במדינה הציכוסלובקית היא גבוהה. בזה אין כל כפק. גדול הוא מספר האנשים שיצאו מתוכם וששמש נודע לתהלה. הציכיים הם ושווקדים בעבודתם, וענף עמנו זה אובד לעינינו. לאן יפנו כל אותם הציכיים בעלי הכשרון, שעד הנה היו לטובי הוצרים הגרמנים ושעתה יחונכו על ברכי התרבות הציכית? מספרם יהיה גדול ובכל זאת אינני יכול לשער בנששי שיבוא יום שבו יאמרו על הציכים מה שאמרו לפני איזה שנים על הגרמנים: שהיהודים שומרים את קנינם הרוחני. העם הציכאי הוא יותר מדי יהודי יותר מדאי קטן, משויכל לסבול תרבות ציכוי-יהודית כמו שנבראה בשנים האחרונות תרבות יהודית-גרמנית. גם פה סגורה דרך ההתפתחות לפנינו.

מה הוא עתידם של היהודים האלה? יהיו יהודים שליליים, יהודים מפני שאינם יכולים להיות ציכים ומפני שאין להם הקשר התרבותי עם עםם למען התלקט אליו. יחיו חיי צל עובר, חיים ולא חיים כאחד. אבותינו יצרו פה בפרג את האגדה על דבר הגולם, יציר חכמת מהר"ל. מעשי אבות סמן לבנים... כגולם נהיו בניהם אחריהם!

אמנם חוקה היא התנועה הלאומית בין היהודים. אך הלאומיות הזאת היא כלה פוליטית, אין לה קשר עם היצירה הלאומית ועם העם הגדול החי. רק זאת תעשה התנועה הלאומית, תעשה וכבר עשתה: טובי היהודים

הגישה שאי אפשר להיות חיים כאלה ושרק דרך אחת יש לנו: לארץ אבותינו.

הוגו ברנמן.

על אודות טרוצקי.

בהערה "מתוך ההפכה" שב"גבולות" חוב' א' דבר גם על טרוצקי - ולשבחו. על דברים אלו, שאמנם עוד הניחו מקום לטעות בהם, התמרמר ופנה אלינו אחד מאנ"ש ברוסיה, אדם ידוע ודעתו ראויה להשמע, ונשתלשלה חליפת - דברים בינו ובין כותב המאמר, חושבים אנו לכדאי לפרסם בזה תמצית דברי שיניהם בענין הנידון:

I.

- - והנני ליעצך, שתהא זהיר במשפטך ע"ד האבנטוריסטים שלנו (לראבוננו ולאסוננו הגדול) ברוסיה, טרוצקי, זה איש הרמים ואיש תהפוכות, הרוצח הכי גדול אחרי וילהלם - הוא, והאמת שבערה בלב הנביא שלנו?

מלבד שהייתי במשך יותר משנה עד ראה יום יום, ישנם בעת כבר דוקומנטים רשמיים ומאוישרים, המעידים שכולם, בלי יוצא מן הכלל, הם מרגלי הממשלה האשכנזית, ממשלת הרשעה הרוסית הכינה לה להממשלה הגרמנית במשך עשרות בשנים אלימנט אי-אנושו זה. התנועה הבולשביסטית, כמו התנועה האוקרינית, לא יותר ממלאכי התופת של הממשלה והמילטריזם הגרמני הם, כמו האדים המרעילים ושאר מלאכי-החבלה שלה.

הקנוניא של הממשלה האשכנזית עם הבולשביקים ע"ד "השלום" עם "העם הרוסי" נעשתה ונגמרה ביניהם עוד בטרם נשלחו אלה ע"י הממשלה הגרמנית לרוסיה;

המיטא והמתן בכריסק היה רק קומדיה בעד עמי הארצות.

לראבוננו ולאסוננו הגדול, לא רק הבולשביקים הם כולם משלנו, (הנני מדבר במנהליהם, יען ש"המוציאים לפועל" אין להם דבר עם הבולשביזם, הם לטיים, חינאים וחבר מרצחים שהוצאו מבית האסירים (אנשי המאה השחורה מאת מזל ומיום הסחרת) אבל גם המתוכים ביניהם ובין הממשלה הגרמנית היו רק משלנו. כל האנשים הנבזים האלה של הממשלה הגרמנית בערי המדינות הניטרליות היו והנם משלנו, למשל פה אין שום סוד והכל יודעים, שאת רדק (כחור גליצאי שישמי סאבלסון) שכר בעד הממשלה הגרמנית יהודי רוסי עורך עתון יהודי-גרמני המתגורר פה, שיעמוד בראש "הממשלה הרוסית".

האי-לאומיות, זו התנועה הלא נורמלית, שרק אצלנו, העם הלא נורמלי, יכלה להולד, הביאה מגפה על אירופה, ויוכל היות על העולם כולו.

אין יותר מה להתכחש ולכסות, טוב נעשה, אם בעוד מעור, בטרם יעמידו אותנו אחרים למשפט, נכריז אנחנו בעצמנו על אלה העוברים, המהרסים והמחריבים שיצאו מאתנו. אבל עתה עוד יותר מלפנים עלינו להראות ולהוכיח בפני כל העולם, שאצלנו עם המסחר, אין בסיס ויסוד לגרולי אנרכיה אלה. עלינו להראות באופן ברור ומוחשי, שרק הממשלה הרוסית בנזרות רשעתה מצד אחד, שסגרה את כל הדרכים בפני הצעירים מבני עמנו (אין מה להשתומם ולהתבייש וגם טבעי הוא הדבר, אם בין הצעירים מלאי טמפרמנט אלה, שתעו בחול ללא תכלית

וללא מטרה וגם בלי השגחה ולעתים בלי כל אמצעים, נמצא גם איראלה משוללי מוסר) והממשלה האשכנזית מצד השני, שלא נסוגה אחר טפני כל תועבה, רק בכדי להשיג מטרתיה הפוליטיות שחתה עוד יותר את האלימנט הנרקב והמתאים (ע"י מצבסודעותיהם האי-לאומיות) הוזה להצית על ידם במקרה מפלתם של הגרמנים, — אש באירופה כולה ולעשות ע"י זה את נצחונם של האנגלים כלא היה. רק הם, הממשלה הרוסית והממשלה האשכנזית, אשמים בגדולם וטפוחם של הבנים הסוררים האלה. וסכנה צפויה לנצחונה של אנגליה ולהקולטורה האנושית, אם לא יבינו בעוד מועד, שהבולשביזם איננו ענין יהודי או ענין רוסי, רק חוליה אחת במילטריוזם הגרמני. יען כי גרמניה יחד עם הכנותיה המילטריות שקרה במשך עשרות השנים לפני המלחמה, שקרה גם על התנועה הבולשביסטית.

ואם לשוב ל"החבר" טרוצקי וכל היות שלא דיקתי לעיל, והמלה "שקרן" איננה הולמתו, יען שקרן נקרא גם האיש שרק פעם אחת חמד לו לשקר, ה"החבר" הזה, לפי עדותו של חברו במפלגת הסוציאליים לפני להבדיל, הסופר היהודי הרוסי מר י. ש. אנהסקי ולפי עדותו של הסופר מר י. א. ליזרובין בא כח ה"טנבלט" הסטרוגודרי בשיבת "מועצות הפועלים" כל היוצא מפיו של "החבר" טרוצקי, שקרה לבד משקריותו הוא זייסן ונוכל שאין כמוהו, כל המקרים אותו מכבד וכל איש ששמע אותו במשך ימי הריבולוציה, עד התקוממות הבולשביקים מספרים עליו שהוא דברן מצוי, הודות לזה שלוקח הוא לו לנושא הנאום שלו ציטט מוויף

מישל דברי מתנגדו, הוא מוויף את דברי מתנגדו באופן כזה, שעושה את מתנגדו מנוחך באזני שומעיו (נחין להודות כי הוא חוקרנפש גדול מקרנסקי ויודע יותר ממנו את שומעיו ועם מי יש לו עסק).

יעברו מאות בשנים ועלינו עוד יהיה לשלם את חשבוניותיהם של חבר בוגדים ושודדים אלה. המאורעות האחרונים הם רק התחלה והתחלה קטנה, כי מה סבלו הפולנים מאנשי הדמים האלה? אבל מה נורא יהיה כאשר יתנער העם הרוסי מחורבותיו — בלי מפלט נהיה או לפני גלי ההרס והנקם. איננו מבטיח לך נחת בעד דברוך אלה מאחינו האומללים שם. קופנהגן, דצמבר. איש מוסקבאי.

II.

אם באמת עלולים הם דברי לנגוע נגיעה מכאבת בפצעים של אחינו ברוסיה הנענים וסובלים תחת יד הטיורר הקשה — או צר לי מאוד מאוד על שדנתי בדרך הכללה בדברים שנחויין היה לפורטם ועל שנכשלתו אולי בסתמיות של בטוי הנותנת מקום לטעות ולהוצאת מסקנות שהן כנגד כונתי מכל וכל. קודם-כל רחוק הייתי תכלית הרחוק ללמוד סגנוניה על הבולשביזם ומה גם לדרוש בשבחה; אין לי אליה בתור שטח סוציאלי, כל יחס, לא להן ולא ללאו — מודה אני: איני מכירה בראוי הכרת מקורות.

ואשר לטרוצקי ול"עליותו" לגדולה ולממשלתו בעם הרוסי אובד העצה — לזה יש ויש לי יחס, ויחס שלילי, בחובי כי של "גבולות" (במאמר "אנחנו המעט")

הוֹעֵר כֵּבֵד — וּבְהוֹבֵרֵת שְׁמוֹ — עַל הַסִּכְנָה
הַנִּשְׁקָפֶת לְעַמְנוּ, לְכִשְׁיִפְרָקוֹ מְעִלְיָהֶם הַרוֹסִים
אֶת עוֹלֵי-הַחֹפֶשׁ הַרוֹבֵץ עֲלֵיהֶם וַיִּתְנַקְמוּ
תַּחֲלָה בְּאֵלֶּה הַנְּרֹאִים לָהֶם, וּבְצַדִּיק, בְּעֵלָה
רֵאשׁוֹנָה לְכָל דְּבַר שְׁבַמְהַפְכָה — יִתְנַקְמוּ
בָּנָה וּנְקָמָה עוֹרֵת.

וְאִשֶׁר לְכָל אֱלֹהִים מְעִשֵׂי הָאֱלֹמוֹת שֶׁל
טְרוֹצְקִי וְסִיעָתוֹ — וְדָאִי נְאֻמִּים עָלָיו דְּבָרָיו
שֶׁל מֶר אִישׁ מוֹסְקָבָאִי; וְאִף עַל פִּי בֶן מוֹבֵן
הַדְּבַר מֵאֵלָיו שֶׁלֹּא עֲלָתָה מְעוֹלָם עַל דַּעְתִּי —
שְׂאֵנִי רְחוֹק מִמְקוֹם הַמְעִשִׂים וְהַמּוֹטִיבִים וַיִּוֹדַע
הַכֹּל מִכְּלִי שְׂבִיעִי — לְהַכְנִים כִּאֵן אֶת רֵאשֵׁי
לְהוֹצִיא מִשְׁפָּט אֶפְּלוֹ לְחוֹבָה וְמָה גַם לִזְכוּת.

בְּכָל אֱלֹהִים הַדְּבָרִים אִיפָּא הַנוֹגְעִים בְּמַהוּתָם
לְאַחֲנֵנוּ הָאוֹמְלִילִים שֶׁם לֹא נִנְעָתִי אֲנִכִּי —
שְׂאִילוֹ הֵייתִי נוֹגַע בָּהֶם אִפְשֶׁר — לְכִשְׁהֵייתִי
בְּקִי בָהֶם כְּמֶר אִישׁ מוֹסְקָבָאִי — מִשְׁפָּטִי עֲלֵיהֶם
לֹא הָיָה שׁוֹנֵה מִשְׁפָּטוֹ בְּכֹלֹם.

וְאִלָּא עַל מָה דְּבַרְתִּי אֲנִכִּי בְּ"מִתְוֶךְ
הַהַפְּכָה"? לֹא עַל טְרוֹצְקִי "הַיְהוּדִי", לֹא עַל
טְרוֹצְקִי הַמוֹשֵׁל בְּכַפֵּה הָאֱלִילִים, לֹא עַל אֲמִתּוֹת
שִׁטְתוֹ הַבּוֹלְשֵׁבִיסְטִית — אִלָּא עַל טְרוֹצְקִי
הַנוֹשֵׂא וְנֹזֵתֵן; לֹא עַל מְעִשָׂיו בְּפָנִים
הַמְדִינָה אִלָּא עַל הַתְּנַהֲגוֹתָיו בְּשִׁקְלָא-וְטְרִיא
הָאֵינְטֵרְנַצְיוֹנָלִית, בְּאֹתוֹ הַרְגַע הַיַּחֲדָד
שֶׁבְּכִרְיֹסְקָא. וְקָטַע זַעִיר זֶה בְּעִבּוּדְתוֹ הַפּוֹר-
לִיטִית בְּרוֹר הָיָה לְמִדָּה עַד שִׁיכּוֹלְתִי לְדוֹן
עֲלָיו. וְכִאֵן דַּעְתִּי שׁוֹנֵה מִזֶּה שֶׁל מֶר אִישׁ
מוֹסְקָבָאִי.

כִּי אִם גַּם יִדְוֶע הַדְּבַר לְכָל בְּרִיבִירֵד
שֶׁנִּשְׁלַחְנוּ הַבּוֹלְשֵׁבִיקִים לְכַתְחִילָה מֵאֵת גְּרַמְנִיָּה
לְרוֹסְיָה כְּדִי לְהוֹרִיד אֶת קְרַנְסְקִי, לְכַרֹּת

שְׁלוֹם-הַמּוֹרָח וּלְשַׁחֲרֵר עִ"י כֶּךָ זֶהוּ עֵן הָאֲחֵת,
הַיּוֹמִית, שֶׁל צְבָאוֹת גְּרַמְנִיָּה — אִף עַל פִּי בֶן
כְּדִי הַדְּבַר וַיִּדְוֶע נִ"ב לְכָל, כִּי בְּכִרְיֹסְקָא עֲצָמָה
בְּטֵלָה לְגַמְרֵי קְנוּטִיָּה זֶה — וְלֹא רַק לְמִרְאֵיתִי
עֵינִי, כְּ"קוֹמְדִיָּה בְּעַד עַמִּי-הָאֲרֻצוֹת", אִלָּא בְּתוֹךְ
תּוֹכֵן עַמְדוֹ זֶה מוֹל זֶה הַדְּלִנְצִיּוֹת הַגְּרַמְנִיָּתִי-
הָאוֹסְטְרִית וְהַרוֹסִית כְּשֵׁתִי מַחְנוֹת אוֹיְבוֹת
זֵלִ"ו. כִּי בִּינְתִים עֲשׂוֹ צְרֵנִין וְקִיְהַלְמֵן קְנוּטִיָּה
חֲדָשָׁה זֶה עִם הָאוֹקְרִינִים. וְשִׁשׁוֹם כֶּךָ הִיְתָה
הַדְּלִנְצִיָּה הַרוֹסִית וְטְרוֹצְקִי בְּרֵאשֵׁה לֹא
הִשְׁוֹתַפֶּת בְּדְבַר הָעֲרָמָה אִלָּא הַמְרֹמָה,
הַמּוֹקְפֶת מֵאֲחֹרָה, הַמְנוֹצָחָה, הַמּוֹכְנַעַת.

וְלִפְיֶכֶךְ כְּשֶׁדַּנְתִּי עַל אוֹתָה הָעֲרַמּוֹמִיּוֹת
הַפְּקִחִית הַמְנוֹוֹלֶת שֶׁל אֲצִילֵי הַסְּמִשְׁלוֹת
הַתִּיכּוֹנִיּוֹת שִׁמְשָׁה לִּי לְהַבְלִטָה כְּפִלְקָה יִפְהָ,
בְּעֵינִי "זֶה לְעוֹמֵת זֶה", הַתְּנַהֲגוֹתָם שֶׁל הַדְּלִנְצִים
הַרוֹסִים — וְכִאֵן אֵינִי לֵנוּ לְהַתְבַּיֵּשׁ כֹּלֵל
שִׁי הוֹדִים הֵם — שֶׁבְּקוֹמָה זְקוּפָה וְכֹלֵי כֹל
עֲקוֹפִין וּבְדְבָרִים יִשְׂרִים הַכְרִיזוּ עַל דְּרִישׁוֹתֵיהֶם
וְעַל אֲמִתָּתָם הֵם — תֵּהָא הָאֲמֵת אִיזוֹ שֶׁתְּהִיָּה.

שְׂבַחִי הִיָּה אִיפָּא שְׂבַח לְקִנְאוֹתָם וְלֹא
לְתוֹרַתָם, לִיְחִסָּם וְלֹא לְנוֹשְׂאֵי-יְחִסָּם, לְפּוֹרְמִלֵי
שְׂבַדְרָכָם וְלֹא לְעֵצָם תְּכַנּוּ — לְדֶרֶךְ שֶׁהֲלַכּוּ
בָּהּ בְּמוֹ"ט שֵׁם, בְּכִרְיֹסְקָא.

וְתֵהָא גַם דַּעְתָּנוּ שְׁלִילִית מוֹחֲלֶטֶת עַל הַצַּד
הַתְּכַנִּי שְׂבַשְׁטָתָם, עַל אֲפִנֵי הוֹצָאתָה לְפִיעֵל
הַטְּוִירֹרִים — בְּצַד פּוֹרְמִלֵי זֶה אֵינִי לִזְלוֹל כֹּלֵל
וְכֹלֵל. בְּשַׁעָה שְׂאֵנִי בֹא לְשַׂבַּח אֶת הַכֹּלֵל
"יְקוֹב הַדִּין אֶת הָהָר" בְּנִגּוֹד לְדֶרֶךְ הַפְּשֵׁרֶנּוֹת,
הָרִי נַעֲשָׂה לִי בְּרַגַע זֶה הַ"יְקוֹב אֶת הָהָר" עֵיקַר
זֶה הַ"דִּין" עֲצָמוֹ — אִם דִּין אֲמֵת הוּא אוֹ לֹא —
טַפֵּל, וְכִשְׂאֵנִי בֹא לְהַמְשִׁיל מִשָּׁל לְכֹלֵל זֶה,
יִתְכֵן גַּם שְׂאֵבְכֵר, לְנוֹשֵׂא הַמְשָׁל, תִּלְוִן מִמֶּשׁ —

אכירק מונקה הוא מאיזה עיקר עיוני ואינו מכוונה
עורת בלבד — על כמה וכמה ממיטובי
האנושיות" הפשוטים, כגון מיסדי בתי חולים
ועוד, (אעפ"י שבהערכה התכנית מוכן שהחייב
יהיה בצד מיסדי בתי החולים והשלילה
הבצ התלוינות).

ואין כאן משום איפה ואיפה בהערכה.
אלא יש כאן הבחנה בין המדות, יש ומדות
נעלות עומדות לשרותם של יצרים רעים.
ומשום כך חלילה לנו לשפוט על שניהם
בחדא מחתא. שאמ"כ ערכוביה וזיך אנו
מכניסים במשפטנו.

והקנאות מדה היא לעצמה, ומדה רמת
המעלה, סמנה הוא ההתקשרות המוחלטת
לחיים אם למות, באיזה רעיון, מבלי סור ממנו
ימין או שמאל; המאון להעצר ממכשולים
היצוניים — איזו שהם, ומדה זו עצמה, שהיא
פורמלית, יכולה להיות לרוח היה גם בתוך
נביא אלהים אמת וגם באיש דמים עושה עול
אין קץ.

וכשמתרגש מר איש מוסקבאי וקורא:
"זה איש הדמים וכו'" — והאמת שבערה
בלב הנביא, שלנו" לא דק בקריאת
דברי שכך היו באמת: "תהא אמתו של
טרוצקי מה שתהיה, אין אנו מחויבים
עוד להודות בתורת הקומוניזם שלו, יהא גם
וכ' — באופן היחס לאמת שלו יש
משארית הקנאות, העוצמת עיניה לשני
הצדדים ורואה רק נכחה, שבערה בלב הנביא
שלנו".

ויותר שאנו מכירים בסכנה הרבה הכרוכה
בשלטנו של יהודי זה בעם זר, ויותר שלבנו
על אחינו הנענים תחת ידו הקשה — יותר אנו

מחויבים שלא להסתפק בקריאות כזו חסרות
כח בנדרו בלבד אלא להעלות את מקור
כחו שלו ולשאוב ממנו — ולו גם
כנגדו.

וקנאותו — כמדומה שכאן נקודת-הבחי
שבו.

ואם תהא זאת ההכרה שירכשו להם
אחינו ברוסיה — או לא משום צער יש בה
בשבילם אלא התעוררות היא צריכה לחולל
בקרבם, ללמוד אפילו מן הרע את הטוב —
התעוררות, שעזרה ותושייה עמה.
צ. ד.

פטר אלטנברג.

עם פטירתו של פטר אלטנברג נתיממה וינה הרבה
יותר מאשר עם מות הקיסר פרנץ יוסף, הם שדגלים
שחורים לא התנפפו הפעם, מולדת-המשורר נראית
עכשיו כאילו צמענו לה שנית את ההארה בלילות...
כי אם יש לה לוינה זה איזה נרדיוחן מיוחד, שלה —
בפרדסיה, בספסלי היצוניה, ככנותיה הדקות, החודות
התועות עם עיניהן הערפלות — הרי הרבה עליה להודות
לבנה הגדול הזה, שבאהבתו-שירתו האיר את כל
אלה ואצל עליהם מהרה נפשו.

הוא היה משוררה של וינה, אבל בננו למשוררה
מולדת אחריה, נשא בלבו הרחב והטהור את העולם
כלו, כפילוסוף-משורר מיסודו של טולסטוי, כזה
דאחרון — למרות רכביהם השונות — היו אהבה והמלה
מהמי העליון שירש נשמתו, וכסופר הרוסי התאמן אף
הוא לתקן את חיינו הפרטיים בהתאמה אל עבד-בראשית,
ואם הלה בצע מעשי יוסדיום שלו מתוך עושר, בהיותו
בלתי זקוק לצבור ופרוש ימנו מוכרה היה זה להלהם
כל ימיו בתוך עוני ופניס אל-פנים עם האויב, בסגולי
עין על פני החובות וינה יש משום רבותא יותר ממכנסיה
אבר ביסנה-פוליאנה.

בהרבה מסקיצותיו הוא מתמיה כידועת-החבל ההכה
והעמוקה ובסקירתו החדה את כל פנותיה-המסורין

הרהוקות. ואם בכל זאת אהב להצטמצם באטמוספירה
הליקלית דוקא, לספר לנו אך דברים כהויתם, כפי שהיא
היא אותם, ולכנות את ההוב, את בית-הקפה וגם את
הנערה בשם הפרטי, הרי אין זה אלא מאהבתו המופלגה
את האמת הערומה, את הכמות-שהוא, את החומר ההיולי,
יותר מדי יקרו לו המומנטים המציאותיים עצמם, שיהא
מקריבם לשם יצירותי; כאותם הילדים שאוכלים את
פול-הזרועה והסים לתחבו באדמה... כי הקן היסודי
של שירת אלטנברג זה שאוצל לה מעין נשימת קודש,
היא הודו, מה שכלנו לבנו לסינו אינו מנלה, אל
זה אנו מקשיבים רתת בין העלים החיים הללה מרובי-
התנים, שדבכותכם מפעפעבהם. אומ'ן אל מערומיך!'
הורה באבטוביאונרפיה' שלו.

כשתאמון-החיים מתקלקל, הרי אין לך סגולה
בדוקה מזו - לפתוח איזה ספר מספרי אלטנברג, העסים
הארצי מתחיל מלכב בהרף-עין, אחת-אחת עובדות הן
על פנינו: האשה האהובה, ששניהם המשורר וכלבה,
נוהים-מחכים לה, עד שתשיב מן התיאטרון, התלמידה
בת הארבע-עשרה עם כל זוגי-נפשה, אותה הילדה
הסלובקית בכפר, המחוללת הקטנה, כל הילדות הרבות,
שנקטפו ולא עת, ושנרמסות בטדקליני-הלילה יחד עם
הפרחים הרטובים, הנמכרים שם בשעות המאוחרות,
יתמותן לא היתה נוראה כל עוד משוררן-אוהבן חי...
אבל עכשיו?

כנות יונה הקטנות, החורות והתועות - אל פטר
אלטנברג בכינה!

ג. ש.

מעלות ומורהות.

הקביה יושב ועושה סולמות

מדרש

ר' חנן אבא עשיר גדול היה. חנות היתה לו של גלומי צמר ומשי. סמוך ואטלס וממנה היה מתפרנס בנחת. הוא ואשתו עוסקים בסתורה והקדוש ברוך הוא שולח ברכה והצלחה במעשה ידיהם.

כלפי חוץ אין החנות ולא כלום. לא תואר ולא הדר. ואפילו סימן ושלט אין על פתחה. יתקשטו כל בני בלי שם בשמותיהם על כל מיני שלמים. ר' חנן אבא מנהג אבותיו בידיו. אם רשום מן השמים שקונים יבואו אצלו מסתמא יבואו מאליהם. לאו שמא גרים! מה אנו ומה חיינו כי נקרא בשמות עלי אדמות? להי הארץ ומלואה! ואף החנות עצמה, היינו הבנין, אינה שלו. שכורה היא אתו מאחרים. אילו היה ר' חנן אבא רחצה, מרקלין יכול היה לבנות, אלא מה בכך? אדרבה, ישול יהודי ממנו דמי שכירות החנות.

הקצורה, העסק הולך למישרים. החנות מלאה סחורה, קונים ומשרתים פעמים בשנה נסעים ליריד. וכשהחודים משם, כמה קרנות מלאים סחורה נמכרים והולכים. חוץ מה שבא בין הפרקים, סחורה סחורה בעונתה.

פעם אחת נסע ר' חנן אבא ליריד לשקוביץ כדרכו. הימים ימי קיץ ר' חנן אבא יצא בלב שמה ובסנים שוחקות ובכים מלא וממולא. הדרך מלאה עוברים ושבים, אלה ברכב ואלה בסוסים, והולכי על דרך כפלים כיוצאי מצרים. ר' חנן אבא יושב במרכבה מרקדה, תוכה רצוף אטיף, ורואה השבון ושני מבינים מימינו ומשמאלו. ספר פתוח לפניו לעיין בו, ומטפחת אפו מונחת בין ברכיו ותיבת הטבקה שלו, כסף שהור, להריח ולהנאות אחרים מריחה. המבינים יושבים ומשיחים בעניני סחורה וסחרים, כרכים וידידים, ומה בין לפנים והיום. לפנים, כשעדיין אפשר היה להריח את צרות קרה, לצביר עפרות זהב, כל אחר יד. והרואה השבין יושב בצניעות גופו, מאוזן ומקשיב ומתפעל מן הימים הראשונים האובים. ר' חנן אבא מוציא אנהה מלבו שיש בה מעץ הדאה לשמו ית'. ברוך ה' יום יום. אף היום לא עזב שמו ית' חסדו ואמתו ממנו. ולואי והייתי כדאי לפניו כך כל הימים.

בגראה לא היה כדאי.

אותו היום ירד לעשות צרכיו. נתרזקה הענלה מפני הכבוד והמתנה לו. עשה את צרכיו חזר ובא. עלה על הענלה ובירך ברכת אשר יצר וצוה שיסעו. — נסעו. והואיל ונתעכבו קצת צוה לדהור. — דהרו. ומתוך כך חזר וישב בהרחה. תקן כרו לישב עליו. נטל קומץ טבקה להריח ואת המטפחת לקנה חטמו ונתן לכו לעיין קצת בדברי תורה. פתאום משש בחיקו. — הכסף איננו! פניו חורה, רעדה אחזה את עצמותיו, ובכל כחו התגבר שלא לצעוק צעקה גדולה ומרה.

הוא לא חזר למקום שאבד לו כספו. ידע היה שבמקום שעוברים ושבים מצויים שוב אין לו תקוה שימצא את כיסו. כל שכן שהעוברים מרובים וכיסו גדול. וכדי שלא ירגישו באבדתו ויזיק לבטחון עשה עצמו כאילו לא אירעו כלום. פשיטא, שלא שח מה שאירעו. וכשבא ליריד — כל סחורה שהציעו לפניו הסיע עיניו הימנה. לא זו הסחורה שאני מבקש! חברו עליו המבינים ולהשו לו באזניו: רב חנן אבא, סחורה כזו אינה מזדמנת אפילו פעם ביובל! כלום צמר הוא? — משי הוא! משי? — שמן זית זך! נגע בה בקצה ידו ומיד שמטה הימנה. לא זו הסחורה! כך דחה כל סחורה וסחורה, כי הכיס ריק אין בו כסף.

שהו כמה ימים עד שהגיעה שעתו לחזור.

ר' חנן אבא עשה חשבון צדק עם המבינים. בביתו ובעירו שלם ישלם להם. שכר טרחה או שכר במלה. ה' יעזור! אמר. אין בכך כלום! אם לא לשקוביץ הדי אודהנב, ואם לא אודהנב הדי ליסצינ. הדי היריד הגדול ממשמש ובא, אעברה נא ואראה. שם אמצא מסתמא כפי הצטרכותי. הם ושלום שלשקוביץ חסרה כלום! אבל מה אעשה: מה שבקשתי לא מצאתי ומה שמצאתי לא מצא הן בעיני. לאדם מעדכי לב! לעת עתה הרי יש בהנתי ברוך השם סחודה למכור ויריד לייפצינ כבר עומד אחורי כתלנו. אם איני טועה בשבט יחול שנה זו. כמו שנתקם גלות. אמר ר' חנן אבא מתוך שחוק, כאילו סחר שכמותו לתורתו של לח היא צריך בהלכות ידיים, חוששני שהימים יעברו וסחורתנו עד אתנו.

הקצוה. ר' חנן אבא לא קנה ולא כלום אלא מה שהטילו עליו הסוחרים הגדולים על כרחו. אמרו: רב חנן אבא בא ללשקוביץ ויפטר בלי סחודה? הלכו וטענו לו מכל אשר בחרו, גלומי צמר, משי, סמוט ואטלס מבחר שבמבחה. כדי שלא תשתכח תורת רנל של ר' חנן אבא מהגזיתיהם לשנה הבאה. חנונים אחרים יכולים היו להסתפק בסחודה זו כמה שנים, אבל לבני סחר שכמותו הרי זו כאבנט לבבי אצטלא.

העגלונים רותמים את הסוסים, מסדרים את הקרונות. הקרונות קלים והלב כבד. ר' חנן אבא חזר לביתו.

ד.

בדרך, כשהגיעו למקום שאבד לו ממונו, אמר ר' חנן אבא בלבו: ארדה נא ואראה על כל פנים, את המקום אשר אבד שם כספי! ירד מן העגלה וצוה שיסעו,

כיון שהגיע לאותו מקום ראה כיסו מושל לפניו, כל כספו נמצא בשלמות. די לא ננעה בכסף.

נמל את כיסו, הגיחו בחיקו חזרו ועלה על המרכבה.

מכאן ואילך לא שה שיהיה עם אדם ולתנת לבו אין קץ. כל אותו הזמן הריהו יושב וכובש פניו בספר ואינו רואה שום תמונת אות. פנו אליו בני לויתו ושאלוהו: מה לו, רב חנן אבא, שככה הוא ענום? פרץ בבכי ויבך קול גדול.

ר' חנן אבא נתנמנמ מתוך בכי וחלם הלום משונה. דומה היה עליו שערב שבת היום. הוציאה לו אשתו לבגים שילך למרחץ. נמל את הלבנים ונכנס לקלוז להזמין ייש אצל השמש והפקיד כתנתו בידו והלך למקום שהלך. כשחזר אמרו לו כתנתו נגנבה והגנב תפוס ועומד שם. הלך ר' חנן אבא ונתן עיניו בנגב: הגנב הזה שוכב ככף יוגית. חרוק חלקלק כצלופת. ומשוח בשמן. דומה שאין ראשו עליו. ר' חנן אבא שואל: מה זה? עונים לו: המילו את הגנב באמבטי של שמן רותח ונחרך. ר' חנן אבא עומד ושומע. נהנה ומצמעה. נהנה שתפסו את הגנב וענשו אותו כראוי. ומצמער על ההגאה נוסא שיש לו ממעשה אכזריות שכוה. עד שהוא עומד כך בא אדם וצעק: קוליברים!

נתעורר ר' חנן אבא. נתן עיניו בתוך המרכבה לראות אם כל ממלסליז עדיין על מקומם הם. נמל ידיו וקם.

כמה פעמים ביום חזר ואמר לעצמו: חלמא טבא חזיתא! הרי מעין דג ראה בחלום ומה דנים שבים מים מכסין עליהם ואין עין רעה שולטת בהם אף אני אין עין רעה שולטת בי. ואף פירוש של קוליברים נוכר. שראה בין חידושי היריד מן צפוד ססגנית וקוליברים שמה. כך הגיעו לבית.

ה.

הגיעו לבית. יצאו אשתו ובני ביתו לקראתו. נפסוהו. נשקוהו. שאלוהו לשלומו ולמעשהו ביריד: אם היתה לו שם דירה נאה ומאכל חם בכל יום ואם קנה סחורה הרבה ואצל מי קנה; אם סוחר פלוני בא עם כל סחורתו ואם תפסו נגב אלמוני וענשוהו. ובכלל איך? ומה? ונתנו עיניהם לראות איזו מתנות שהביא מן היריד.

ר' חנן אבא עמד כאלם. את השאלות כמעט לא שמע ופשיטא שלא השיב כלום. פתאום נזכר שלא הביא שום מתנה מן היריד. לחש לרואה חשבון שילך ויקנה. מובטח אני בכך אמר לו בקול רך, שידע אתה למה הן מתאוות! וכיון שניתנה רשות לרואה חשבון לקנות. שוב לא הגיח ידו עד שקנה מן המובחר. סבר רצונו של בעליו הוא עושה. יתן ה' חיים ארוכים ובריאות הנוף—שעת הכושר להתקשט בכך. בקשומים שהביא בודאי לא תחסר.

ובדרך השם כלם בריאים ושלמים. ואלמלא עטיו של נחש היו מאריכים ימים עד ימות המשיח. אבל בא וראה, מיום שהודו ר' חנן אבא לביתו כמו שלמה עין הרע בכל מעשה ידיו. הסתודה שהיתה בחנות נמכרה דוקא יפה. חו שהטילו עליו תגרי לשקוביץ בעל כרחו — בודאי שלא חסרה קונים. אדרבה, הלואי היתה כל כך סתורה כפי רוב הקונים.

אמנם שמיסת כספים עדיין לא היתה נפרצת בימים ההם. ואם אתגים חנוגי מישראל לפשוט את הרגל לא נקרא לשום דבר שבקדושה. ומכאן היתה אזהרה לאדם מישראל שלא ישרוף ממון חבירו. פרט לאיזו פריצים שלקחו סתורה בהקפה ואחר כך ירדו בניהם לנכסי אביהם ואמרו: אבא שפוי בדעתו היה. ובל מה שלקח כשהיה מטורף לקח ואין לחובותיו תשלומין.

אבל התצאות אחרות הכניסו פחת בממונו.

זה כמה שנים שאשתו נוסעת לארץ הנג, לאכול ענבים בשעת בישולם. נוסעת אשתו נוסעת בלתי עדיין לא היו ישראל מכתתין רגליהם למעיני הישועה. אבל מנהג זה התחיל מתפשט באומה. ויש מבנות העשירים עושות כך. הזקנה כשהיא לעצמה די לה בכרמי ארץ הנג. ברם בלתי זו שחובשת מנבעת אפילו בראש השנה לא הסתפקה בכך. ובסידוש אמרה לבעלה: אם אין אתה שולח אותי לפרנצנסברג איני הולכת לטבילה! מה יעשה?

פסק לה אביו התצאות הדרך. והואיל ואין שולחין אשה צעירה יחידה. אמרו תסע חמותה עמה. הרי לכל הדעות טוב מרחץ מכרמים. ואם משום ממון? ברוך השם ר' חנן אבא יש בידו להתציא. ואילו בקשה לילך לכאן ולכאן כלום אין ממסיקין בידה? המשל אומר: אשה עשירה יכולה להרשות לעצמה לילד אפילו שתי פעמים בשנה!

עשו כלי דרך ותפרו מלבושי כבוד והתקינו מנבעות וקנו תכשיטין. הכל לפי המקום והזמן. ותבשיטי הזמן היום כאן ומחר באשפה. לשעבר אדם קונה לאשתו מחרוזת של פנינים וחש יכסף שבהם היתה יוצאת בשבתות וימים טובים כל ימיה. ולא עוד אלא שמנחלתם לבתה ובתה לבתה. ועכשיו למה הדור מתאדה? — למיני לולאות וקישורים ותצות צפור ממאה. הרשים לבקרים.

נס שאין אף בתו מבקשת דברים משונים שכאלה.

אמנם אף הימנה אין לו קורת רוח ביותר.

בעל יש לה, והתרת הוראה יש לו. בא וראה, היה ר' חנן אבא אומר, שכל מה שעשה הקביה בעולמו יפה עשה! בן ובת נתן לו — מצפה היה תחלה שבן זה יהיה מודה הוראה בישראל ובהר לו דרך אהרת, ומה שלא עלה לו בבנו, יכול היה לתקן בבתו. אברך מופלג השיא לה ומוסמך להוראה הוא. סמיכה זו בכסף עלתה; שכר סופרים ומשמשים כנהוג. ברם התצאה היא התצאה איזה שם שקראין לה התצאה היא. ובכן ראוי היה להושיבו על כסא הוראה, שאם לאו סופו שעוסק בפרקמטיה, הרי כבר יצא, וגכנס לחנות ועניני העולם הזה מושכים, אלא שהיבנים מרובים על העיירות, משל הדיוט אומר: רצונך להושיב את המוסמכים, צא וקצץ יערות ובנה כרמים ועיירות!

חשבו ומצאו שערייה אחת יש ושפינובקה שמה וכסא הרבנות פנוי שם פנוי ואינו פנוי כלומר רב אין שם, אבל אשה היתה לרב, נשארה האשה אלמנה וטענת חזקה יש לה, אלא שאפשר לפטור אותה במועם.

ואלמלי החזקה בלבד אין בכך כלום, אשה בדיני ממונות אפשר לבוא אתה לידי פשרה, עלובה זו פלום בחיי בעלה כמה קבלה? הרי הוא היה אומר: אלמלא לא הייתי צם בשני ובחמשי הייתי מת ברעב!

ברם עיר זו נביר יש לה, ונביר זה חתן יש לו, חתן זה מוסמך הוא. — התחיל להורות הוראה בישראל.

אף על פי שרבו צועק ככרוכיא: כלום להורות סמיכה נתתי לך, אלא כדי שתתמיד בלמוך! נמלך הנביר לעשותו אב בית דין, כאותה דאיתא יארוך ילדה ואבני מתא שדיה; התגין הוליד תולדותיו והטיל על בני העיר פרנסתן. יאילו הנביר בלבד רצה, מי שתלוי בו אומר הן ומי שאינו תלוי בו אומר לאו. מה עשה? הלך אצל ראש האזרחים ונתן על פיו, רמו ראש האזרחים שבחינות לצבא ממשמשות וכאות, אם שומעים לו מושב, ואם לאו תעבוד כל העיר בצבא. פקח נפשות! הרכינו ראשיהם. אמרו: יהיה רב עד שיסתאב! כלום להוראתו אנו צריכים?

אבל לא אלמן ישראל!

נביר זה גים יש לה, ואף הוא אינו עני, ושונאים הם זה לזה, אויבים בנפש מיום שידדו לחלוק בנכסי חותנם לא עבר עליהם יום בלי מריבה, ואף הוא מצוי אצל שרי האומות; כל השערים נפתחים לפניו, עלה לשר המחוז ושח לו כל

המאורע. שלח השר וחתמו את המקרה. אמר: אדרבה ימצא רבכם היתר בלי
מקרה.

הקיצוץ. באים משפינובקה זו לר' חנן אבא ואומרים לו: רב חנן אבא, מצוה
גדולה להציל קהלה שלמה! אילו חתנו בא אצלנו לשבת אחת מיד הכל רצין
אחריו. נכנסו הדברים בלבו שהכנים ראשו במחלוקת; הכנים ראשו במחלוקת
ושוב אי אפשר לצאת.

ה.

כלתו של ר' חנן אבא עולם אחר ראתה בסרינצנסבד. רוב בני אדם שבאים
למעני הישועה ואינם חולים חולי ממש, הואיל הם בטלים מעבודתם ופנויים מן
הדאגות וכספם להוצאה נתן הדין מאה כדין סרוטה אצלם, ממילא שהולכים אחרי
לכם, ואפילו מי שדרכו לקמץ — כאן נעשה פוזן. הרי לשם רפואה בא וגמצא
שצריך לפסם גופו. והגוף שמתעדן מאכילה ושתייה ומרחיצה וסיכה ומשאר תפנוקי
החיים מיד נעשה בבחינת. כלו לכם. ומכאן ואילך קופצים עליו מיני מאוים
שלא הכירם מעולם. ואם בגפו יבוא, כיון שהוא מתלה בעקבו במקום שאין מכירין
אותו יצר הרע אומר: שלי הוא.

כלתו של ר' חנן אבא חס ושלוש שנכשלה בעבירה, אלא שתפנוקי החיים
המענה. וכשהזרה לביתה דומה הנה עליה שמאברת את עולמה ומקפחת את חייה
בעיידה קמנה זו. פרנצנסבד שוב לא זה מעיניה, וכל מה שראתה פעם שם היה
מלפפתה והולך כאן, ראתה כלים נאים, ראתה שמלה נאה מיד לבה הומה
אתריהם.

ובכל יום שחרית משעה שהיא קמה משנתה ועד שמביאים לה פת הבאה
בכיפנין וקהה הריהי שוכבת וחה בשמלות ובשאר כסויי הגוף.

נתלבשה הריהי יוצאת לחנות. היום היא רצה משי חום ומעשה מחמ
לשמלה ומחר אמלם עם כפתורי שן למעיל. חותגה אינו בעיה. לשפינובקה נסע עם
גיסה על עסקי רבנות, ובעלה אומר על הכל הן ומחבקה וקודא: ברוך מעמך
וברוכה את אשתי המתוקה!

תפרה בנד חדש לעצמה. עשתה נעלים חדשות לעצמה. התקינה מנבעת
חדשה מסתמא אינה שוכחת את בתה. התשכח אשה עולה? תינוקת זו עומדת
כל היום כגולם זה שבחגים עליו כל מיני בגדים.

נתכסית בכלי מילת ופניה ארומים מכת מאכל ומשתה הריהי באה וחזתת
את הדין על בנדי בעלה. אלו ארוכים כאורך הגלות, ואלו צבע להם כעכבר שנמל

לתוך השמנונית; אלו ואלו ראויים היו מששת ימי בראשית להחליפם באהרים.
הקיצוץ לא היו ימים מועטים עד שלא היה מקום לבגדים בארונותיה.

בעלת בית הגנה ודאי שאינה מניחה לבגדים שיתגלגלו בראש כל מקום.
עמדה ותקנה להם ארונות הכניסו הארונות לבית. ראתה שלא כגון הארונות גון
האורלוגין, ולא כגון שניהם גון השלחן וכסאות ממילא שהומינה אהרים. וכיון
שראתה את ההדר בהדרו אמרה: הדר שמלא חפצים יקרים כל כך אפשר בלי
שטיחים? מיד קנתה שטיחים.

התחילה המשרתת רוסנת שאין בכהה לנער שטיחים כבדים כאלו מאבקם
ואם לא יעמידו משרתת שניה תצא מכאן מיד בראש חודש הבא.

אבל אף בעלת הבית אין דעתה נוחה ביותר מהמשרתת. אין לך מרה
רעה מזו להחזיק משרתת כמה שנים. משרתת כשהיא באה לדבר על עסקי-כלי-
בית, שנה ראשונה מה היא אומרת: של בעלת הבית! שניה: שלנו! ומכאן
ואילך: שלי! אבל עד שתתרגל החדשה אף זו יכולה להשארה.

מתוך כך נתרגלה בשתי שפחות. שכן אף החדשה נשתמטה לעשות
עבודתה יחידה. רואה אשתו של ר' חנן אבא ועיניה יוצאות מצער. אבל משום
שלום בית היא שותקת. למה יאמרו הבריות: חמות עיניה צרות בכלתה.
יבוא חנן אבא ויעשה מה שראוי.

ר' חנן אבא מרוחק מביתו. בשפינובקה הוא שוהה להושיב את התנו על
כסא הרבנות. ובית גדול שכר להתנו, וכלים נאים הכנים לבית וקרונות ספרים הומין
ושני מבלי עולם העמיד לשמרו ושמש לשמש אותו. ופאה נכרית עשויה חוש ומשי
קנה לבתו לצאת כצאת הרבניות. ומשרתת שלחה אמה מביתה שיודעת לאפות
ולבשל, ומעודות ומשתאות עושים לאנשי שלומו: בורשיש שמן ותפוחי אדמה.
במוצאי שבתות וקורקבני אוחים ומי דבש בראשי חדשים.

והבית מלא מפה אל פה, ליטאים ועלויים, סרסורים ובעלי עצה ורופי
שלום ומתוכים. אש המחלוקת גברה בעיר ור' חנן אבא מבער את האש
בכסף ובשטרות.

ולנביר העיר פלֶבְנָה ועל המלבנה פרנסתו. ירד ר' חנן אבא עמו לחייו
ובנה אחרת כנגדה. תפס את החבל בשני ראשיו. לא די שיקפה פרנסתו של בעל
דבבו אלא שמוסיף צד לעצמו מבצלי המלאכה.

נבנתה המלבנה ולבנו לבנים. כל הכבר מלאה לבנים ואין בונה ואין קונה.
אם לא יקום דוד הפלגה חדש ינחו עד שיתאבנו. גביר העיר יוצא ונכנס אצל שרי
האומות, ומי שרצה לבנות. בידע שמומין אצלו לבנים. וישראל? — או שיש לו
בית בירושלם או שאין לו צרך בבית.

המלבנה עומדת והפועלים עובדים ולבנים מתוכפות מיום ליום ומסים וארנוניות
מתחדשים והולכים. אמר ר' חנן אבא: הרי המקוה התומה וישראל נטרדים מפני
ביטול שבילה. אלך ואבנה בית מרחץ!

הביא מהגדס והתחיל לבנות. בני העיר עומדים משתוממים ור' חנן אבא
מניס לבו שלא יתן לשונאים לשבול אפילו שיערה משאותיהם.

ובעירו ישיחו. בו יושבי קרנתו. כי שמר שנחתם בחתימתו של ר' חנן אבא
אינו שוה פרוטה. נחמא! ר' חנן אבא ידו פתחה כדרכו. צאו וראו בחורים
יושבים בבית המדרש וירמולקותיהם בראשיהם. מי נתן להם סמוט לירמולקותיהם?
— ר' חנן אבא! ומי ידע כמה בני טובים ירדו מתעטפים בבגדים
משלו.

יא.

כדי לעשות נקמה בשונאים כתב בנו של ר' חנן אבא מאמר גדול כנגד
הצעיר יוצא זנב, לא חסיד ולא עניו. לב בני עירו ננב, ומעיו פניו, להיות לרב
ומורה. הותנו תקיף ורשע, ספי ליה כתורא, וינחת ידו הקשה על התמימים
והישרים, שהורי עינים. הלנצה יתקלסו נערים? הוי שומו שמים! הלך זרזיר אצל
עורב, הוא ראש האורחים, ומכר דת נתונה בחורב, וכל עמי נאנחים!

שלח את המאמר למכתב עת והמעריך עבר עליו בקצה עטו והוסיף נופך
משלו. יוצא המאמר כלול בהדרו לחכמה ולמליצה. וכל איש אשר לבו ער
לחזון ושיר יבוא לבקש את הנליין להדריך את בניו על במתי המליצה ולהפיה
בלבם אהבה לחכמה ושפת עבר.

כמוֹן לפני רוח יעוֹפו הימים ופקודה באה אל המליֵין לבוא אל שר העיר.
מה לשר העיר ולו? מי ידע? — הגה חג יוכל הקיסר עומד אחורי כתלנו
שמא לחבר שיר לכבודו אתה קרוא!

נתעטף בבגדי המודות. קשר צוארון חדש לצוארו ואשתו תקנה לו עניבה
יפה, ומקל תפארת לקח בידו והלך עקב בצד אגודל לשר העיר. וכיד המליצה המוכנה
עליו בדרך אותו בשפת אשכנו נמלצה.

הוציא שר העיר גליין עברי ושאלו: האתה הוא כותב המאמר? והמליֵין
עשה נאה וגאון וכיד המליצה המוכנה עליו ענה: כן אדוני דובר! מיד גער בו
השר: ריקה, ראש אודחים העלבת! בחברי שלחת יד? המליֵין נשאר כאבן
דומם ומלה אין בפיו כאילו סמרו המלאך על פיו ושכח כל שפה. והשר כסה פניו
הרפות בשפת פולין. ולא נתקררה דעתו עד שרמו לשומר אחר. נמלו השומר
בודעו והוליכו לבית הסודר.

מדוע בושש לבוא? אמו תשתאה, שואלת. הלא דבר הוא! שלחו לשם.
חזר המשרת ובשורה בפיו כי האדון הצעיר תפוס. לא האמינו כל יושבי העיר. אבל
האמת אין להשיב. האם התעלפה והאשה התיפחה מרה.

הודיעו לר' חגן אבא לשפינובקה. בא ר' חגן אבא. עלה לשר העיר לבקש
רחמים ולא עלתה בידו. הגיח כסף לעריבן הוציא והו.

יצא הבן מבית האסורים. חברו עליו בני משפחתו שיכרח לאמריקה. נתן
לו אביו כל כסף מוזמן שבידו וברח. מחמת כיסופא ערק. ואשתו שבה על עקב
בשתה אל בית אביה.

סיף יבא.

דוד פונל.

הגני יורד מן הפעלות.
צלי הקצה יורד לסני —
ואת איז חזקה לי.

אולי לא תראי לנעה
דרך המים. —

שנים נוסעות — — —

לילה דולקים גרות
יומם צוללים צלילים פהים
בתבל.

על עיר וקסר אסקעה
על דרכי
רוחות תרדים
חרש פי יגעו.

מאום איז חזקה לי.

הגני הזלף —
צלי הקצה הזלף לסני.

וינה 1918

בְּעַרְבֵי בֹיֵן
פְּעָמִים עוֹלִים אֲדִים
תְּבַלְבְּלִים מִן הַפְּלָגִים
וַיִּשְׁהוּ תְרָדִים
בֵּין לַחֲשֵׁי עֲרָב.

פְּעָמִים מוֹבְלָה בָּם רוּחַ
וְעוֹלָה קִלָּה בְּאִפְיֵנו
רוּחַ בְּשָׁמַיִם חֲרִיפִים.

עַל גְּדוֹת יַעֲרִים
אַחַת, אַחַת, יוֹשְׁבוֹת אֲזוֹ נְעֻרוֹת.
פְּרוּעוֹת שְׁעָרַי;
וּבִזְכוּת לַעֲסֻדָּמְעוֹת
עַל לֹא דָבָר.

תִּנְוֵנִי צַעַד אֵה אֲנִכִּי
תְרַשׁ, תְרַשׁ בְּעִקְבוֹת עַרְבֵי בֹיֵן
וּבְמִסְתָּרַי תִּרְעַד נַפְשִׁי
רְעָדִים מִמִּירִים
עַל לֹא דָבָר.

וינה, 1918.

קטעים.

II.

א.

א ל י ל י ם .

ההשתחוויה, ההתנפלות לפני האלהים, הערצת בעלי-הרוח זהו דבר מתנה. מזה הוא האדם, אם לא ידע ולא ירניש את הנעלה ממנו ותשנב ממנו. איך תשבע העין, אם לא תראה הרים ונבעות, יערות מצלים ושדמות רחבות. הגמש היא בת התרחבות, כל דבר נוכל לכפול ולעלותו עשרת מונים. אין נבול בעולם ואין רקיע בלי שחקים וערבות ממעל. נשיא כי יהיה בעמך — כבדהו ושנבהו: אם יודו אותך את הדרך לאור ולפישוש, קום והלכת בו. בבית-מדרש לאמת ולהטבת המעשים תוכל לשבת על הארובה כדי לשמוע דברים חיים. הטה אונך לכל מודה ומתבונן ותן אמן לכל הקצבת תכלית בעולם ובתולדה. ירושה רבה לנו מימי אבות, אבל את אשר יחקק בנו הוא זה, שירשנו בעצמנו במסבות חיינו. הדבה הדבה קנינים בתבל, עניים אנו, כל עוד אין לנו נושעים מחדש חודעים מחדש.

אחרת הוא הדבר, אם אילני סרק אומרים להוציא פרי, אם הסרי-תום קודאים בלאמן ולשהרה; ואם אלה שלא עמדו על תהום השאלה, באים להשיב. היוקף שבמחשבה הוא הרת כל רקב, קדש בלתי-קדש הוא הפתח לממלכת השמן. לכל הרם וחורבן יש תקומה ובנין. במקום ששרתה הקללה עוד תוכל לשרות הברכה, ואף נפש עקה ועלובה עוד תראה רוחה. אוי ואבוי אך מתעלולי הרוח, מהשרות בהיכל בערלת-לב, אוי ואבוי מאלילים נושאי אפוד בני-אלים.

ב.

צ ל ל י ע ר ב .

וקמת בבקר וצאת לפעלך בשוק החיים, מקרים ממקרים שונים יסנעו בך. כל אחיזה בבריות נורמת ערבוביה אישית, כל שותף אך יחסיה, כל לכיחה

פוזמת. החי שבארם דורש את תפקידו, יצר האדם בו מושל להרסו ולאבדו. אך עמל נראה. אך נשנה. חבר כי נפגש, מי ידע את אשר בלבנו. זה יתן לנו את דיו — ואך כשל נכשול. אור השמש יאיר לבני הטבע, אבל לא לבני-אדם. שבהם נפש בתוך נפש. מי יתבונן לעצמו וישים מבטו לאחריהם, אם אך חטף יחטף מן החיים, אם לטרף הוא יצא. מי זה רואה, בעת שנראה הוא. אתם לא תדעו את שחץ היום הלילי היום. אדם קם מן המטה, רחץ בשרו במים וטהר ויצא לשוק. הרי הוא מלוכלך בנפשו ובגוו. זה נחל זה נגול, זה משקר זה אך מרמה. אין תקוה להתכנס עוד, אפס חוץ של היחיד באויר החברה.

וכי רד היום, השמש מתגנב ומתחמק, ושב בן האדם הביחה ותסגר בארבע האמות אשר לו — רח אחר בו יבוא. הים לא יסעה, רק ברכות מים לפנינו. או במ רה כל צמא. אין עולם עקום עוד, הכל ישר הולך את נתיבו. — —

ג.

יום האחרון.

אומרים, כי אל עליון הותך חיים לכל חי ונותן לכל בריה את חלקה. ושאלהים הוא משניה על כל הנמצאים, מקרבם, ומרחקם לפי פעלם. אומרים אמור, כי יש משפט ויש העלאה לטובים, ירידה והשפלה לרעים. הכל, הכל אך בכף ישקל. הזוכה הוא מוכה גם את אחרים והחייב גורם רעה לעצמו ולאחרים. וכי ראית עול ועמל בעולם, לא ידעת לערוך כראוי ולהסתכל כראוי. וכי נוקשת ברדף אחרי האמת, לא היתה האמת, שעבדת אותה, האמת הנמורה. עשר פעמים תשאל ואין תשובה נכונה, תוסיף לחקור ולדרוש ולתור במעשים ובתהלוכות, ובכל אך תמצא גדר לפנים מגדר.

לא! לא עשה הבורא את האדם ישר, לא עשה את העולם ישר. לא לסעודה קרא את בני החיים. —

אף לא ערוך השלחן... כל אחד אוכל את חלק חברו חי בשל חברו. אך נול חמס בכל אשר נהנה ונשביע אותנו; ואף במכמי האהבה אצד מצוי של התנגשות. אין תודה ואין דוק ואין התגלות זכה בטבע. בכל משמשת הערבוביה ובכל אוכל רקב העורון.

לרומם אותנו אתם אומרים, להוליכנו הלאה. אנה נלך? ואיה נסתיר בושת-פנינו? עקת העון, לא עון החיים, אך עון הבריאה אוכלת בכל אשר בנו ובכל אשר נעשה. אך האפל ינחם אותנו לרנע; ובא האפס ויכלע את הכל, ואולי אז יבוא מרנוע לכל.

זיסל-מלכה (זוסיה) שטיבל.

כל העתונים הביאו כבר את הידיעה המעציבה על דבר מותה
המרני של אשת א. י. שטיבל - מיסד ההוצאה הגדולה לספרים
וחרגמים עבריים במסקבה.

אבל לא רבים מן הקוראים יודעים כי המנחה הצעורה, זיסל-
מלכה (זוסיה) שטיבל, משודרת היתה; כתבה וגם הדפיסה
ספרים ושירים בפרוזה (רוסית) והיתה מעורבת בין הסופרים והאמנים
במסקבה. בחוברת „נבולות“ זו אנו מביאים שיר אחד בפרוזה מתורגם
מכתב-יד, שנמצא בין כתבי המנחה. יחד עם זה אנו מביאים שיר
אחד של ז. שניאור כתוב לזכרה כשמנה ימים אחרי מותה.
סימני מחלת-הרזה של המנחה, כוכד מחלתה בימים האחרונים
ומות-האסון שלה עצמו עברו לעיני הסופר הנל בקפינהגן.

* *
*

שיר בפרוזה

הוא היה בן עשרים שנה והיא בת שמנה עשרה. הם הכירו זה בזו מכבר.
לא היה רגע פנוי, אשר לא בקשו איש את רעהו. וטוב היה להם לשבת יחדיו.
פעם בערב, בשבתם בפרדס, נדברו על מכיריהם ועל אלה האוהבים זה את זה.
ופתאם ישאלנה הוא: ואת מי... את אוהבת?
ומבטו הרך הבריק כמתחנן: הגידי - אותי...
אבל היא, כלי העמיק חשוב, ענתה אותו: „את הכל“. ותלך לדרכה.
אך בהרהיקה ללכת צעדים מעטים, הרגישה כאב מוצץ בלבה.
בפעם הראשונה, בכל הכרתה, הרגישה אליו רגש-אהבה חזק.
אז חשוב במרצה לנפול על צוארו ולהודות: „אותך, אותך אני אוהבת“!
אבל היא לא מצאתהו. גם בפרדס וגם בביתו לא מצאתהו עוד.
לאחר זמן נפגשו עוד הפעם ועוד הפעם. אבל על האהבה לא שבו לדבר עוד.

בפסוקיה, יולי 1917

תרגם מכתב-יד ז. ש.

צִנְתָר נִשְׁבֵּר.

(לזכר ז. מ. ש.)

הָא! —

מה נשמט מתוך חלון רם?
צִנְתָר אדם נשמט, הבריק
בצבעי־משקית — קוים רבים.
בתבלת השמים ובלבנת מרגליות. —
ארצה נפל וישבר.

לא!

לא צִנְתָר יקר — חיי־אדם פורחים
נפל נאלו מחלון גבוה. —
אשה־ילדה, נוגת־נפש...

אצבעות עולם זה הנפוח והנקשות
לא ידעו לאחו ביה הקמנה. העננה
עם עיני־תבלת ועם שני־מרגליות —
ותצנח ארצה ותשבר.

דין־דין, דין־דין!...

ברגז חולה-רוח תצלצל הרפכת,
אבטומזבילים תוקעים, רותחים: פנו דרדו!
הקמון תאב-חדשות רץ ולשונו שלוחה
וריר-הח'שק נוסף לו על זקנו...
— עמדו בלכם, מפלצות-הקריה!
אין לעבר פה, אין לעבר עתה —
פה נפצה נפשי-נפה למרצפת.

* * *

אחותי, אחות קמנה, אחות חולה!
לא אשכח עוד, לא איכל עוד לשכח
את עיניך העצבות,
ואת עפעפך המתרחבות, אשר תעני בם
תאות-הדלון עם אשר-מות: —
ואת שמלת הבורדו שלך עם פסיר-קמיסה,
אשר יצאת בה לקראת מותך,
כצאת הפלה אל חפתה,
כשלוה זאת נוראה ואמיצה,
בלי הוציא הנה פחד-קל משפתותיך.
כשלהבת-כאב אדמה תערב נפשי,
בחלודת-ברזל תאכל קרבי, —
ואת שמלת-הבורדו לבשת באחרון יומך.

אלליו!

מדוע ככה נביר את יפיה-אדם
רק אחרי אבד-נוהו?
ואת יקרת-לבו נערף —
רק אחר שהתפוצץ.

ואני ראיתי בעיניך מקאב גדול
 גיהנום של עצבת, אשר להט
 בעמקי נפשך יום ולילה.
 שתיקתך צעקה לעזרה...
 וגשת לא נגשתי ושאל לא חסצתי
 אחותי, אחות קטנה, חולה.
 כביו גרשתי תמיד את החמלה מעל סני.
 כמדך-לב וכרפיון-רוח גרשתי.
 כפושטה-יד המבקשה גרבת דמעות.
 או פרוטת-רף, או בגד-צער בלה...
 עתה באה ותיסרגי זאת החמלה.
 עתה תנקם את נקמתה.
 כמלכה גאה באה. אן באו כל קרעיה?
 מי שפך שלות-שויש, חלכת-דונג
 על סניה המצוררים?
 בעיניך - תבלתי, עם עפעפיהם המתרחבים.
 תביט, תביט בי החמלה ולא תשבע:
 ותגע ראש ותאים, באין רואה.
 באצבעך - אצבע קטנה, צחורה.
 וקמטי שמלת-הבורדו שלך עם פסי-המיסה.
 כגלי-מקאב קופאים על ברקיה:
 יזרעותיך - שבורות שלובות על הגלים...
 אחותי, אחות קטנה, אחות חולה.

קיסנהן, 1919

„התקופה“*

(רצנויה)

תאודנה העינים לפתיחת הספרים: ספרים י. ס. י. ס. חו ההתחלה הפה רוצה לברך עליה הפעם ברכה שיש לה על מה לחול לאחר אותן הברכות לבטלה. שהיינו מבוזים על כל אספה והחלטה ואורגניזציה של חובבים מכל המינים, שהיו „מעמידים להם למטרה“ להחיות את ספרותנו ולבנות הריסותיה — והמטרה במקומה נשארה נעלה עד היום ואולם הספרות נבנה לא נבנתה, והחיים פנו באספות בלבד. כאן לפנינו חובב ספרותנו ש„רכש“ לשמה רק אדם אחד — את עצמו; והספיק ליצוד מוסד, שאף שבראשיתו אנו עומדים, כבר אפשר להגיד עליו, שכמותו לא היה עוד אצלנו: לרצון, לבטחה, לרוחב התכנית וכנראה גם — ליכולת. ויפה עשה א. י. שמיבל שזוג לעצמו את פרישמן העורך; ולא משום זה בלבד שכבר יצא לו מוניטין בכך, אלא עוד משום זה, שפרישמן הרי הוא שהשביענו ממרודי-האמת על ספרותנו כביכול, על עושיה ומעשיה והמכריזים על פריחתה — ומן הדין הוא, שיהא הגסיון המקיף נעשה על ידו; יפקד נא הוא את „ההסתערות הראשית“!

התקופה אינה אלא חלק מתכניתם של העורך והמירל — ואולם חלק הראוי להתכבד, ניכר בה, אף שלא פתחה בשום מאמר של פרונרמה, שאין היא רוצה להיות קובץ-קלוקל, שנצבר במקרה וכלאחר יד, אלא אורגן; כלי-מבטא לספרותה של התקופה. בשני הכרכים הגדולים שלפנינו — שלפי מושגי-המדדה בספרותנו השם ביבליותריקה הולמס יותר מ„קובץ“ — אסף כל מה שפוזר-הסופרים המכני עוד השאיר לאסוף; ואיך שתהיה „השורה האחרונה“ של הבקורת — עד כמה שמץ סך-הכל יש לו בכלל מקום לגבי קובץ-ביבליותריקה כזה — הסקירה הראשונה, המראה לנו אותם שמות המשתתפים שחזרים ונשנים בשני הספרים בעלי 1400 העמוד, רדה שנכיר את הצמצום המכני שהיתה המערכת נתונה בו — וממנו זכות גלמדת על הרבה.

בראשם של שני הספרים באו שני ספורים מאת בוקי בן יגלי זיל: שני קונטרסים „הדון קישוט מאסמריפולי“. כנראה מתוך סיטה לסופר הגמטרי. כי אליבא

* הערך: דוד פרישמן — המוציא: אברהם יוסף שמיבל. יוצאת ארבע פעמים בשנה. ספר ראשון (טבת-אדר תרע"ח), ספר שני (ניסן-סיון תרע"ה).

דאמת דברים אלו, עם צחות הלשון ויפי ההרצאה שבהם, מקומם סוף-סוף נכון יותר בספרי מקרא לבני הנעורים מאשר כאן, בראשו של קובץ לספרות חדשה. ראית הדברים, היקף המבט ועמקו ואפנו — כפי שהם כאן אין בכם עוד למשוך אותנו.

בצדו עומדים החדשים שבחדשים, סחור סחור מאת א. שטינמן — רומן גדול שיהא מקיף את חיי האינטליגנט העברי החדש, זה שהרבה כבר נשתנה ונסתבך מימות אדמוביץ, אעפ"י שמהסמנים העיקריים — המורה העברי בהתנלותו השונות — לא נשתחרר עוד. הרומן עוד ילך וימשך, לפיכך אפשר להניד רק לפי רשמים חלקיים, שיש בו תמונות וסיטואציות ראויות לעיך-אמן רואה וגם אַקסקורזים מחשבתיים מעוררים שימת-לב; אך ביצירה רחבת-המצע, ברומן, גם הקומפוזיציה עיקר בה — ולכך אין כללה ניתן להיות נשפט קדם שהיא נתונה גמורה לפנינו.

ה. ש. בן אברם — כמדומה בפעם הראשונה, אנו קוראים את שמו. מספר בעל כשרון וסגנונו בידו, וסמן לטובה: גם, בלילה וגם בעננים בחר לו המספר החדש לא תימות, חדשות, אלא ישנות ומטושטשות בידי כמה. האמן מתגלה בהסתכלות-בראשית בדברים ובהגיגה-נפש החדש על כל זה, שכבר היה לעולמים ועוד יהיה, לילה נראה לי שלם ומרוכז יותר מעננים, שבהם נפסק תכופות מהלך הספר ע"י עמודים שלמים של רפלקסיה מחשבתית-שירית מעכבת (למשל זו על עריצות המושל במרומים) או גם מפריעה (כזו שבספור תולדות הנקמה) אצל לפידות). בניכר יצא המספר לא מבית מדרשם של הצרפתים, מיסודו של פלובה, אלא בעקבותיו של הרומן הרוסי הסקנדינבי (במקצת מורגשת גם השפעתו של ברנר) שאלה אינם מקפידים בכנון דא. אף המסון התפלסף הרבה במסתורין — בספרים שלאחר-כך צמצם א"ע יותר בתאור, שהרי לא מה שמניד לי המספר מושכני אהרי גבורו אלה מה שהוא מחזה אותי ומקשרני בו קשר עלילות ומצבים — ובן אברם הפסיק לפרקים בידים קשר זה, שאת סודו הריהו יודע!

בחלק התרגומים ישנה הדרמה של ש. אניסקי, בין שני עולמות או הדבוקי, בשם כלול כבר התוכן, מעשה בדבוקי, ידוע, דבוק מתוך אהבה בנערה — ניכר לא מפתיע, נצטרפו לזה עוד כמה וכמה אפקטים, שאינם יקריהמציאות ביותר, (קבר הזוג בתוך העיר, דיך-תורה עם בר-מינן וכ"ו) וקצת פסיכולוגיה פסיכואנליטית של הנערה — והרי זה הכל, יש רק להתפלא על שמצא ביאליק לכדאי להקדיש עמל לתרגומו של דבר בינוני זה.

למוצלח ביותר אני חושב את תרגומו של י. ה. ייבין (ניכר, כמדומה, שם חדש): מבוא לתורת המטפיסיקה להנרי ברנסון, עלתה בידו של המתרגם

למסור בחיותו את הספר היפה של הצרפתי גדל-הסנגון — מבלי לאבד אף טפה מהתוכן החשוב. — גם בשיחה הפילוסופית המקורית של ייבין, ישן חרש' ניכרת קורבה יתרה, מבפנים, לשאלות הפילוסופיה וביחוד לזו שבחפתחות של יצירה לברנסון. יש רק להעיר על פרט אחד בדברי המחבר המעמיק. הוא מדמה תחלה את הזדעזעות-החדוש המתחוללת באדם אל הבחירה ההפשית — וחוזר ומבדיל בין תוך כדי דבור הבדלה עיקרית. הבחירה היא *deus ex machina* שהמציא לר האדם. . . . אבל יחד עם זה תלישה נמורה מאילן הבריאה בעוד אשר בחדוש ובסערה שבו לא נפסק הקשר בין האדם והטבעי. כאן נעלם מאת המהבר, שמושג זה של הבחירה ההפשית, העומדת בגוד להטבע, מאת קנט נוצר ונשתכלל בצורת האני האינטליגיבלי, מעין עצם כשלעצמו שהוא למעלה מהטבע ואינו איפוא המצאת האדם כלל וכלל — אדרבא, הטבעי, שכלו נמצא ברשות הסבתיות, הוא הוא המצאתה של ההכרה האנושית, ומהצד השני גם החדושי, לכשיהיה מהותי ולא שנוי-צורה מיכני בלבד, אי-אפשר לו להתחולל אלא מתוך הסערה שמבפנים או ממעלי, ובכל אופן לא מצד העולם החיצוני, הטבעי — בקצרה: אפשר הוא רק מתוך אקט מטפיזי, אינטליגיבלי, ובכן קורבתו של החדוש אל הבחירה ההפשית אינה פחותה משלמושג התשובה, שזו הרי אינה אלא תולדתה של הבחירה ולא תצויר כלל בלעדיה. ואין כאן המקום להאריך. (האגדה, חלום פלאי של ייבין עושה רושם).

חוששני להכשל בהכנסת תבן לעפריים אם אבוא לדבר בשבחם של יצירות-התרנום הנתנות לנו ביד רחבה מאת דוד פרישמן, נתוספו: הגנן לרבינדרנת-טגורי, ספר יורם לרדולף בורכרדט, ים הצפון להינה ועוד ולא אדבר על תרנום ה-איליאס, שמוף-סוף אינו אלא מעין תרנום, לעת מצוא ופרישמן אינו חושב, כנראה, להמשיכו. אלה הרוצים לפטר את הערך היצירתי שבתרנומי פרישמן בתנועת היד: תניך, יטרחו נא לעיין קצת בתרנומים מלסינג, שילר ושכספיר שנעשו אצלנו בדור ההשכלה וינסו נא לטעום מהגמנום המליצי, המסרס ומעוה את היצירה המקורית — ואלה הלא גם הם, תניך היו! הרי שיש, תניך, ויש, תניך — כשם שיש, לשון ויש סנגון, ואם הורשה לומר הפרדוקס, הרי פרישמן עושה מעין תרנום אל המקור; ברי הוא, שהדברים המתורגמים על ידו — ואין זה אמור בספר יורם בלבד, שנכתב לכתחלה בלשון ביבליית-לוטרית — הגיעו לסגנונם לאחר שלשלת של התפתחות, שבראשה עמדה הביבליאה כנותנת טעם לדורות; זהו ההשבה לסגנון-המקור אינה אלא החזרת עטרה ליושנה — (משום שלא הרי היצירה הרחנית כהרי היצירה הטכנית, באהרונה ההתפתחות מתרחקת ונפרשת מהמקור, בעוד שברוחני יש רק פתות מתוך חמרכו יחד עם המגמה המתמדת לשוב ולהתכנס בו).

אבל זהו עיון כשביל העיתניים; מי שיפתח ספר מתורגם ע"י פרישמן ויקרא בו קריאת מקבל ולא מבקר — עיניו תחוינה.

פרישמן נתן גם שתי מעשות' מן הסריה במדבר: נחש הנחושתי ועיד המקלטי. רויצבעים ונהדרים וחיים יקומו מחזות הקרומים שהמשורר מעלה לפני עינינו — המטרה הסנגונית הושגה במלואה. אך יש שאנו מתנסים לצרף גם יצירות מקוריות אלה לשורת תרגומיה אף שלא במובן הלשוני אלא הצודתי: התימות הללו מהרהרים אנו לא בשדות עייהעברים או דיבון נד ועלמון דבלתימה או עציון גדלו וצמחו. ואף הנפשות לא חזם המשורר בצורת דישון לשבט הדרנים או נועה עם מאהביה קנו ואלידה. אלא ראם בקוסטיומי מדה וספודס בבולברי אירופה והוא רק העתק העתיקים. לאמר: כבר היה לעולמים! גלויים אנתנו למשורר והולכים אתו בתהלוכה מלאתי-היקר של הכהנים הלויים והאנשים הנשים והטף — עד בצר; ואולם עת יקשיב העם לקול דברי הכהן הגדול ויענה עליהם. אמן. אנו מתחמקים בחשאי עם נועה-מיצי הקטנה. כדי לפספט אתה קצת — וינאית . . .

ההפך ממש מדרך זו אנו רואים בשלשת שיריו הקטנים של משרניחובסקי: סונישות עכרים. הרהרה של כובד-עבר עולה — ומבלי כל נסח. למיום הקריאה הפתשית-הנבואית לנכה פסל אפולו התעמק התעצם הרבה הטון של המשורר — וכפעם בפעם מניעים אלינו אקורדים בחדים של שירת אמת כבושה המון גענועים לאבן-עבר גלמדה אשר:

מוצקה וקשה וגלודה,
כביום בו הוחכה בעים,
שוקעת, חולמת, כרפסודה,
שננעצה בשרטון בים.

שלשת השירים האלה הם פאר המאסף.

שיריו של שמעונוביץ אינם מוסיפים קו חדש בדמות יצירתו. כפי שהיא ידועה לנו בשנים האחרונות: המיתלב רבה ויכולת לשונית — שני התנאים שהם עיקריים למשורר הגדול; אלא שעדין, כמדומה, לא הגיע המשורר לזה הכבוש האחרון. העושה את היוצר רודה בחמרו, ושלפיכך יש והוא משתפך. ומשום זה תמיד יזעזעונו דבריו הכנים, אבל תקף לא יתקפנו תמיד. — ברשימותיו „מתוך הערפלי נתן שמעונוביץ, כמדומה בפעם הראשונה, פרוחה לירית קלה — הצירותים המימואררים האלה מלאים עסים שירה והומור רענן. אמתיות שירית מודגשת בפיה פיה של יעקב לרנר; יש הרותים הנוגעים ללב.

שדיו של מ. ז. ולפובסקי מזכירים את השירים שהיה מדפיס יצחק קצנלסון — ולא רק מצד התימה. נכאיו של א. ז. בן-ישי הם פרוחה נמודה. בחלק המאמרים מעטים הדברים העיוניים ומרובים התאוריים. אליעזר בריינר נתן לנו בתוכן וצורה מעין דיספוזיציה למאמר. שלכשיכתב — עדין ספק, אם יחדש הרבה.

במאמרו של י. א. מריווש, חמש תקופות בנבואה יש נסיון מדעי חשוב עשוי בכבוד ראש לחלק את ההסתהות הנבואה הלוקה החדשה. משתהרר הוא מהשעבוד העוד לחדושים של חכמי הגויים — העומדים סוף-סוף מבחוץ, מבלי היהם של אהבה לדבר — כשם שהוא רחוק גם מההשקפה התמימה, שהחזיקה בסדר ה"ראשונים" וה"אחרונים" כפי המדפס על השער. כלפי שניהם יש מעין ריבולוציוניות בדבריו (למשל כשהוא מתאר תקופת שמואל הרואה, שרגילים היינו לראות בה ראשית-צמיחתה של הנבואה, כתקופה של ירידה ודקדנס לאחר גובה שכבר השיגה הנבואה לפני כך) — והם, בכל אופן, זקוקים לבדיקה מדעית.

כדרכו נתן י. ח. טביוב גם הפעם שני מאמרים הנקראים בעונג: תלמודה של בבל ותלמודה של ארץ-ישראל, והחדוד במדרש הכתובים. כשרונו המיוחד של טביוב אפשר לכנותו בשם כשרון — מחדש אני תואר בלי כל פרטנויה לקבעו — עניינותו, זה שיועד לעשות בדברים יבשים צרופים מחיים את התוכן ומכניסים אותו משום-כך אל הלב. ואין להחליף דרך-הרצאה זה בפופולריות, שהיא משטיחה את עניינה ומחסרת את עצמותם, בשעה שהעניינות נשמרת מלאבד מתכנה אף כל-שהוא, אדרבה עוד היא מוסיפה עליו: את החיוניות, מין כשרון זה יש לעמד עליו, מאחר שבדאי משום יצירה בו.

ברם אצל טביוב נעשתה, כנראה, יכלתו זו למין אמת-מדה כללית של הערכה, למין קריטריון, ובמאמרו, החדוד במדרש הכתובים הוא מפליג בשבחה ומיוחד ערכה כל כך, עד שאי-אפשר שלא לחלוק עליו. הנטיה הפרטית נצטרפה כאן לאותה ההשקפה המשכילית-הלאומית החדשה, שאינה מתצאת ערך ויופי אלא בדברי אנדה בלבד, ושתיהן הביאוהו לידי חבורי-המלים, חן וחדוד, חרוד ופיוט — כאלו תאומים ירדו מששת ימי בראשית — גלידי בטול כל-אחר-יד של הדרשה עפ"י המדה ההניונית, שהיא יבשה יותר מדי, אין בה שום לחלחית של שירה וגם שום קדטוב של חרוד (שהרי מכיון שהיא הניונית, מוכרחת, אי-אפשר לה לה לפתיע אותנו) ושל הדרכים המקובלים, הרשמיים הכבושים והמשעממים הללו.

כדי לסתור השקפה פרימיטיבית זו לא אאריך כאן בראיות, שראשית אין ההפתעה עדין סמן מובהק ומתנה ליופי ולשירה, ושנית אפשר למצוא יבשות

במדות ההגיוניות כשהן נלמדות בהפשטותן אבל יש ויש חרד והפתעה בצרופי הדברים הנעשים על-פיהן, ולא עוד אלא שאין לך חרד שלא תהא אינו מדה או קפנדריה הגיונית מונחת ביסודה (כמו שנסה גם טביוב, ובצדק, למצוא מעין חוקיות וסדר הגיוני אפילו במדרש האגדה); לא אבוא גם להסתיע בדבריו של ביאליק, אלה הקומפלימנטים הפרשיים, שאביר-האגדה מניש לה לכתולה, עזובה עלובה זו ההלכה, שהוגני התחיה השאירוה בקן זווית ומנחמה מדבר על לבה. שסוף-סוף אין מה להתיאש, עדין נשאר לה תפקיד חשוב להתגדר בו: לשמש בתלויה, garde, לאהותה הצוהלת והמקסימה בחיותה; דיי אם אביא את הדברים האלה (שאם גם בטרמינולוגיה נאמרו, הרי אפשר להוציא קל-וחומר על המדות עצמן, שהטרמינולוגיה אינה, אלא בטייהויסט שלהן): הטרמינולוגיה הצוירית הגונוגית, המחודדה והמבליטה, זהו המאמר שבתלמוד בבלי, זה חנו ויפיו, זה הקסם המיוחה, שבו הוא מושך את לב הגדולים והקטנים, אפילו אם עצם הענין המשובץ במסגרת המבריקה של טרמינולוגיה זו אינו עשוי כלל ללכב את הלומדי. (אף המדות, שהן יסודה הפסיכולוגי של הטרמינולוגיה, אינן תלויות בעצם הענין, כל עיקר). «כל אותה הטרמינולוגיה, מלבד שהיא העזרה היותר בטוחה להבנת דברי הגמרא, מלבד שהיא מגדלה-מאור למפליגים ביסדה-תלמוד הרי היא גוללת לנגד עינינו תמונה היה ורבת הצבעים מאותו בית המדרש הקדמון... עיי הטרמינולוגיה נעשית הגמרה הבבליה מלאה חיים שואנים, תנועה פזיזה והתרנגשות עצומה» — דברים אלו בטרמינולוגיה ההלכתית נאמרו והם כתובים ב"התקופה" א' במאמר "תלמודה של בכל ותלמודה של אי": ורמינן דטביוב אטביוב...

עוד יש להעיר על טעות אחת שנפלטה מקולמסו של הסופר. כשהוא מביא את הספור ע"ד יוסי המעוני — שדרש בטבריה כנגד הנשיאים, בכונה כנגד ר' יהודה הנשיא ושמע רבי ואיקפד עד שפיסו ריש לקיש — הוא קורא לר' יהודה הנשיא רבינו הקדוש ומעיר גם הערה קטנה על תואר זה; והוא אינו נכון לפי תוכן הספור. ר' יוחנן, חבר-רבו של ריש לקיש, היה יושב י"ז שורין אחורי דרב קמיה דרביי ושניהם, ר' יוחנן וריש-לקיש, אמרו שלא זכו לתורה אלא מפני שראו, אצבעתיה דרבי מן גולניקין (בית-היד) דידה, ובכך היו מפרחי התלמידים ואי-אפשר הרבה, שדוקא ריש לקיש היה המפס. כודאי הספור מכוון לר' יהודה הנשיא, נכדו של ר' יהודה הנשיא, שישב בטבריה. זה לא נקרא כלל רבינו הקדוש. ש. החנפולד במונוגרפיה היפה שלו על ר' מנשה אילייר, מגולל לפנינו מנלתי-חיים אחת מתוך המסכת שמסביב להגאון מוילנה, מתאור זה אננו למדים שוב, שאותה ההגיוניות הקסדנית — שהורגלנו לצייר לנו אותה ממלאת חללו של

עולם זה — אינה בעצם נוראה כל כך . . . שוב היה לפני עינינו אותה המזיגה המיוחדת במינה והידועה לנו כל כך, של התעמקות בחכמות הגויים וידיעה בהויות העולם (ידיעה — שיש בה משום שנאה לכל דבר שבדמיון) יחד עם תמימות עד לירי בטלנות, המאמינה למשל, שאפשר להפוך את לב ממשלת רוסיה לשוב על היהודים ע"י ספר מדבר בשבחם, שמלבד הריפותו ועמקותו ישנם בו עוד חדושים במתימטיקה הגבוהה וגם — בתכסיסי המלחמה. או השקפה רחבה על מצבם של בני עמנו, תכניות למפעלים סוציאליים מקיפים, מלחמת דעות בענינים העומדים ברזמו של העולם הרוחני, ובצדה — המצאת מכונה למריחת טבק . . . כך לא פסקו מלשמש אצלנו גדלות וקטנות בערבוביה.

ש. דובנוב מוסר מודעה בראש דבריו שאין הוא בלטריסטן אלא היסטוריון — ובכ"ז מבצבץ ועולה דוקא כשרון בלטריסטי במאמרו, היסטוריה של איש צבא יהודי. כשאנו קוראים דבר זה יש ואנו שוכחים שלפנינו לא יותר מקבוצה עובדות אמיתיות ומאומות. ע"י עדים ודוקומנטים היסטוריים — אלא ספור המעשה נדמה לנו כבדיה ביוגרפית מלאה, אמת שירית, שהיא עומדת במדרגה יותר גבוהה מהאמת המעשית-המקרית. המאושרת בדוקומנטים. מעין אמת פנימית והכרחית בשביל קשר המעשים והמאורעות הנפשיים מתוחה כחוט שני מבעד לכל ההיסטוריה המזעזעת הזאת: ראייה, כמה הגיון יש בכל אותה שלשלת האסונות של עמנו, שאנו רגילים לראותם כודדים, כאילו היה כל אחד פגוע-רע-מקרי בפני עצמו.

הלילה לאחר גזרת הגרוש במוסקבה, התעיה ברחובות והסצינה בבית האסורים; הלך נפשו של הגבור בצאתו לאמריקה ובשובו למולדתו; ההתלהבות הפטריוטית העזרת, שלפתע הקפה את הצעיר היהודי ביולי 1914 ולפתע התנדפה בו ועוד ועוד — אלה תאורים אמנותיים הם. וגם הכרקטריסטיקה של ההולין הפולני, כנגוד לרוסי — המחבל הרוסי התגפל בגלוי במקל חובלים, והפולני הצית את בית החוכר הכפרי היהודי באש בלילה ואת הדלת נעל מחוץ מבתהלה, כדי שלא יוכלו הנעורים משנתם למלט את נפשם — אף כאן מתגלה חוש נבואה אמנותית; בלבוב הראו הפולנים בפורמט גדול את זה הטכסיס החדש בפוגרומים. — מקום יש לאמנות בקריאת-דוקומנטים לא פחות משיש ראייה של אמנות בהיים.

בב ותורתו של ש. מילנר היא מונוגרפיה אינפורמטיבית לא רעה. רובם של הקוראים העבריים בודאי לא ידעו אפילו ממצאותה של תורה חדשה זו בפרס. אלא שיפה היה המחבר עושה אילו היה מותר על הפתיחה והחתימה, האקסואליות שטפלו למאמרו; סוף-סוף מה ענין תורה פרסית משנת 1844 לכלי התותח המהרסים והמהריבים את העולם כלו? שהרי בתורתו לאהבת כל בני

האדם בלי הברל — קדמוהו כבר דתות, שהן ידועות ויקרותי למדי לשופני דם האנושיות . . .

בין דברי הבקורת ראוי להזכר לשבח מאמרו של נ. גרינבלט על שופמן. הגם שאין לך משורר שיהא קל לכתוב עליו, כשופמן, שהוא בעצמו כאלו מצרף את הפורמולה לתמונה.

הרבה הרבה המבקר מר ד. א. פרידמן להעניק לנו מטובו, שטיבו כדאי לתהות עליו קצת, משום שכנראה העמים על עצמו סופר זה את הטורה הקשה, לסתור דבריהם של המקטרגים על ספרותנו ואומרים, שאין לנו כשרונות פודים, והתמסר לתפקידו זה אפילו ב.ג. נדחיים ו.ב.מחנה הלחם". ונתן בכל קובץ לא פחות משבעים עמוד בקרוב — ונדאי עוד עטו נטוי, וניכר בו, שכיאות למבקר מודרני למד את הפשלת-השרוולים לנתח-הגפשות מיסודו של גיאורג ברנדס ואת העלאת העינים ב.ד.בקותי כלפי מרום כמנהג מרוקובסקי, ועכלן ומוגן מזיגה יהודית, עד שיצאה אצלו הסברה אנודלית של מלמד מהולה במילב משתפכים של רומנטיקה גימנוסמית. וה.סננץ — אנב הייתי מיעץ למחברי ספרי הלמוד להביאו בתור היכי תמציי קלסי, שאפשר שתהיה לשון עשירה, ואפילו יפה, מבלי כל סננץ — אילו באתי לתת דוגמאות הימנו, הייתי אנוס להעתיק כאן את כל דבריו כלם, שלפי טבעם אין הם פועלים אלא מחוך כמותם, והייתי מבטל בזה מעיקרא תכליתה של הרצנויה: להקל על קוראיה, ולעשות, במקרים כשלפנינו, שיהא כותבה הקורא-הקרובן האחרון . . .

אבל מה שאי-אפשר בסננץ אנסה במה שאפשר בו יותר ללמד מן המועץ על המרובה-המרובה: בטון ובניין.

מילא ביאליק — האי ש ולשונו ושירתו, שירת התוכחה והזעם והחורף והזהר ועוז וזנענעוים והיאיש — כלנו ידענוהו שיתום קטן הוא, שה אובו הטעון רחמים. הנה זהו :

"עומד לפניך עלוב ונדכה, עיף ועצוב ומחכה לרחמיך . . . כל כך עיף וכל כך נוגה עד שאין הוא מוצא אפילו שום נחם בטבע . . . אדישות גמורה בחילת ההיים . . . יהודי עדין, בעל נפש רכה ורגשנית («ברכה צנועה» — האין שמה «ביאליק»?) . . . יהודי חלש ורך . . . רך המוג וחולם חלומות . . . לב טוב, אדם המצוין באהבת הזולת . . . הלב העדין של המשורר הרך, שהיה למשורר האוסלל" -

בקצרה :

"ילד עלוב ועזוב . . . בעיפותו הנוראה, עיפות הנפש" -

לא עוד אלא:

„שאיש לא חשב עליו והוא לא ידע זמן רב מיסוריו... סבלו
הכרתו וידיעתו התאנח זה כבר, איש לא שמע את אנחותיו הכבושות
ואף הוא עצמו לא שם להן לב... משום זה כל כך טרני הוא ביאליק...
הטעום ביותר טרני בינינו“ —

ומי יודע מה היה לו לילד עלוב ועצוב ועיף ועזוב זה, שעוד הפילו עליו
מין קורנם של צבדיות, אלמלא נכמרו עליו, בנדרים, מעיו של מר פרידמן
אלמלא נחמו המבקר, המצוין גם הוא באהבת הזולת, שאמנם:
„עפי רוב צוררים החיים לשירה... תמיד יש לו לאדם מה לבכות“

הראיה, שהרי:

„בשביל השבת-האברה של עלומי ובריאותי, בשביל ענני הטבע, רעיתי
האהובה ובני — ראה את כל האמנות שלי הייתי נותן, כתב וזנגר הגדול בערב
... חיי“

ואם לא די בזנגר הגדול הרי לך אפילו:

„משורר אחד גדול שדרש בנאוה ובהכרת עצמו עסוקה
סמלכו תמיכה סמלכית“ —

אף תכנות אלה לא עצרוהו מלתת בפי גבורו רובק דברים עיד יתרון החיים
על האמנות ועיד טעות החיים וכו' וכו' —

ואמנם חצי-הנחמה של צרת הרבים אינה מספיקה לנמרי, עדין נשאר
משוררנו עומד כעני בפתח קרוע ומורתח בין אותם זונות-הזרמים הידועים: הוה-
"חידיות-פרטיות-דכות-ליריות-סדנות מהצד האחד ומהצד השני עבר-צבדיות-לאומיות-
ברחילות-נבואיות-קורנסות — וביניהם תהום! וגם —
„לכאורה אין כל מעבר ואין שום נשר פסיכולוגי“ —

אלא, כפתנם הגרמני, במקום שיש רצון יש דרך, ולו גם דרך נעלה קצת
מכפי השנת דמיונו:

„הגשר היחיד בין יסודי היצירה השונים של ביאליק הוא רק
- נפשו הסינטיטית של קוראנו. בנו, רק בנו סתאחים קרעי
היצירה של המשורר.“ —

ומכיון שיודע משורר נפש קוראנו, עליו רק להתפלל לנפש-קורא סינטיטית.
זמאתר שהמאמר עוד הולך ונמשך והמתפלל בעד חברו הוא נענה תחלה — לא
אבדה עדין כל תקוה, שהמשורר עצמו יתפתח ויהיה למעין נפש סינטיטית ולו
גם לא שלמה כזו שבקורא (כלומר במכר):

„הוא (כלומר ביאליק) דומה לא לכברת ארץ מוצקה... כי אם לגשר
התלוי באויר מעל לגלי הנהר“ —

טוֹרְפוֹתָ נֶשֶׁר מִשֶׁל עֵצְמוֹ וְאָף כִּשְׂהוּא מִשׁוּנָה בַּמִּקְצָת, אֵין לֹלֹז בֵּר
וּבִפְרֹט כִּשְׂהַמְאֹד עֵדִין לֹא נִגְמַר וְהַגֶּשֶׁר יִכּוֹל עוֹד, בְּהַמְשָׁךְ הַדְּבָרִים, לְהַקְבֵּעַ
וּלְהַתְחַנֵּק :

„וְהוּא עֵצְמוֹ (שׁוּב בִּיאֲלִיק) הִנְהוּ הַגֶּשֶׁר הַיְחִידִי... בְּאֲשֵׁי־וֹתֵינוּ
שֶׁל גֶּשֶׁר זֶה, בֵּין פְּסִי הַבְּרוּז וְאֲבֵנֵי הַנּוֹזֵת, נֶפֶשׁ אֲדָם כְּלוּמָה
חַיִּיב, וּבְכָל פֶּעַם וּפֶעַם כִּשְׁעוֹבֵר מִי שְׂהוּא עַל פְּנֵי הַגֶּשֶׁר, עוֹבֵר וְשָׁר מִשְׂמַחָה
וּמִרְחַבַת־הַנֶּפֶשׁ עַל יִפְיוֹ וּפְלֵאיוֹ, נִשְׁמָעָה אֲנָחָה חֲרִישָׁה שֶׁל נֶפֶשׁ הַמְשׁוֹרֵר“ -
לְאֲטִילָאָה נִצְטַרְפָּה וּיִצְאָה לָנוּ תְמוּנָה בְּרוּרָה לְמֵאָד: יֵשׁ גֶּשֶׁר יְחִידִי,
עֲשׂוּי פְּסִי־בְרוּז וְאֲבֵנֵי נּוֹזֵת, שֶׂהוּא וְאֲשֵׁי־וֹתֵינוּ אֵינָם מְצֻקִים אִלָּא תְלוּיִים בְּאוֹר;
בְּתוֹכּוֹ שֶׁל גֶּשֶׁר זֶה כְּלוּמָה חַיִּים נֶפֶשׁוֹ (הָאֲנִלִּימִית בּוֹדָאִי) שֶׁל הַמְשׁוֹרֵר; וְאוּלָם כֹּל
אוֹתּוֹ הַגֶּשֶׁר הַתְלוּי בְּאוֹר, עַל פְּסִיו וְעַל אֲבָנָיו וְעַם נֶפֶשׁ־הַמְשׁוֹרֵר הַכְּלוּמָה בּוֹ, אֵינוּ
אִלָּא - נֶפֶשׁוֹ הַסִּינְטִיתִית שֶׁל הַקּוֹרָא... וְעַכְשָׁיו בְּכָל פֶּעַם וּפֶעַם שָׁמִי שֶׂהוּא
(מִהַקּוֹרָאִים) עוֹבֵר וְשָׁר עַל גֶּשֶׁר זֶה - כְּלוֹמֵר עַל נֶפֶשׁוֹ הַסִּינְטִיתִית שְׁלוֹ -
נִשְׁמָעַת הָאֲנָחָה הַחֲרִישִׁית שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, הָאֲנִלִּימִית, הַכְּלוּמָה בְּתוֹךְ הַגֶּשֶׁר, כְּלוֹמֵר בְּתוֹךְ
נֶפֶשׁוֹ הַסִּינְטִיתִית. -

וְאוּלָם אֵין הוּא צְרִיךְ לִשִׁים לֵב לְאֲנָחָה זֹה כִּי:

„בְּכִי לְמִדּוֹת עֵצְבֵי זֶה הַמִּרְחָף עַל הַגֶּשֶׁר, יִקַּר הוּא לָנוּ וְחַשׁוֹב
בְּעֵדְנָה, וְאֵין אָנּוּ יִכּוֹלִים שְׂלֹא לְהַתְעַנֵּב עֲלֵינוּ וּלְשַׂמּוֹחַ בּוֹ“.
וְאֵם גַּם רְאִינוּ (עֵמוּד לְפָנֵי כָךְ), הַתְחַלּוֹת לֵב הַמְעוֹרְרֵת צֶעֶר גּוֹמְלִים
בְּנוֹעַ לְמְשׁוֹרֵר, אָנּוּ יוֹצְאִים יְדֵי חוֹבְתָנוּ אֵם נִבְטִיחוּ, לְמִשְׁלַל, שֶׁבְּמַגְלַת הָאֲשִׁי נוֹזֵת
שֶׁיְדוּעַ כִּי צוֹרְתָה הָאֲמֻנּוֹתִית לְקוּיָה וּמִשׁוּם זֶה גַּם עֵדֵכָה הָאֲמֻנּוֹתִי אֵינוּ רֵב
בְּיוֹתֵר, אַעֲפִי שֶׁבְּאוֹתוֹ עֵמוּד עֵצְמוֹ, הִיא בַעַת וּבַעוֹנָה אַחַת גַּם שִׁירֵה יִפְהַ
וְעִמּוֹק הִי וְכִי“

„אָנּוּ טְרַנִּיִּשִׁים בְּדִבְרֵי הַסְּפוֹר (שֶׁל הָעֵלֶם הַרְךָ) לֹא רַק אֶת הַצֶּעֶר
הָעוֹלָמִי שֶׁבְּאַבְדֵן הָעוֹלָמִים, כִּי אֵם גַּם אֶת צֶעֶרוֹ הַפְּרָטִי שֶׁל
הַמְשׁוֹרֵר הַגְּדוֹל שְׁלָנוּ“ -

אוּ אֵם נִבְיָא חֲרוּזֵי־בִיאֲלִיק אֱלֹהֵי: אֵין עוֹלָם אִלָּא אַחַד - הוּא הָעוֹלָם
שֶׁבְּלִבֵּי וְנוֹסִיף הַסְכַּמְתָּנוּ:

„דְּבָרִים אֵלוֹ הָאֲחֵרוֹנִים הֵם כִּמְעַט אַמְתִּי“

וּבְצִיטָט אַחַר נִהְיָה וְתִרְנִים יוֹתֵר וְנוֹסִיף:

„וּזֶהוּ - אַמְתִּי“

אוּ אֵם נִלְחָץ אֶת יְדוֹ שֶׁל מְשׁוֹרְרָנוּ הָאוֹמְלֵל וְנִאֲמֵץ רִחוּ בְּדִבְרֵים חֲמוּם
וּלְבַבִּים כְּנוֹן:

„לִי בְּשֶׁבִילִי (כִּאֵן הַקּוֹרְסִיב שֶׁל פְּרִירְטֶס) - יִקַּר בִּיאֲלִיק...
מוֹצֵא אָנִי נוּחֵם בּוֹ... וּבְשֶׁבִילִי זֶה אָנִי, הַיְחִיד הַעֲבָרִי, מְכִיד לוֹ תוֹדָה“

ומעדיצו... תהי עליו ברכת ה' על ידיך נפשי זה על משורר לבי זה".

ובכן ביאליק, זה התינוק התועה, שכשהוא אומר, לא אדע מדוע — ביאליק אולי לא ידע אבל אנהנו יודעים עתה — לגבי ידיה הדאי שנכון הוא הטון האפוסטרופי של המבקר היודע והרחום; אחרת היא במנדלי — זה שהיה כבר גדול בשנים וגם הגיע ביכולת ההסתכלות והתאור כמעט עד למבקר עצמו — אליו אנו רואים מיד יחס אחר לגמרי, יחס כאל קולינה, המתחיל במפיהה על נבי כתף:

„מנדלי מוכר ספרים שחק לו מזלו: שום סופר עברי חוץ מסנו לא זכה, שתהיה מוקדשת לו ספרות גדולה כל כך” -

רואים אתם — הכל תלוי בהצלחה!

ולאחר פתיחה זו אנו מוצאים במאמר זה תאורים מרובים, המצטיינים בכח של הסתכלות נאונית ושל יצירה לשונית יחידה במינה, אנו מוצאים גם רעיונות יפים וקולעים אל עצם הענין ע"ד כשרון המימיקה הגדול של מנדלי, על היופי הפראי שבו שכלו יהודי, על ערך הנצחיות שביצירות הסבא, שכל הדורות הבאים ימצאו בהן את המקור האחד להכרת תקופתן, על קורבתו היתרה לטבע ועל אותה המזיגה המופלאה של אהבה נאירוניה אצלה, — התאורים שהזכרתי הם הצטיינים מתוך יצירות מנדלי והרעיונות היפים הם של ד. פרישמן וה. נ. ביאליק.

ואולם אעפ"י שגם שלשת הסופרים האלה יכלו, בדיעבד, לכטא את שלהם, ובשביל להזור על דבריהם במלים יוטר יפות ולבביות לא היה כדאי שימריה עצמו המבקר שלנו בכ"ז לא חס על עמלו, משום שלאחר כל הספרות הגדולה שזכה לה מנדלי ברמזל זה, הרי — אפשר עוד להוסיף. (וסוף-סוף את מדת ידיעתו של ביאליק הכרנו כבר לעיל ואף פרישמן, כדרכו תמיד, עורר רק את השאלה, כדי שיבואו אחרים וימלאו אחריו; מאן אחרים? אנן!). המבקר שלנו מוסיף: קודם כל הקירה עמוקה, בדרך אנב, על מהותו של הנלעג:

היא — כלומר מדרגת הנלעג — באה ללמדנו, כי אין שום התנגשות או התנגדות בין הקיום השונים שג החזיון הדיסרמוני, אלא שהם פשוט מין בשאינו מינו; הם אינם מוזיקים לא לנושאים ולא לאחרים, אלא נלעגים הם. (או בהשמטת המיותר: הנלעג מלמדנו, שהקיים... אינם... ואינם... אלא נלעגים.) ועל ההבדלים הדקים שבין ההומור והסמירה — בכדי להגיע לידו המסקנא שאצל מנדלי אנו מוצאים: הא והא כאחד...

ואחר כך תיאוריה על .שני דרכי יצירה האמנותית: על פי הרושם החי ועל פי הזכרון, שבשני אנו מתצאים, התגבשות... ושכלול הצורה... וריטמוס והוד חיים אוביקטיבי... ושלוהי וכי, בעוד שביצירה מהמין הראשון הכל, שוטף ומפכה וכו' — בכדי להגיע אף כאן לידי המסכנא. שהן ולא מזוונים בה; פעם:

„יצירת זכרונות כזו היא גם יצירתן של סנדלי... לא הורגלנו

למתינות כזו ולשלוה כזו וכי” —
ופעם נודק שלשה עמודים אחר־כך):

„סוד יצירתו של סנדלי... סנדלי האמן נמצא תמיד במצב של „גמיעה יתירה“, ומשום זה אין ביצירותיו מרכו ואין להניש בהן את הנקודה הפנימית, האמת... אין עיקר ואין טעל... משום ש„גמע“ יותר מדי מן החיים ונשתכר... האפשר שלא יתרוצצו העינים ולא יתבלבלו הרשמים?... עד שלא הספיק אפילו לשכלל את כלם” —

כמדומה, שזהו ההיפך מההתגבשות והשכלול והשלוה שראינו ביצירת הזכרונות שהיא יצירתו של סנדלי.

אך אל נא נבוא במרוניה עם המבקר שלנו: אפשר שאין הוא יצר לפי הזכרון. הוא דן רק על פי הרושם החי. ולפיכך הכל אצלו שוטף ומפכה. וראיה לדבר: המאמר הרחב, למשפחת השילוקים.

מה שיש במבע יש באדם, מה שאירע לנשר של ביאליק אירע לשילוק של שכספיר; הכל שוטף, הכל מתפתח:

„הרעיון הראשון המתעורר בנו, בחשבנו על שילוק, הוא, כי הוא יהודי. אבל מחשבה זו באה באמת רק מתוך רגילות רעה. אכן סוד הדבר קצת... אמנם יש בין הנפשות הפועלות בה יהודים ונוצרים... אבל אין שום רגלים לדבר, כי דוקא יהדותם של אלה ונוצריותם של האחרים הן מרכו הכובד של כל הדרמה“.

כשאנו שומעים דברים כאלו יוצאים מפורשים מפי הוקר־שכספיר מובהק ומוסמך כמבקרנו, מובן, שמיד אנו מקבלים עלינו להגמל מהרגילות הרעה. אולם עוד לא עברו עלינו שני עמודים שלמים והחלטתנו נעשית רופפת — אנו קוראים אצל המחבר עצמו:

„שילוק הוא יהודי ויהדותו מתגלית לפנינו על ידי תאור נינאלי. אנטוניו הוא נוצרי וגם נוצריותו מתוארת בכשרון רב“ (שכספיר שחק לו מולו - „כשרון רב“)

ואולם מי הקודא העוצר כח לקרא עוד חמשה עשר עמודים הפורמס: התקופה, התוכן: פרידמן אי־אפשר לו שלא ירוץ לביד של שלשה בכדי להתיר לעצמו מה שקבל עליו; שהרי שחור על גבי לבן כתוב:

ואף על פי ששכספיר היה יכול לבחור בכל אנגלי = פוריסני... היה יכול לבחור בכל איטלקי או צרפתי או סתם בן עם אחר, שמערכי לבו הם ההפך ממערכי לבו של אנטוניו, בכל זאת רואים אנו כי שילוק הוא יהודי... אנו מבינים זאת היטב: הוא - יהודי... אצל שילוק הכל מובן לנו סיד (1): הוא יהודי.

האוסף עוד לדבר מהצד האחד על אנטוניו קל הדעת ימיש עם אבותיו ואבות-אבותיו שביין וברומא ובבל ובאשור, שכלם לא היו אלא זוללים וסובאים. שקועים בתענוגות בשרים ריל, ומהצד השני בצאצאיו של שילוק שלנו (שילודו לו לאחר שנודג עם הפנטסיה של מבקרנו הלא הם: ברוך ממנצה של משרניחובסקי - הבן, ואיש האימות ועוסדהעפעפים של ביאליק - הנכה, ולהראות דרך אנו, שביאליק נכשל אף הוא קצת בנטיה לאותו עלם יפההעינים, שהוא בלי ספק מיוצאי ירכו של אנטוניו הזולל וסובא)?

עוד מעט ויצרי מסיתני להעתיק סוף-סוף את דברי המחבר כלם כמו שהם. — אבל, כאמור, חובתו של כותב רצוניה היא להתנבר על יצרים רעים שבעין זה.

אדרבה, כשרואים אנו את מבקרנו בודה מפני הזכרון, עלינו לחוקו בכך. ומשום שרגיל הוא אצל מוסיקה ומביא ציטטים מוונגר הנדול, אפשר להראות גם לו לסיועה על המוסיקן בעל הכשרון הרב, בטהובן, שבערב הייו היה חרש — ולא שמע בעצמו מה שהשמיע לאחרים...

ואם גם קשה ללמד מאת מר פרידמן הלכה למעשה, משום שאין אתה יודע מה יולד בעמוד הבא — במיתודה, כיצד לעמוד למעלה מהמבוקר ולהבין מה שאין הוא הל ומרגיש, אפשר ללמוד הימנו הרבה, ועלינו לקבל את הטוב. — הנה, למשל, כתב ביאליק את החרח: קראו לנחשים ויעבירו ועמכם וכי: המשורה, כידוע, אינו יודע לשאול, לפיכך את, המבקר, פתח לו:

„מי יודע מה היה הרגש הראשון אצל המשורר-היוצר?... ההתרשמות האמנותית כמוסה ממנו... בכל אופן ברוה, כי מה שביאליק מספר לנו באותו השיר לא הרגיש ברנעים הראשונים של הברקת ההתרשמות האמנותית“ -

מי יודע? המבקר יודע:

„אולי טיל המשורר ביום מעונן וכי... אולי טיל עם אהובתו (עם מי מטיל בן-אדם משורר?) בערבה וראה פתאום נחש מתפתל“ וכי וכי ולפי מיתודה זו עצמה הוברר גם לי חרח בשירו היפה של ד. פרישמן מפיססופלי (התקופה א'). שאף ממנו הרי ההתרשמות כמוסה ושעיי טיול עם האהובה קשה לבארו; אבל מובן הוא מיד, כשמעלים על הלב שהמשורר כתב פעם

מכתבים על דבר הספרות ועכשו הוטל עליו לטיל ערוכות במשעולים — ברור
עכשו מאיזו דברים נתרשם כשכתב:
— — ריר חלמות, ררים לאט את סחים
ונעל עד אין תכלית — —

ואיך שיהיה, הרהורים מעציבים עולים בנו למראה, שעדין לא הדל ריר-אין-סוף
זה של, לוועסי הקלפה (כמבטאו של ברדיצבסקי) מלהשתפך לא למי, השלחי
בלבד אלא אף לקובצים ממין, כנסת' והתקופה', דוקא זו האחרונה, שמכון של
קבע היא ובנויה על יסוד רחב, מלפסטה ביותר סכנת הקבלניות והכמותיות, מספר
הנגליונות' הקבוע — כמה תקלות הביא זה כבר לעולם; וכמה דיו כבר נשפך
בכדי — בכדי שלא להוציא את הניר חלקי, ולא להדש אני בא ואף לא ללמד
לגדולים ומנוסים ממני, אבל להעיר יש צורך: שזה נטע הספרות ענוג הוא
ומביא בחשאי פירותיו — ולא תמיד הוא סובל, כשמלאך מכה עליו ואומר
לו: גדל!

ומיותר גם להטעים, שכל זה לא נאמר אלא מתוך היחס הקרוב שלכל אחד
מאתנו אל מוסד חשוב ורב-תקות כהתצאת שמיכלי.

צ. ד.

